

חוברת אזרחות

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

שנת הלימודים תשפ"א

בכתיבת החוברת נעשה שימוש בספר הלימוד להיות אזרחים בישראל מדינה יהודית ודמוקרטית ובאתר תמיד אזרחות

והיא מבוססת על תכנית הלימודים באזרחות-כלי העזר

תוכן העניינים

עמוד מספר	הנושא
3	מהי דמוקרטיה? ערכים, עקרונות ומאפיינים של המשטר הדמוקרטי
4	עקרון שלטון העם ובחירות דמוקרטיות
7	זכויות האדם והאזרח
16	גישות כלכליות חברתיות במדינה הדמוקרטית
18	תרבות פוליטית דמוקרטית – עקרון הפלורליזם, הסובלנות וההסכמיות
21	עקרון הכרעת הרוב והשמירה על זכויות המיעוט
23	עקרון הגבלת השלטון
26	אשכול – מעורבות אזרחים ופיקוח על רשויות השלטון
35	עקרון שלטון החוק
40	זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה מפני איומים על שיטת המשטר ואופי המדינה בטחון ודמוקרטיה
41	הרקע ההיסטורי להקמת המדינה
42	הכרזת העצמאות
49	הרעיון הלאומי
52	מדינה יהודית - מדינת ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית
55	המאפיינים היהודיים של המדינה
57	מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות
57	עמדות שונות לגבי אופייה הרצוי של מדינת ישראל – אופי וזהות דתי ולאומי
	המשטר במדינת ישראל
60	יסודות חוקתיים
65	הרשות המחוקקת
70	הרשות המבצעת
74	הרשות השופטת
77	המיעוטים בישראל
79	השסע הלאומי
80	תרגול שאלות עמדה ופורמט מענה
81	בחינת הבגרות

מהי דמוקרטיה? ערכים, עקרונות ומאפיינים של המשטר הדמוקרטי

דמוקרטיה היא מילה מיוונית שמשמעותה – **שלטון העם** (דמוס-עם, קרטיה-שלטון)

לדמוקרטיה הגדרות שונות. הידועה ביותר היא הגדרתו של אברהם לינקולן, נשיא ארה"ב בשנים 1865-1861 "דמוקרטיה היא שלטון העם, באמצעות העם ולמען העם".

המדינה הדמוקרטית **המודרנית** מבוססת על הרעיון הדמוקרטי – **האמנה החברתית** (לוק, הובס, רוסו) לפיו בני האדם הם ריבוניים. הם בחרו לוותר על חירותם המוחלטת, כפפו את עצמם לחוקיה וסמכויותיה של המדינה, והם שהעניקו לשלטון את כוחו. כלומר העם הוא מקור הסמכות השלטונית, ושותף בהקמתם ובעיצובם של המדינה ומוסדותיה באופן שוויוני.

- הדמוקרטיה היא **מסגרת מדינית**, **שהעם הוא מקור סמכותה** והוא המנהל אותה (או נציגיו), **המדינה** תאפשר לכל פרט לממש באופן מיטבי את זכויותיו וחירויותיו.

כדי לדעת אם מדינה מסוימת היא דמוקרטיה יש לבחון אם מיושמים בה עקרונות וערכים דמוקרטיים*.

עקרונות הדמוקרטיה הם: עקרון שלטון העם, עקרון הפלורליזם, עקרון הסובלנות, עקרון ההסכמות, עקרון הכרעת הרוב, עקרון זכויות האדם והאזרח, עקרון הגבלת השלטון (הפרדת הרשויות, בחירות וחילופי שלטון), עקרון שלטון החוק, עקרון/ערך השוויון, עקרון/ערך החירות.

3

כל עקרון דמוקרטי בפני עצמו, הוא **תנאי הכרחי** לקיומה של דמוקרטיה אך לא מספיק. **רק צירוף ויישום כל העקרונות יחד**, יכול להבטיח שהמשטר במדינה יהיה משטר דמוקרטי.

כל מדינה מיישמת את עקרונות הדמוקרטיה בצורה מיוחדת המתאימה לאופייה ולכן קיימים דגמים שונים של מדינות דמוקרטיות.

לדמוקרטיה שני ערכי יסוד:

ערך החירות לפיו כל אדם, נולד חופשי לכן הוא יכול לנהל את חייו כרצונו, לקבל החלטות, לבחור ולפעול בהתאם לצרכיו ורצונותיו.

וערך השוויון לפיו כל בני האדם שווים זה לזה בערכם ובזכויותיהם (אין הכוונה לשוויון מלא כמו בתפיסה הסוציאליסטית), אלא לשוויון הזדמנויות בתחום החברתי כלכלי.

* **ערכים** הם אמות מידה אידיאליים המבוססים על השקפות עולם ביחס לשאלות של צדק, מוסר, אמת וסוגיות נוספות. הערכים קובעים מה נכון וראוי בחברה מסוימת.

* **עקרון דמוקרטי** הוא כלל ערכי המנחה את פעולת המדינה.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

עקרון שלטון העם

שלטון העם-

- ☒ האזרחים הם הריבון/ מקור הסמכות (ריבונות = שליטה)
- ☒ האזרחים בוחרים שלטון של נציגים כדי שינהל את המדינה למענם לזמן קצוב המוגדר בחוק (שלטון = ניהול ענייני המדינה)

במשטר דמוקרטי מצפים מהאזרח שיתעניין בחיים הציבוריים ויהיה מעורב בהם, ישתתף בבחירות מתוך אחריות אזרחית שהרי הוא הריבון. הבחירות מאפשרות לאזרחים לפעול, להשפיע ולבקר את השלטון. כששיעור (אחוז) ההצבעה בבחירות נמוך מאד יש סכנה שהשלטון ייצג רק מיעוט מהעם.

בחירות דמוקרטיות

- ☒ מאפיין בסיסי בכל סוגי הדמוקרטיות
- ☒ הליך המאפשר חילופי שלטון
- ☒ מציניים חמישה תנאים הכרחיים לקיומן: כלליות, חשאיות, מחזוריות, שוויוניות, התמודדות/תחרות חופשית

4

תנאי יסוד לבחירות דמוקרטיות (ראשי תיבות- כח משה)

☒ כל אזרחי המדינה זכאים לבחור ולהיבחר	☒ למוסדות הנבחרים במדינה במגבלות הכתובות בחוק (כמו גיל מינימלי)	כלליות
☒ איש מלבד הבוחר לא יודע במי בחר/רק הבוחר יודע במי בחר	☒ מצביעים מאחורי פרגוד/מעטפה אטומה	חשאיות
☒ הבחירות חוזרות במרווחי זמן ידועים וסדירים הקבועים בחוק		מחזוריות
☒ לכל בוחר קול אחד. קולו של כל מצביע שווה למשנהו		שוויוניות
☒ מאפשרת לכל אזרח/מפלגה החפצים בכך להתמודד באופן שווה, בתנאי שעומדים בתנאים הקבועים בחוק.	☒ התמודדות שווה בין יותר ממועמד/רשימה אחת.	התמודדות חופשית/הוגנת
☒ לכל מועמד המתמודד בבחירות יש זכויות פוליטיות/חירויות כמו: חופש הביטוי, חופש ההתאגדות, שוויון – נגישות לתקשורת, פרסום		

כדי שהבחירות תהיינה דמוקרטיות כל התנאים חייבים להתקיים

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

שיטת הבחירות בישראל ומרכיביה – שיטה ארצית יחסית רשימתית

☒ כל הארץ מהווה אזור בחירה אחד לצורך חישוב תוצאות הבחירות/ כשסופרים את הקולות	שיטת בחירות ארצית
☒ חלוקת המושבים בפרלמנט יחסית (בקירוב) למספר הקולות שבהם זכתה כל רשימת מועמדים/כל מפלגה (החשוב נעשה לפי הקולות הכשרים בלבד)	שיטת בחירות יחסית
☒ בתנאי שהמפלגה עברה את אחוז החסימה (בישראל כיום 3.25%)	
☒ בשיטת הבחירות היחסית נקבע אחוז מכלל קולות המצביעים (משתנה ממדינה למדינה)	אחוז החסימה
☒ על מפלגה לקבלו כדי שתוכל לזכות בייצוג בבית הנבחרים/בפרלמנט	
☒ לשם מה? מטרתו להגביל את מספר המפלגות המיוצגות בבית הנבחרים	
☒ אחוז החסימה הנוכחי בישראל עומד על 3.25% שהם כ-4 מנדטים	
☒ מצביעים למפלגה שלה רשימת מועמדים (קבועה מראש או המושפעת מהצבעת הבוחרים)	שיטת בחירות רשימתית

יתרונות שיטת הבחירות :

1. **השיטה מבטיחה ייצוג לרוב חלקי העם**, משום שכל קבוצה מיוצגת ביחס שווה למשקלה בציבור – ביטוי לפלורליזם פוליטי.
2. **בזבוז מועט של קולות** – רק קולות פסולים ואלה שלא עברו את אחוז החסימה לא נחשבים ועל כן בזבוז הקולות הוא מועט.
3. **העדפת שיקולים לאומיים** על פני שיקולים מקומיים וראייה כוללת של הבעיות במדינה.
4. **שמירה על כללי משחק דמוקרטיים** – לכל זרם אידיאולוגי או קבוצה יש אפשרות להקים מפלגה וסיכוי להיות מיוצגים בפרלמנט. על כן יש תמיכה בכללי המשחק הדמוקרטי ורצון לפעול במסגרת הפרלמנט ולא מחוצה לו – יש רצון לפעול בגלוי ולא בדרך של חתרנות.

חסרונות שיטת הבחירות :

1. **ממשלה לא יציבה**, לא יכולה למשול – מאבקים בין סיעות הקואליציה עלולים להביא להפלת הממשלה או לשיתוקה עקב "בגידה" או פרישה של אחד השותפים בקואליציה.
2. **ריבוי מפלגות קטנות** גורם **לפיצול רעיוני ופוליטי** וכתוצאה מכך מספר חסרונות :
 - א. **עיוות רצון הבוחר** – המפלגות חותמות על קווי מדיניות משותפים דבר המחייב אותן להתפשר על האידיאולוגיה של כל אחת מהן.
 - ב. **סחטנות פוליטית** – המפלגות הקטנות מקבלות כוח רב יותר מכוחן היחסי בבחירות כי הממשלה תלויה בהשתתפותן ועל כן מצליחות להשיג ויתורים והטבות שלא משקפים את כוחן היחסי.
 - ג. נוצרת בציבור תחושה של **עריצות המיעוט ועיוות עיקרון הכרעת הרוב**.
3. **התעלמות מאינטרסים אזוריים** – הייצוג הוא ארצי ולכן אין ייצוג לאזורים.
4. **אין אחריות אישית של הנבחר לבוחר** – ההצבעה היא לרשימת המועמדים כגוף אחד לכן הנבחרים מחויבים למפלגה. בחירות מקדימות (הפריימריז) נועדו לחזק את הקשר בין הבוחר לנבחר.
5. **ערעור יציבות חברתית מדינית** – השיטה מעודדת ריבוי מפלגות. המפלגות מחדדות את האידיאולוגיות והאינטרסים השונים מתוך מגמה להיות שונות, דבר המוביל לחוסר רצון להתפשר וכך **מגביר את השסעים** בחברה.

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

פורמט למענה לשאלות אירוע (פרק ראשון ורביעי בבגרות) – בתשובה יש לכתוב את מילות השאלה

ציין : כתיבת שם המושג הנשאל

הצג : הגדרת המושג שציינתם

הסבר : ← **ציטוט/ביסוס :** משפט או שניים רלוונטיים המעידים על הקשר בין המושג לבין אירוע

קישור : יש לקשר בין הצגת המושג (רכיבי ההגדרה) לבין הציטוט

תרגול

1. במשך שנים רבות הייתה בריטניה חברה באיחוד האירופי (ארגון שבו חברות 28 מדינות באירופה). לאחר דיון ציבורי, נערך משאל בקרב כלל האזרחים במדינה בנוגע להמשך החברות של בריטניה באיחוד האירופי. במשאל זה הביעו האזרחים את רצונם לפרוש מן האיחוד ונקבע תאריך שבו הפרישה אמורה לצאת לפועל, פרישה זו מכונה "ברקזיט". בדיונים שערכה ממשלת בריטניה בעניין תנאי פרישתה מן האיחוד האירופי, דרשו שרים אחדים לדחות את תאריך הפרישה שנקבע משום שלדעתם יש לנקוט צעדים שיבטיחו את מעמדה הכלכלי והמדיני של בריטניה לפני הפרישה מן האיחוד.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** שמימשו אזרחי בריטניה בהשתתפותם במשאל. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. חבר כנסת העלה הצעת חוק לפיה כל אזרחי המדינה, כולל אלה החיים בחו"ל, יהיו רשאים להצביע בבחירות לכנסת. לדבריו, הצעת החוק תחזק את הזיקה בין אזרחי המדינה, השוהים בחו"ל, למדינת ישראל.

חברי כנסת שהתנגדו להצעה זו טענו שלאזרחי המדינה השוהים בחו"ל אין זכות להצביע בבחירות לכנסת ולהשפיע על תוצאות הבחירות מאחר והם אינם נוטלים חלק בהווה היומיומית במדינה.

- ציין והצג את **התנאי לקיום בחירות** דמוקרטיות שבא לידי ביטוי בהצעת החוק. הסבר כיצד תנאי זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. במדינה דמוקרטית מסוימת התחוללה מלחמה קשה וארוכה מאוד שעלתה לה בקורבנות רבים ושיבוש חיי היום-יום. במהלך המלחמה היו צריכות להיערך הבחירות הכלליות לבית הנבחרים. שרים בממשלה הציעו לדחות את הבחירות עד לסיום המלחמה והחזרת השגרה לקדמותה. בית המשפט העליון פסל את הצעת השרים והבחירות נערכו במועדן.

- ציין והצג את **התנאי לקיום בחירות** דמוקרטיות עליו הגן בית המשפט. הסבר כיצד תנאי זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. בישראל שופטים אינם נבחרים על ידי הציבור אלא ממונים בידי הוועדה למינוי שופטים. לדעתי כך צריך להיות, משום ששופטים צריכים לפעול לפי שיקולים מקצועיים בלבד. לכן אסור שהציבור יהיה זה שיבחר אותם.

כדי שהוועדה תמנה את האנשים המתאימים ביותר, יש לתת בידיה כלים שיאפשרו לה לבחון את המועמדים למשרת שופט.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי**, שהכותב מתנגד למימושו בתהליך מינוי השופטים. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

זכויות האדם והאזרח

תיאוריית/רעיון הזכויות הטבעיות – סוג זכויות טבעיות

- ☒ זכויות יסוד המוקנות/שייכות לכל אדם באשר הוא אדם
- ☒ זכויות טבעיות משמע הן אינן מוענקות ע"י השלטון/אינן תלויות בו. אחריות השלטון לשמירה על הזכויות ולאפשר לאדם לממש אותן
- ☒ הזכויות הטבעיות: חיים וביטחון, קניין, חירות, שוויון, כבוד והליך משפטי הוגן

זכויות האדם הבסיסיות (ראשי תיבות - כח החשק)

הזכות לחירות (חירות היא גם ערך יסוד בדמוקרטיה וגם עקרון דמוקרטי)

- ☒ הזכות של כל אדם להחליט / לפעול / להימנע מפעולה/ לבחור/ לעצב את אישיותו על פי רצונו החופשי - (היבט חיובי)
 - ☒ אין לשלול את חירותו של אדם על ידי אכיפה/מעצר או על ידי הגבלת יכולת מימוש חירותו - (היבט שלילי)
 - ☒ מן הזכות לחירות נגזרות שורה של חירויות: חופש הביטוי, חופש המחשבה והמצפון, חופש התנועה, חופש העיסוק, חופש הדת, החופש מדת ועוד.
- מהזכות הכללית לחירות נגזרות חירויות שונות כל אחת מהן מהווה זכות בפני עצמה
(ראשי תיבות - במת עד)

7

חופש הביטוי	☒ לכל אדם זכות להביע/להפיץ את עמדותיו/ דעותיו/ אמונותיו ☒ בפומבי/ בגלוי ☒ בכל דרך: לבוש, פולחן, תקשורת, אמנות, בדיבור, בכתב... (יש לציין 2 דרכים)
חופש המחשבה והמצפון	☒ לכל אדם זכות להחזיק בכל דעה/ מחשבה בכל נושא לפי בחירתו ☒ לכל אדם זכות לפעול בהתאם למצפונו / לא לפעול בניגוד למצפונו (לאמץ לעצמו ערכים מוסריים ולפעול על פיהם)
חופש התנועה	☒ לכל אדם זכות לנוע כרצונו/ באופן חופשי ☒ ממקום למקום/ להימצא בכל מקום/ לצאת ולהיכנס למדינה ☒ (זכות הכניסה למדינה מוקנית לאזרחים בלבד)
חופש העיסוק	☒ לכל אדם זכות לעבוד בכל עבודה/ מקצוע / משלח יד (כפוף להכשרה נדרשת/ רישוי) ☒ (חופש העיסוק מוענק בישראל לאזרחים ותושבים בלבד)
חופש הדת	☒ לכל אדם הזכות להחזיק בכל אמונה/להשתייך לכל קבוצה דתית ☒ לקיים כל טקס, מנהג, או פולחן
חופש מדת	☒ לכל אדם הזכות שלא להחזיק באמונה/לא להשתייך לקבוצה דתית ☒ לא לסבול הטפה דתית/לא לקיים טקס או פולחן דתי בניגוד לרצונו.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הזכות לשוויון (שוויון הוא גם ערך יסוד בדמוקרטיה וגם עקרון דמוקרטי)

- ☒ אין להפלות אדם בשל זהותו, שיוכו, סממן חיצוני או מגבלה כלשהי (דת, גזע, מין, העדפה מינית, צבע עור, מוצא, מראה חיצוני, מוגבלות מסוימת) רלוונטית לנושא הנידון - הבחנה מותרת)
- ☒ מובן מצומצם של שוויון: לכל אדם הזכות לשוויון בפני החוק (מבחינת תוכן החוק, חובת הציות לו ואכיפתו) ולשוויון פוליטי (הזכות לבחור ולהיבחר)
- ☒ מובן רחב של שוויון: זכות לשוויון הזדמנויות במובן הכלכלי והחברתי

מדיניות) אפליה פסולה (לצרכי תשאול בבגרות תחשב כמדיניות)

- ☒ פגיעה בזכות לשוויון על ידי הענקת יחס שונה לבני אדם
- ☒ **ללא סיבה מוצדקת**, ובפרט בשל זהות, שיוך, סממן חיצוני או מגבלה כלשהי (דת, גזע, מין, העדפה מינית, צבע עור, מוצא, מראה חיצוני, מוגבלות מסוימת) דוגמאות: תשלום שכר לא שווה בעד עבודה שווה לגבר ולאשה בעלי נתונים זהים. אי קבלה של אדם לעבודה בשל צבע עור למרות שיש לו השכלה וכישורים כנדרש במכרז. פיטורי אדם מעבודה בשל אמונתו הדתית או נטייתו המינית.

מדיניות של הבחנה (מותרת)

8

- ☒ הענקת יחס שונה לבני אדם
- ☒ כאשר השונות רלוונטית לנושא הנידון/כאשר הסיבה מוצדקת דוגמאות: מתן הקלות במבחנים לתלמידים מאובחנים כבעלי צרכים מיוחדים כמו תוספת זמן, בחינה בע"פ, הכתבה לבוחן חיצוני. חניית נכים, תוכניות ייחודיות למחוננים, דרישות רלוונטיות לכישורים מיוחדים ונתוני השכלה לעבודה, ליחידות בצבא, לשליחויות.

מדיניות של העדפה מתקנת

- ☒ הענקת הטבה
- ☒ לקבוצה/ לאוכלוסייה מקופחת/ מופלית/חלשה
- ☒ למשך זמן מסוים
- ☒ במטרה לצמצם פערים / צמצום אי שוויון
- ☒ ישנו ויכוח ציבורי לגבי היקף השימוש הראוי במדיניות זו, בין השאר מכיוון שהיא יוצרת אפליה כלפי פרטים אחרים דוגמאות: שריון מקומות באקדמיה לסטודנטים ערבים או מעיירות פיתוח. שריון מקומות לנשים בפרלמנט/ברשימות של מפלגות. תשלום מיסוי מופחת לתושבי עיירות פיתוח/קו עימות.

השוואה בין הבחנה להעדפה מתקנת

העדפה מתקנת	הבחנה	תבחין
הטבה	יחס שונה	מה ניתן?
לקבוצה (מקופחת/חלשה)	לאדם/לפרט	למי?
צמצום פערים כתוצאה מקיפוח/אפליה	שונות רלוונטית לנושא הנדון	מה הסיבה/ המטרה?
לפרק זמן מסוים (עד לצמצום הפער)	אינו מותנה בזמן/ כל עוד השונות קיימת ורלוונטית	משך הזמן?

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הזכות לחיים ולביטחון

- ☒ זכותו של כל אדם לחיות ללא חשש מפגיעה פיזית או נפשית בחייו ובגופו/ לכל אדם זכות לחיים ולביטחון אישי/ אין לפגוע בחייו ובגופו של אדם.
- ☒ חובת המדינה להגן על כל בני האדם החיים בשטחה מפני פגיעה בחייהם ובגופם בידי אחרים (על ידי חקיקה האוסרת פגיעה, ועל ידי מערכת שירותי הביטחון - צבא, משטרה המגנים על האזרחים מפני גורמים עוינים במדינה ומחוצה לה).

זכות הקניין

- ☒ לכל אדם הזכות להחזיק/לצבור/לרשת רכוש/ דבר שיש לו ערך
- ☒ לעשות בו כרצונו
- ☒ אין להשתמש/לקחת רכוש ללא רשות/לפגוע ברכוש (הן חומרי והן רוחני)

הזכות להליך הוגן

- ☒ זכותו של כל אדם בעת הליך משפטי/העמדה לדין/מעצר/חשד
 - ☒ להגנה מפגיעה לא מוצדקת בזכויותיו בזמן ההליך המשפטי
 - ☒ אדם נחשב חף מפשע עד שהורשע
 - ☒ מימוש הזכות ע"י: (חובה לזכור לפחות 2 דוגמאות)
- אדם זכאי לייצוג משפטי ע"י עו"ד/ שופטים בלתי תלויים/ אין להעניש אדם בלי משפט/ אדם זכאי לדעת במה הוא נאשם ולראות את הראיות נגדו/ משפט נגד אדם צריך להתנהל בפומבי/ אין לערוך חיפוש בביתו של אדם בלא צו בית משפט/אין לעצור אדם ליותר מ-24 שעות בלי להביאו בפני שופט/ זכות עציר לתנאי מעצר אנושיים לשמירת כבודו ובריאותו/ לאדם הזכות שהתביעה לא תשתמש נגדו בראיות שהושגו שלא כדין (האזנות סתר בלי היתר בית המשפט)/ זכותו להיות נוכח בהליכים שהוא צד להם ולהשמיע טיעונו/ זכות אדם שלא להפליל את עצמו לכן מוקנית לו זכות השתיקה בחקירה ובמשפט/ אין ענישה על מעשים שנעשו בעת שבה הם נחשבו לחוקיים/ אסור לשפוט אדם פעמיים על אותה עבירה (גם אם התגלו ראיות חדשות הנוגעות לאותה עבירה)/ אדם זכאי לערער לערכאה גבוהה

9

הזכות לכבוד (חובה להציג את כל 3 הרכיבים בהצגת הזכות בבחינה)

- ☒ הזכות של כל אדם שלא להיות חשוף/ נתון ליחס משפיל/ ליחס מזלזל/ ליחס מבזה/ ליחס פוגעני/ (מביש/מביד/מעליב), לטיפול או יחס אכזרי ובלתי אנושי
- ☒ הזכות לחיות ללא חשיפה / התערבות / חדירה לחייו, לגופו, לחפציו (הזכות לפרטיות)
- ☒ הזכות שלא יפרסמו אודותיו/ על אורחותיו/ על דעותיו מידע שיקרי שלילי (הזכות לשם טוב)

חובות האדם כאדם

- ☒ להכיר בזכויותיו של הזולת/לכבד את הזכויות הטבעיות של האחר/לנהוג בסובלנות
- ☒ להימנע מפגיעה בזכויות של אדם אחר
- ☒ לפעול/להתריע/לעזור במקרה של פגיעה בזכויות של אדם אחר
- ☒ לפעול עפ"י החוק "לא תעמוד על דם רעך" – משמעותו לעזור לאנשים שנמצאים בסכנה

קשר בין חובות לזכויות

על פי התפיסה הדמוקרטית אין לקשור בין זכות לחובה. אדם שלא ממלא חובה כלשהי, אין זכויות האדם נשללות ממנו. אדם שביצע עבירה יקבל ע"י בית המשפט את עונשו על העבירה שביצע. במסגרת הענישה עשויות להישלל זכויות מסוימות כמו למשל הזכות לחירות במקרה של מאסר. אין לשלול מהאדם זכויות שאינן קשורות לענישה שנקבעה. (לדוגמא: אסיר בישראל משתתף בבחירות לכנסת)

מסקנה: אין קשר בין מילוי החובות לקבלת הזכויות כלומר אי מילוי חובות לא גורר פגיעה בזכויות.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

סוג זכויות פוליטיות

סוג זכויות - זכויות פוליטיות ו/או זכויות אזרח (ר"ת 6 ל')

- ☒ זכויות פוליטיות הינן זכויות הקשורות לשותפות בניהול המדינה
- ☒ יש זכויות פוליטיות שהן זכויות אזרח: הזכות לבחור ולהיבחר, והזכות להתארגן כמפלגה המתמודדת בבחירות (מוענקות לאזרחי המדינה בלבד)
- ☒ יש זכויות פוליטיות הנובעות מזכויות טבעיות: חופש ההפגנה והמחאה והאפשרות לבקר את השלטון (אינן מוגבלות לאזרחי המדינה)

חובות האדם כאזרח

- ☒ החובה לציית לחוק. כמו: תשלום מיסים, שירות צבאי, נאמנות למדינה: אסור לפגוע בריבונות המדינה ובביטחונה וכ"ו. (יש לציין לפחות 2 דוגמאות)
- ☒ השתתפות בעיצוב החיים הציבוריים על ידי: הצבעה בבחירות, ביקורת על השלטון, השתתפות אזרחית.
- ☒ התרעה מפני עוולות שלטוניות.

רשות –

* חובות מתוקף חוק:

לציית לחוקי המדינה

חוקי המדינה נועדו להסדיר את חיי החברה וחיי כל אדם החי בה. להגן על חיי האזרחים, לקבוע כללים לשמירה על הסדר הציבורי, לאפשר את התפתחות התושבים וקידומה של החברה.

- תשלום מיסים - האזרחים מחויבים לשלם מיסים על פי חוק כמו: מס הכנסה, מס בריאות, ביטוח לאומי, מע"מ... המיסים מאפשרים לשלטון לנהל את ענייני המדינה, לשמור על הביטחון ולהעניק לציבור שירותים חיוניים.

- חובת שירות צבאי - במדינות שקיים בהן חוק שירות בטחון כמו בישראל ובצרפת.

- חובת נאמנות למדינה – לא למסור מידע למדינות אויב/ארגוני טרור או להתחבר/להיכנס אליהם

* ערכים אזרחיים מתוקף אזרחות טובה ואחריות חברתית:

- לפקח ולבקר את השלטון ונציגיו כשהם חורגים מסמכויותיהם.

- השתתפות אזרחית - יש מדינות המחייבות השתתפות בבחירות דוגמת אוסטרליה, איטליה, בלגיה שבהן מי שלא משתתף בבחירות צפוי לקנס (כיום כ- 500 יורו), ויש מדינות שאינן מחייבות השתתפות בבחירות כמו ישראל.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

סוג זכויות קבוצתיות/תרבותיות (זכויות מיעוטים)

קבוצות מיעוטים (מושג רקע) - הן קבוצות אשר לכל אחת מהן יש מרכיב ייחודי אחד או יותר, המבדיל את הקבוצה מאוכלוסיית הרוב במדינה. מרכיב ייחודי עשוי להיות שפה, תרבות, דת, מוצא אתני או מורשת היסטורית.

זכויות קבוצתיות/תרבותיות

- ☒ זכויות קיבוציות הניתנות לקבוצות אתניות-תרבותיות / מיעוטים לאומיים / קבוצות לשוניות/דתיות. באות לידי ביטוי בתחומים הבאים: **שפה, חינוך, תרבות, ייצוג כקבוצה**
- ☒ מטרתן להסדיר בצורה **מוסדית** את זהותה הייחודית של הקבוצה במדינה/לשמר את מאפייניה הייחודיים
- ☒ המדינה קובעת את היקף הענקתן ואת מידת התמיכה הממסדית בהן (לעומת זכויות הפרט של המיעוט שהן זכויות יסוד בכל דמוקרטיה)

יש ללמד דוגמאות לזכויות קבוצה שונות (ראשי תיבות ח-פ-ש-י)

הזכות לשפה - הזכות לשמר שפה ייחודית ונבדלת משפת הרוב, להשתמש בה בחיי היום-יום, בחינוך ואף לקבל שירות ציבורי בלשון זו. עד לכדי הכרה בשפת הקבוצה כשפה רשמית במדינה.

הזכות לחינוך - הזכות לקיים מערכת חינוך נבדלת המתאימה למטרות הדתיות, הלאומיות או התרבותיות של קבוצת המיעוט. כלומר מערכת חינוך עצמאית המחנכת בשפת המיעוט ועפ"י מסורתו ותרבותו.

ישראל מממנת מערכת חינוך ערבית נפרדת, בה מודגשות השפה, המורשת והתרבות של בני הלאום. כך גם עבור הדרוזים והצ'רקסים.

הזכות לייצוג קבוצתי במוסדות השלטון - הזכות של המיעוט לייצוג במוסדות המדינה הנבחרים ובגופים השלטוניים בהתאם לגודלו היחסי ביחס לשאר האוכלוסייה. אמצעי מימוש: שריון מקומות למיעוט בפרלמנט והעדפה מתקנת בקבלה לעבודה בגופים ממשלתיים (שריון מקומות בפרלמנט- לא קיים בישראל המיעוט מיוצג בפרלמנט ע"י הזכות הפוליטית לבחור ולהיבחר)

הזכות לקיום מצוות הדת וחופש פולחן - הזכות לקיים אורח חיים דתי קהילתי נפרד, בעזרת מוסדות וכוהני דת ואף לחוג מערכת חגים מסורתית נפרדת מהמערכת הדתית של הרוב המדינה. כלומר הזכות לקיים את הפולחן ואת המנהגים הדתיים במועדס, סיוע בהקמת מוסדות דת ותפילה, קביעת המעמד האישי עפ"י חוקי הדת.

ישראל מממנת בתי דין דתיים למוסלמים ולדרוזים, ובתי דין אלה אחראים על נישואין וגירושין של אותו מיעוט דתי.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

התנגשות בין זכויות

התנגשות בין זכויות (או בין זכות לאינטרס ציבורי)

- ☒ **הזכויות הן יחסיות** / אינן מוחלטות – הן סותרות לא פעם זו את זו ובאף חברה אנושית הן לא ניתנות להגשמה מלאה.
- ☒ לכן במקרה של התנגשות בין זכויות או בין זכות לאינטרס ציבורי נדרש **שקלול ואיזון סביר בין הזכויות/ פגיעה מידתית בזכות הנפגעת**
- ☒ העילות הבסיסיות המוצדקות להגבלת זכויותיו של אדם היא כאשר מימושן פוגע בזכויות הזולת או באינטרס הציבורי

דוגמאות

- * **התנגשות בין זכויות האדם** בינן לבין עצמן
 - התנגשות בין שתי זכויות של אותו אדם: הזכות לחיים ובטחון עם הזכות לפרטיות בעת בדיקת תיקים בנמלי תעופה, קניונים...
 - התנגשות בין זכויות של אדם לבין זכויות זולתו: התנגשות בין חופש הביטוי וחופש התנועה בעת הפגנה כאשר מפגינים חוסמים צירי תנועה.
 - התנגשות בין חופש הביטוי של עיתונאי עם הזכות לפרטיות / שם טוב של פוליטיקאי / ידוען.
- * **התנגשות בין זכויות אדם לבין צרכי החברה האינטרסים ויעדי המדינה = האינטרס הציבורי**
 - הכולל: בטחון המדינה, הסדר הציבורי, שלום הציבור, בריאות הציבור, אופייה היהודי של המדינה.
 - דוגמאות:
 - התנגשות בין הזכות לקניין לאינטרס הציבורי של הרחבת תשתיות המחייב את המדינה להפקיע קרקע פרטית לצורך סלילת כביש, הקמת מחנה צבאי, הרחבת נמל תעופה ועוד המדינה חייבת לפצות את בעל הקניין.
 - התנגשות בין חופש הביטוי או זכות הציבור לדעת/חופש המידע עם ערך ביטחון המדינה לכן מוטלת צנזורה.
 - התנגשות בין הזכות לחופש מדת ואופייה היהודי של המדינה המחייב יהודי להינשא עפ"י ההלכה.

* התנגשות בין זכות אדם לבין רגשות הציבור

- התנגשות בין חופש הביטוי של אדם/קבוצה לבין רגשות הציבור הדתי בקיום מצעד גאווה בירושלים.
- התנגשות בין חופש התנועה לבין רגשות הציבור הדתי מביאה להחלטה לא לנסוע בשבת באזור בו מצוי בית כנסת.

כאשר יש התנגשות בין זכויות, או בין זכויות לערכים ואינטרסים של המדינה, פועלת המדינה, על זרועותיה השונות, בדרך של **שקלול ואיזון** (מזעור הנזק – הפגיעה בזכויות) המדינה תציב את חומרת הפגיעה בזכות אחת מול חומרת הפגיעה בזכות האחרת/באינטרס הציבורי ותשקול מהו הפתרון המאפשר הגנה מרבית על שתי הזכויות, תוך פגיעה מעטה ככל האפשר בכל אחת מהן.

וקיום **"מבחן הוודאות הקרובה"** לפיו מגבילים זכות מסוימת אם מימושה יגרום לסכנה **ממשית ומידית** לביטחון המדינה והאזרחים.

לדוגמה: .

* **בג"ץ קול העם** – העיתון הקומוניסטי "קול העם" פרסם ב-1953 תגובה לידיעה שפורסמה בעיתון "הארץ" שבה נטען כי ישראל תעמיד חיילים לרשות צבא ארה"ב במלחמתה. בתגובת העיתון לידיעה זו וכביקורת על הממשלה נכתב כי אם ישראל תעמיד לרשות הצבא האמריקאי חיילים היא מספסרת בדם הבנים. שר הפנים סגר בצו את העיתון למספר ימים בטענה לפגיעה בביטחון המדינה. בג"ץ קיבל את עתירת העיתון בטענה כי הפרסום הנדון לא פוגע באופן **מידי וממשי** בביטחון המדינה (מבחן הוודאות הקרובה) ולכן דרש לבטל סגירת העיתון מיידית בכך קבע את **חופש הביטוי כזכות עילאית בדמוקרטיה**. ** איסור על חברי קבוצה פוליטית קיצונית להפגין בכפר ערבי מחשש למהומות אלימות המסכנות חיים. כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

סיכום נושא הזכויות

עפרה אזרזר אבנרי®

זכויות טבעיות

זכויות מוענקות

סוג זכויות 3 זכויות קבוצתיות תרבותיות/ זכויות מיעוטים

זכויות המוענקות ע"י המדינה
לקבוצות אתניות ותרבותיות
ולמיעוטים לאומיים

כדי שיוכלו לשמור על
ייחוד/שונותן

בתחומים: שפה, חינוך, תרבות,
ייצוג כקבוצה

לדוגמה:

למיעוטים בישראל יש מערכת
חינוך נפרדת במימון המדינה

לשפה הערבית בישראל יש
מעמד מיוחד

סוג זכויות 2 זכויות פוליטיות – זכויות אזרח

זכויות הקשורות לשותפות בניהול
המדינה, חלקן זכויות אזרח בלבד
וחלקן זכויות של אדם

זכויות פוליטיות של אזרח:

הזכות לבחור ולהיבחר

הזכות להתארגן כמפלגה המתמודדת
בבחירות

זכויות פוליטיות של אדם:

חופש ההפגנה והמחאה

האפשרות לבקר את השלטון

**** חובות האדם כאזרח: לציית לחוק.**
כמו: תשלום מיסים, שירות בצבא,
נאמנות למדינה

* השתתפות בעיצוב החיים הציבוריים
ע"י: הצבעה בבחירות, ביקורת על
השלטון, השתתפות אזרחית

** התרעה מפני עוולות שלטוניות

התנגשות בין זכויות – שקלול ואיזון

הזכויות הן יחסיות, לא מוחלטות, סותרות זו
את זו ולא ניתנות למימוש מלא.

במקרה של התנגשות בין זכויות או בין זכויות
לאינטרס ציבורי נדרש **שקלול ואיזון** סביר בין
הזכויות ופגיעה מעטה ככל האפשר בזכות
הנפגעת

הסיבות המוצדקות להגבלת זכויותיו של אדם
היא כשמימושן פוגע בזכויות הזולת (אדם אחר)
או באינטרס ציבורי

סוג זכויות 1 זכויות טבעיות – זכויות אדם

(כת החשק)

זכויות השייכות לאדם כאדם, לא מוענקות ע"י השלטון אבל השלטון חייב לשמור עליהן
ולאפשר מימושן. כוללות את:

הזכות לחיים וביטחון – אין לפגוע פיזית ונפשית בחייו/גופו של אדם וחובת המדינה להגן על בני האדם
החיים בשטחה.

הזכות לקניין – לכל אדם הזכות להחזיק ברכוש, לעשות בו כרצונו ואין לפגוע בקניינו

הזכות להליך הוגן – יש להימנע מפגיעה בזכויותיו של אדם במהלך הליך משפטי מעבר לנדרש לקיומו.
אדם חף מפשע עד שלא הוכחה אשמתו, והוא זכאי למשפט פומבי והוגן: ייצוג ע"י עו"ד, שופטים בלתי
תלויים (יש להכיר את הכללים)

הזכות לכבוד: הזכות של אדם שלא להיות מושפל, מבוזה, מובדל.

הזכות של אדם שלא יחדרו לחייו (הזכות לפרטיות)
הזכות של אדם שלא יפרסמו עליו מידע שיקרי שלילי (הזכות לשם טוב)

הזכות לחירות – לכל אדם הזכות להחליט, לבחור, לפעול לעצב את אישיותו כרצונו.
אין לשלול חירותו ע"י מעצר / הגבלת חופש המחשבה והפעולה.

נגזרות החירות:

חופש הביטוי	לכל אדם זכות להביע את עמדותיו ודעותיו בפומבי בכל דרך (לבוש אומנות, תקשורת)
חופש המחשבה והמצפון	לכל אדם זכות להחזיק בכל דעה בכל נושא לפי בחירתו לכל אדם זכות לאמץ לעצמו ערכים מוסריים ולפעול על פיהם
חופש התנועה חופש העיסוק	לכל אדם זכות לנוע כרצונו ממקום למקום/להימצא בכל מקום לכל אדם זכות לעבוד בכל עבודה/ מקצוע / (כפוף להכשרה / רישוי)
חופש הדת	לכל אדם הזכות להחזיק באמונה/ להשתייך לקבוצה דתית ולקיים פולחן
חופש מדת	לכל אדם הזכות שלא להחזיק באמונה/לא להשתייך לקבוצה דתית לא לסבול מהטפה דתית/ לא לקיים טקס/פולחן בניגוד לרצונו

הזכות לשוויון – אין להפלות אדם בשל זהותו, דת, גזע, מין, סימן חיצוני, מגבלה.
לאדם הזכות לשוויון בפני החוק, שוויון פוליטי ושוויון הזדמנויות.

מדיניות

אפליה פסולה	הענקת יחס שונה לבני אדם ללא סיבה מוצדקת
הבחנה מותרת	הענקת יחס שונה לבני אדם כשהשונות רלוונטית לנושא הנדון
העדפה מתקנת	קבוצות שקופחו/ הופלו מקבלות הטבה זמנית כדי לצמצם פערים

**** חובות האדם** – להכיר, לכבד ולהימנע מפגיעה בזכויותיו של האחר, להתריע במקרה
של פגיעה בזכויות של אדם אחר

תרגול

1. בבית המשפט העליון נערך דיון משפטי בנוגע לתביעה שהוגשה נגד חברה מסחרית מסוימת. אחד השופטים שהיה אמור לדון במקרה ביקש לפסול את עצמו ולא להיות בהרכב השופטים, משום שיש קרבה משפחתית בינו לבין אחד ממנהלי החברה הנתבעת. לדבריו קרבה זו עלולה לפגוע בזכות יסוד של הצדדים במשפט, ולכן ראוי ששופט אחר ישפוט במקומו.

- ציין והצג את **הזכות** שעליה ביקש השופט להגן בהחלטתו לפסול את עצמו מלשפוט מקרה זה. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. אנשים רבים שגולשים ברשתות החברתיות (כגון פייסבוק) משתפים פוסטים (רשומות) שכתבו אחרים. אחת הדרכים להפיץ תוכן הוא לשתף פוסטים, לתמוך בדעת הכותב ולהביע הזדהות עם הדברים שנכתבו בהם. שני גולשים שיתפו פוסט פוגעני שכתב אדם אחד נגד עיתון מקומי, ובתגובה על כך הגישו בעלי העיתון תביעה משפטית נגדם. השופטים קיבלו את התביעה ופסקו לטובת בעלי העיתון.

- ציין והצג את **סוג הזכויות** של הגולשים באינטרנט המתממש באמצעות שיתוף פוסטים. הסבר כיצד סוג זכויות זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. ביום הבחירות עוסקים אלפי אנשים מטעם המדינה בארגון הבחירות כדי להבטיח את התנהלותן התקינה. רבים מהם עושים זאת הרחק מן המקום שבו הם אמורים להצביע, לכן קשה להם לממש את זכותם. כדי לאפשר להם להצביע, הוגשה לכנסת הצעת חוק שעל פיה מי שממלא תפקיד מטעם המדינה בארגון הבחירות יכול להצביע שבוע לפני המועד הרשמי שלהן.

- ציין והצג את **סוג הזכויות** שהצעת החוק נועדה לממש. הסבר כיצד סוג זכויות זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. על פי חוק שנקבע בכנסת, סטודנט שיציג לפני המוסד להשכלה גבוהה שבו הוא לומד אישור רשמי שיש לו לקות למידה יהיה זכאי להתאמות מיוחדות בלימודים. התאמות אלה יהיו לדוגמה: חונך מסייע, הקלטת הרצאות, אפשרות להיבחן בעל פה ועוד. כמו כן, כל מוסד להשכלה גבוהה יחויב להקים מרכז תמיכה כדי לסייע לסטודנטים לקויי למידה בלימודיהם. סטודנטים שאין להם לקויות למידה לא יהיו זכאים להתאמות אלה. ארגון חברתי בדק את הנושא וגילה שהחוק עדיין אינו מיושם, אף על פי שנקבע לפני זמן רב.

- ציין והצג את **המדיניות** שבאה לידי ביטוי בחוק שנקבע בכנסת. הסבר כיצד מדיניות זו באה לידי ביטוי בקטע.

5. הולכת רגל נפגעה מרכב נוסע כשחצתה את הכביש במעבר חצייה. הנהג הפוגע ברח מהמקום ולא הגיש לה עזרה, כמצופה בחברה אנושית. בישראל קבעה הכנסת כי נהג רכב שהיה מעורב בתאונה שנפגע בה אדם, חייב לעצור את רכבו ולהזעיק עזרה.

- ציין והצג **חובה** של אדם (כאדם/כאזרח) שלא התקיימה במקרה זה. הסבר כיצד חובה זו באה לידי ביטוי בקטע.

6. בעקבות מילה שרופא מוסלמי ערך לילד בן ארבע בגרמניה, הילד סבל מדימום רב והובהל לבית חולים. הוריו של הילד תבעו את הרופא. בית המשפט בגרמניה קבע שאין לערוך מילה, אלא אם יש צורך רפואי. הליך המילה שלא לצורך רפואי יחשב לפשע שכן היא פוגעת בגופו של האדם.

בתגובה להחלטת בית המשפט, יהודים ומוסלמים טענו שהחלטת בית המשפט לאסור על קיום מילה פוגעת בזכות בסיסית שלהם.

א. ציין והצג על איזו **זכות** בית המשפט הגן בפסיקתו. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

ב. ציין והצג מהי **הזכות** שנפגעת לטענת היהודים והמוסלמים. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

7. ועדת הבחירות המרכזית לכנסת פסלה לשידור תשדיר תעמולת בחירות של מפלגה מסוימת, בטענה שיש בו מסרים גזעניים המעליבים קבוצות בחברה הישראלית. נציגי המפלגה עתרו לבית המשפט העליון בבקשה לאפשר להם להציג את התשדיר. לדבריהם, פסילת תשדיר הבחירות מונעת מהם להציג באופן ברור את המסרים והרעיונות שלהם, ובכך פוגעת ביכולתם לשכנע אזרחים לתמוך בהם ולא במפלגה אחרת.

א. ציין והצג את **הזכות** שוועדת הבחירות מנסה להגן עליה. הסבר כיצד סוג זה בא לידי ביטוי בקטע.

ב. ציין והצג את **הזכות** שנפגעה, לטענת נציגי המפלגה. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזור אבנרי

8. אישה נכה המתגוררת בקומה העליונה בבניין ללא מעלית התקינה מעלון (מתקן מיוחד להעלאת כיסא גלגלים). מתקן זה מאפשר לה להגיע לקומת מגוריה ולהיכנס לדירתה באופן עצמאי, כמו כל דייר אחר בבניין.

השכנים של הדיירת הנכה דרשו ממנה לפרק את המעלון בטענה שהוא מכער את חדר המדרגות ומוריד את ערך הדירות שלהם.

- א. ציין והצג את **הזכות** שביקשה הדיירת הנכה לממש באמצעות התקנת המעלון. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.
- ב. ציין והצג את **הזכות** שבשמה דרשו הדיירים לפרק את המעלון. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

9. ראש עיר מסוים החליט להעביר תקציב מיוחד בשנתיים הבאות לבתי ספר שאיכות ההוראה בהם נמוכה, בכך ביקש לעזור להם להשוות את רמת ההוראה בהם לזו שבבתי הספר האחרים.

הורים ביקשו לדעת אילו בתי ספר יקבלו את התקציב המיוחד, משום שהם רוצים לעקוב אחרי הפעילות של בתי הספר הללו ולהבטיח שהתקציב המיוחד אכן יסייע לשיפור איכות ההוראה של ילדיהם.

- ציין והצג את **המדיניות** הבאה לידי ביטוי בהחלטת ראש העיר. הסבר כיצד מדיניות זו באה לידי ביטוי בקטע.

10. לכבוד חג הקורבן, שחוגגים המוסלמים והדרוזים, הודיעה רשות הטבע והגנים כי תקיים בשמורת הטבע סיורים וסדנאות בשפה הערבית ותפיק עלוני הסברה ומערכי הדרכה בערבית. פעילויות אלו מיועדות לחוגגים שמבלים ונופשים בשמורות במהלך החג. המבקרים בשמורות הביעו שביעות רצון מן היוזמה, וביקשו כי הרשות תמשיך בפעילויות אלו בכל ימות השנה.

- ציין והצג את **סוג הזכויות** שהתממש באמצעות היוזמה של רשות הטבע והגנים. הסבר כיצד סוג זכויות זה לידי ביטוי בקטע.

11. הקהילה הלהט"בית דרשה לקיים "מצעד גאווה" בירושלים שיעבור ברחובות העיר. לטענת חברי הקהילה, קיום המצעד יעיד על ההכרה בהעדפותיהם המיניות. נציגים חרדים התנגדו בחריפות לקיום המצעד, והכריזו שיפעלו למניעת קיומו, בטענה שהוא מנוגד לתפיסת עולמם.

משטרת ישראל הודיעה שאין ביכולתה לממן את עלות אבטחת האירוע, לכן לא תאפשר את קיומו. בתגובה עתרו נציגי הקהילה לבית המשפט, בדרישה לאפשר את קיום האירוע. בפסיקתם קבעו השופטים שהם מאפשרים לקיים את המצעד, אך כדי למנוע פגיעה ברגשות החרדים, הוא יערך באצטדיון סגור ולא ברחובות העיר.

- ציין והצג את הדרך/האמצעי שנקט בית המשפט, כאשר אפשר את קיום המצעד. הסבר כיצד דרך זו באה לידי ביטוי בקטע.

13. שאלת עמדה

משרד הבריאות ממליץ לחסן ילדים נגד מחלת החצבת משום שזוהי מחלה קשה ומידבקת, אך יש הורים המסרבים לחסן את ילדיהם מסיבות שונות. בשל הגידול במספר החולים במחלה, הורים של כמה תלמידים דרשו לאסור על ילדים שאינם מחוסנים נגד מחלה זו להיכנס למוסדות החינוך.

יש התומכים בהטלת איסור כזה ויש המתנגדים לו.

הבע את עמדתך בעניין דרישת ההורים לאסור כניסה למוסדות החינוך. הצג **שני** נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק **אחד** לעמדתך ונימוק **אחר** (אחר) לעמדה **המנוגדת** לשלך.

בכתיבתך הקפד על הרכיבים האלה:

- א. **טענה** – הצג את עמדתך באופן ברור.
- ב. **הנמקת עמדתך** – הצגת נימוק לעמדתך המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.
- ג. **הנמקת העמדה המנוגדת** – הצגת נימוק לעמדה **המנוגדת** לעמדתך, המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.

פורמט למענה על שאלות עמדה

- א. טענה – אני תומכת/ + במה - יש להציג את הסוגייה בשלמותה (במה את/ה תומכת/)
- ב. **א**ני מתנגדת/ + למה - יש להציג את הסוגייה בשלמותה (למה את/ה מתנגדת/)
- ג. הנמקת עמדתך – תמיכת/התנגדותי מבוססת על יש **לציין** מושג אזרחי **להציגו ולקשרו** לסוגיה
- הנמקת העמדה המנוגדת – המתנגדים/התומכים יתבססו על יש **לציין** מושג אזרחי **להציגו ולקשרו** לסוגיה

כתבה וערכה: עפרה אזרור אבנרי

גישות כלכליות חברתיות במדינה הדמוקרטית (הוויכוח בתחום הכלכלי חברתי)

המתח הקיים בין ערכי החירות והשוויון בתחום הכלכלי – ניהול משאבי המדינה וחלוקתם, יצר השקפות עולם (גישות) שונות בנוגע לתפקיד המדינה בתחום זה.

קיימות שתי גישות כלכליות המנחות את המדינות הדמוקרטיות:

גישה כלכלית ליברלית וגישה כלכלית סוציאל דמוקרטית

אולם אין מדינה דמוקרטית המיישמת את אחת הגישות הכלכליות: הליברלית או הסוציאל דמוקרטית במלואה. כל מדינה דמוקרטית מחזיקה בגישה כלכלית הנמצאת על **רצף** שבין שתי הגישות הנ"ל.

תבחין	גישה כלכלית ליברלית/ניאו ליברלית	גישה סוציאל דמוקרטית
ערך מרכזי בגישה	מדגישה את ערך החירות על פני השוויון החברתי-כלכלי	מדגישה את השוויון החברתי-כלכלי (שוויון הזדמנויות), על פני החירות
מעורבות המדינה	דוגלת בתחרות חופשית/ יוזמה פרטית/ מעורבות המדינה בכלכלה מועטה	דוגלת במעורבות רבה בתחום החברתי כלכלי/סבסוד שירותים חברתיים/הענקת שירותים חברתיים/קצבאות
אחריות (מי אחראי לפרט?)	האחריות על החיים הכלכליים מוטלת על הפרט /לא על המדינה האדם אחראי לגורלו מעניקה רשת ביטחון לנזקקים	הפרט יכול להישען על המדינה בעת הצורך/ המדינה מבטיחה קיום בסיסי בכבוד לכל אדם/מדינת רווחה
מיסוי	דוגלת במיסוי נמוך	דוגלת במיסוי גבוה
דוגמאות ליישום הגישה (**כל מדינה מתערבת שהרי השרים קובעים מדיניות ומיישמים אותה השאלה באיזה היקף? לשם מה?)	הפרטה, קיצוץ תקציבים חברתיים, צמצום קצבאות.	סבסוד שירותים חברתיים, הענקת שירותים חברתיים נרחבים, חקיקה חברתית, הלאמה, מתן קצבאות, שכר מינימום, הגבלת שכר בכירים בחברות ציבוריות בחוק
המשותף לגישות	במישורים הפוליטי והחוקי-משפטי חייבים להתקיים חירות ושוויון באותה המידה כמו חופש הביטוי, חופש ההתאגדות, הזכות לבחור ולהיבחר והשוויון בפני החוק. בשתי הגישות קיימת הסכמה על חשיבות החירות ועל חשיבות זכויות האדם.	

תרגול

1. נשיא צרפת ביקש ליישם כמה רפורמות כלכליות במדינה. אחת מהן היא להעביר חברות ממשלתיות, ובהן את חברת הרכבת הלאומית, לבעלותן של כמה חברות פרטיות כדי לעודד את התחרות. רפורמה נוספת היא להפחית את המס שבעלי ההון צריכים לשלם, וזאת כדי לעודד אותם להשקיע במדינה. כדי למחות על מדיניות זו יצאו רבבות אזרחים להפגנות ברחבי צרפת, המפגינים צעדו ברחובות מרכזיים, חסמו כבישים חשובים ומנעו מכלי תחבורה את האפשרות לנסוע. משטרת צרפת נאלצה לפעול לפיזור ההפגנות, עצרה מפגינים רבים והבהירה שלא תאפשר חסימת כבישים, משום שחסימת כבישים פוגעת באופן ישיר בשגרת יומם של אלפי נוסעים.

א. ציין והצג את **הגישה החברתית-כלכלית** שבאה לידי ביטוי ברפורמות הכלכליות שביקש נשיא צרפת ליישם. הסבר כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע.

ב. ציין והצג את **הזכות** של הנוסעים שעליה ביקשה המשטרה להגן בפיזור ההפגנה. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. שר החינוך הודיע כי החל משנת הלימודים הבאה, תונהג תלבושת אחידה בכל בתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים. השר טען כי בבתי ספר בהם לא קיימת תלבושת אחידה נוצרה תחרות בין התלמידים סביב הופעה ולבוש, ובאמצעות הנהגת התלבושת האחידה כוונתו לצמצם פערים, לחזק את תחושת השוויון ואף לחסוך כסף להורי התלמידים, שידם אינה תמיד משגת לקנות בגדים יקרים לילדיהם.

- ציין והצג את **הגישה הכלכלית – חברתית** הבאה לידי ביטוי בהחלטת השר. הסבר כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע.

17

3. לאחרונה גיבשה ממשלת ישראל תכנית כלכלית חדשה בניסיון להתמודד עם המשבר הכלכלי. במסגרת תכנית זו הוחלט לקצץ בתקציבי הרווחה ולצמצם את תשלומי הביטוח הלאומי לנכים, מובטלים וכ"ו. כדי להפוך את התוכנית הכלכלית הזו לחוק, היא הובאה לדיון בוועדת הכספים של הכנסת, ושם נמתחה עליה ביקורת קשה על ידי חברי כנסת רבים.

נציג הממשלה שהוזמן לדיון בוועדה אמר: "הממשלה אינה יכולה להעלות את המיסים שכלל האזרחים משלמים, כדי שאפשר יהיה להמשיך לממן את מקבלי הקצבאות. מקבלי הקצבאות חייבים לפרנס את עצמם".

- ציין והצג איזו **גישה כלכלית – חברתית** מבטאת התוכנית הכלכלית של הממשלה. הסבר כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע.

4. שאלת עמדה

כדי לקדם את הפעילות הכלכלית ביישובים המרוחקים ממרכז הארץ (בפריפריה), החליטה הממשלה שעסקים ועובדים באזורים אלה יזכו להקלות של ממש בגובה המיסים שעליהם לשלם ביחס למיסים שחייבים לשלם שאר אזרחי המדינה. יש התומכים בהצעה זו ויש המתנגדים לה.

הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק **לעמדתך** ונימוק **אחר** (אחר) **לעמדה המנוגדת** לשלך.

בכתיבתך הקפד על הרכיבים האלה:

א. **טענה** – הצג את עמדתך באופן ברור. [מומלץ לכתוב: אני תומך ב/ אני מתנגד ל]
ב. **הנמקת עמדתך** – הצגת נימוק לעמדתך המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.

ג. **הנמקת העמדה המנוגדת** – הצגת נימוק לעמדה המנוגדת לעמדתך, המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.

כתבה וערכה: עפרה אזרור אבנרי

07.08.2018

הכותרות המרכזיות

קורבנות ההפרטה

קל להפריט, קשה להלאים

פרסום ראשון: האוצר בלם פיילוט להלאמת מעונות לנערים עבריינים. בדצמבר האחרון הכריז השר חיים כץ כי בכוונתו להפסיק את הפעלת המעונות ע"י עמותות | פיילוט לקליטת 40 עובדים בשלושה מעונות לשירות המדינה נבלם ע"י האוצר בטענה כי "שיטת ההפעלה הקיימת הינה השיטה המיטבית להעסקתם"

מאת **טל כרמון**

תרבות פוליטית דמוקרטית

- ☒ **ערכים/אמונות וצורות התנהגות המבטאים הזדהות עם עקרונות הדמוקרטיה**
- ☒ **ביניהם: רמה גבוהה של מעורבות פוליטית/השתתפות בבחירות והשתתפות אזרחית/קבלת הכרעת הרוב/הכרה בשלטון החוק והפנמת ערכים כמו פלורליזם, סובלנות, הסכמיות**
- ☒ **תרבות פוליטית דמוקרטית והחינוך אליה מחזקים את היציבות של המדינה הדמוקרטית**

עקרונות/ערך הפלורליזם

- ☒ **הכרה בערך של ריבוי/מגוון דעות/עמדות של אנשים או קבוצות**
- ☒ **עידוד/תמיכה בקיום וביטוי של מגוון דעות/ עמדות של אנשים או קבוצות בחברה/מאפשר לכל קבוצה או דעה להתארגן ולפעול למען האינטרסים שלהן**

חשיבות הפלורליזם בחברה דמוקרטית

- מאפשר פיזור הכוח השלטוני במדינה ומניעת השתלטות של אדם או קבוצה על השלטון ויוצר איזון בין רשויות השלטון.
- מאפשר מאבקי כוח בין מפלגות וארגונים בעלי אינטרסים שונים.
- מעודד תחרות חופשית בין הקבוצות השונות שהכרחית לקיום חברה דמוקרטית.

התחומים בהם פלורליזם בא לידי ביטוי בחברה דמוקרטית :

*פלורליזם בתחום הפוליטי

ריבוי מפלגות פוליטיות השונות בערכיהן ובאינטרסים שלהן. כמו: הליכוד, העבודה, ישראל ביתנו, ימינה, שס, יהדות התורה, הבית היהודי, יש עתיד-תלם, כחול לבן, גשר, דרך ארץ, מרץ הרשימה המשותפת.

*פלורליזם בתחום האזרחי

- **ריבוי ארגונים אזרחיים המקדמים אינטרסים כלכליים וחברתיים**: כמו ארגוני עובדים, דוגמת: ארגון המורים, הסתדרות המורים, הסתדרות האחים והאחיות, אגודת העיתונאים, הסתדרות הרופאים.
ארגוני מעסיקים כמו התאחדות התעשיינים, התאחדות האיכרים והחקלאים בישראל, התאחדות בוני הארץ.

- **ריבוי ארגונים המקדמים עשייה חברתית**: כמו ויצ"ו, נעמ"ת, אמונה, יד שרה, הקשת הדמוקרטית המזרחית, עמותת אתגרים (פעילות ספורט לבעלי מוגבלויות)

- **ריבוי ארגונים הפועלים במישור התרבותי-חינוכי**: ריבוי תנועות נוער (הצופים, מחנות העולים, הנוער העובד, השומר הצעיר, בית"ר, בני עקיבא).

ריבוי סוגי מוסדות חינוך כמו: בתי ספר דמוקרטיים, בתי ספר דו לשוניים, ישיבות ואולפנות, בתי ספר יהודיים לדתיים, בתי ספר ערבים ודרוזים, מגוון אוניברסיטאות ומכללות.

- **מגוון ארגונים העוסקים בקידום זכויות האדם**: האגודה לזכויות האזרח, התנועה לחופש המידע, עדאלה

* **פלורליזם במבנה החוקתי-מוסדי**: קיום **רשויות השלטון** המחוקקת, המבצעת והשופטת לפיזור העוצמה וכוחו של השלטון.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

עקרון/ערך הסובלנות

- ☒ קבלת השונה/ יחס מכבד לשונים ממני/לדעותיהם, לאורח חייהם השונה/ לסבול (מלשון ס.ב.ל) את השונה
- ☒ הימנעות מתגובות אלימות מילולית או פיזית בעת מחלוקת/ הימנעות מהפעלת סמכות שלטונית כלפי עמדות ביקורתיות או מרגיזות

* הסובלנות באה לידי ביטוי באמירתו של וולטר, 1763: "אני שולל את מה שאתה אומר, אבל אגן עד מוות על זכותך לומר את הדבר".

חשיבות סובלנות לקיום דמוקרטיה

- מבטיחה מימוש זכויות האדם וזכויות מיעוטים במדינה (חופש ביטוי, חופש התארגנות)
- מאפשרת פעילות פוליטית חופשית וקיומן של דעות פוליטיות שונות וכך האזרחים נחשפים לדעות של הקבוצות השונות בחברה.
- תורמת ליציבות שלטונית וחברתית משום שהיא מאפשרת קיום דיון ציבורי בנושאים שאין עליהם הסכמה ומביאה לפתרון סכסוכים בדרכי שלום.
- מאפשרת קיומה של אופוזיציה לשלטון.

עקרון/ערך ההסכמיות

- ☒ הסכמה רחבה (קונצנזוס)
- ☒ בין קבוצות בחברה
- ☒ על כללי משחק/ על אופייה הבסיסי של החברה והמדינה
- ☒ מחזקת את היציבות השלטונית והחברתית במדינה/ ומאפשרת חיים משותפים על אף חילוקי הדעות

נושאים מרכזיים שדורשים הסכמה רחבה בחברה/במדינה:

- מסגרת המדינה - הסכמה על גבולותיה הקבועים של המדינה.
- צורת המשטר – הסכמה על קיומו של משטר דמוקרטי במדינה.
- שלטון – קבלת השלטון הנבחר כלגיטימי על ידי אזרחי המדינה.

ככל שעולה רמת הסכמה בנושאים המרכזיים, עולה רמת יציבות המדינה והחברה.

ביטוי להסכמיות בישראל - הסדר הסטטוס קוו בין דתיים וחילוניים, מבטא את קיום עקרון ההסכמיות בין דתיים וחילוניים. מסייע לחיות ביחד למרות חילוקי הדעות בנושא מקומה של הדת במדינה ויחסי דת ומדינה.

*** פורליזם, סובלנות והסכמיות הם שלושה עקרונות דמוקרטים שאמנם קשורים אחד לשני ומשלימים אחד את השני, אבל כל אחד גם עומד בפני עצמו.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. לכנס של אגודה העוסקת במחקר היסטורי הוזמן חוקר שנוי במחלוקת. הזמנה זו עוררה כעס בקרב חברים רבים באגודה, והם קראו למארגני הכנס לבטל את הזמנת החוקר. בתגובה לקריאה זו הודיעו מארגני הכנס שאחת ממטרותיו היא לחשוף את חברי האגודה לדעות שונות. לכן אף על פי שהעמדות של החוקר חריגות ומנוגדות לדעות של מרבית חברי האגודה, הזמנתו לא תבוטל.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** הבא לידי ביטוי בדברי מארגני הכנס. הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. בסמינר שנערך בירושלים הופיעו נציגים של שתי קבוצות בולטות בציבוריות הישראלית: "קבוצת החילונים" ו"קבוצת הדתיים". נושא הסמינר היה "החברה הישראלית כחברה דמוקרטית". אחד מנציגי "קבוצת החילוניים" קבע כי חוק בתי הדין הרבניים, פוגע באחת מזכויות האדם של אזרחי ישראל. לטענתו החוק אינו מאפשר נישואים אזרחיים ומכיר רק בנישואין על פי ההלכה.

מנגד, טען אחד מנציגי "קבוצת הדתיים" כי בחברה דמוקרטית חייבים להתקיים לצד המחלוקת גם מינימום מסוים של כללים, סמלים ועקרונות המוסכמים על כולם. הגדרתה של ישראל כמדינה יהודית, שיש בה מקום גם לחוקי ההלכה, הוא אחד מאותם כללים המסייעים להגדרת זהותה היהודית של המדינה. ההתפוררות של כללי היסוד המוסכמים תפגע ביציבותה של החברה הישראלית וביכולתה להכיל בתוכה את מגוון הקבוצות, הדעות והשקפות העולם המרובות המתקיימות בה.

- ציין והצג איזה **עקרון דמוקרטי** מתקיים לדעת נציג "קבוצת הדתיים", כתוצאה מקיומו של חוק בתי הדין הרבניים. הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

20

3. באחת משכונות העיר ירושלים הפגינו עשרות חרדים כנגד דיירים בעלי נטיות הומוסקסואליות, בדרישה שיעזבו את השכונה. החרדים קראו קריאות גנאי כנגד הדיירים, ביניהן: "סדום" ו-"הומוסקסואליות היא לא נורמאלית". בשלב מסוים החל אחד המפגינים לדקור ללא הבחנה את הדיירים. כתוצאה מהדקירות נגרמו לשלושה צעירים פצעים קשים.

הדוקר הועמד לדין והורשע בניסיון לרצח. בפסק הדין כתב השופט כי הדוקר נהג בפנאטיות יתרה כשהחליט למנוע את המשך מגורי הדיירים בשכונה וכל זאת מתוך השקפת עולם שאינה מוכנה לקבל את האחר.

- ציין והצג את **עקרון הדמוקרטי** בו פגע הדוקר במעשיו על פי פסק הדין של השופט. הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. לקראת הבחירות הציגה אחת המפלגות את התוכנית החינוכית שלה. לפי התוכנית יש לאפשר הקמת בתי ספר פרטיים, על מנת שמשפחות אשר מעוניינות שילדיהם יתחנכו במסגרת אשר אינה של המדינה יוכלו לבחור בכך באופן חופשי. לדברי נציג המפלגה לא יתכן כי במאה ה-21 המדינה כופה על הורים היכן ילמדו ילדיהם, עליה לאפשר למי שיכול להרשות לעצמו את התשלומים הגבוהים, לבחור את צורת חינוך ילדיו. "המדינה צריכה לשמור על בטחון האזרחים אך לא לצמצם את חופש הבחירה שלהם", אמר הנציג.

בתגובה טען נציג משרד החינוך כי תכנית זו תגרום לכך שכל קבוצה בחברה הישראלית תקים לעצמה מערכת חינוך עצמאית, דבר שיפגע בסיכוי כי ילדים יפגשו ילדים שונים מהם. "בית הספר מהווה היום את המקום בו נפגשים ילדי ישראל ללא קשר להשקפתם הדתית, הפוליטית ומצבם הכלכלי" טען הנציג, "מפגש זה יוצר חברה בה מגוונים מכירים ומבינים אחד את השני."

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** שמבקש דובר משרד החינוך לחזק. הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

עקרון הכרעת הרוב ושמירה על זכויות המיעוט

עקרון הכרעת הרוב

- ☒ עקרון הקובע דרך לקבלת החלטות/דרך לפתרון מחלוקות בדרכי שלום/אפשרות להעלאת מספר הצעות לבחירה
- ☒ לפיו ההחלטה המתקבלת היא זו שרוב האוכלוסייה/ רוב הנציגים/רוב המצביעים תומכים בה
- ☒ אסור לרוב לקבל החלטות שפוגעות באופן לא סביר/בלתי מוצדק בזכויות יסוד בזכויות המיעוט/למיעוט יש זכות לשנות את דעת הרוב

בחברה הדמוקרטית החלטות מתקבלות לפי רצון הרוב, משמעו: הרוב והמיעוט גם אם אינו מסכים להחלטה חייבים לציית להחלטה. על הכרעת הרוב להתחשב בזכויות המיעוט/זכויות האדם/ עקרונות המשטר הדמוקרטי ואסור לה לפגוע בהם (עריצות הרוב)

נימוקים המצדיקים את קיומו של עקרון הכרעת הרוב:

- החלטת הרוב קרובה יותר מבחינה מספרית לרצון כל העם.
- הכרעת הרוב מבטיחה יציבות השלטון מפני שהתקבלה בהליך דמוקרטי המאפשר לכל אחד להשפיע על קבלת ההחלטה.
- הכרעת הרוב מאפשרת קבלת החלטות בדרכי שלום.

עריצות הרוב

- ☒ שימוש לרעה בעקרון הכרעת הרוב/ הרוב מנצל את כוחו לרעה
- ☒ הרוב מקבל החלטות שפוגעות באופן לא סביר/בלתי מוצדק בזכויות יסוד ובפרט בזכויות המיעוט

רשות

סוגי רוב (מושגי רקע) רוב רגיל	☒ החלטה מתקבלת על פי מספר הקולות הגדול ביותר מבין המשתתפים בהצבעה דוגמה: בדיון בכנסת נוכחים 30 חברי כנסת. מצביעים על חוק- 15 בעד, 10 נגד, 5 נמנעים. החוק עבר אפילו שרק 15 מתוך 120 חברי כנסת תומכים בו
רוב מוחלט	☒ החלטה מתקבלת על פי מספר הגדול לפחות באחד ממחצית בעלי זכות ההצבעה או מן המשתתפים בהצבעה דוגמה: הפלת ממשלה בהצבעת אי אמון מצריכה תמיכת 61 ח"כים. הסעיף בחוק יסוד הכנסת הקובע כי הכנסת תיבחר בבחירות כלליות, ארציות, ישירות, שוות, חשאיות ויחסיות, משוריינין - אפשר לשנות רק ברוב של 61 חברי הכנסת.
רוב מיוחד/מיוחד	☒ החלטה מתקבלת על פי אחוז/ מספר מוגדר מראש מכלל בעלי זכות ההצבעה או מן המשתתפים בהצבעה ☒ במקרה של רוב מיוחד – המספר גדול יותר מרוב מוחלט דוגמה: הדחת נשיא במדינת ישראל כרוכה בהשגת רוב מיוחד של שלושה רבעים מהמספר הכולל של חברי הכנסת, כלומר 90 חברי כנסת שיצביעו בעד הדחתו על מנת שההחלטה תתקבל. בחוק יסוד: משאל עם מצוין כי במקרה שבו יזכה הסכם בנוגע לשנוי בשטחי המדינה ברוב של 80 חברי הכנסת לפחות, לא יידרש משאל עם. בחוק יסוד: הכנסת את הסעיף בחוק, שמטרתו להבטיח שהחוק לא ישונה באמצעות תקנות לשעת חירום, אפשר לשנות רק ברוב של 80 חברי הכנסת; כמו כן החוק קובע כי הכנסת אינה רשאית להאריך את כהונתה אלא ברוב של 80 חברי הכנסת.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. עמותת "כנפיים של קרמבו" היא עמותה חינוכית הפועלת למען ילדים עם צרכים מיוחדים. בגלל ייחודה קיבלה העמותה בעבר מן המדינה תקציב למימון חלק מפעילותה ואף הייתה פטורה עד כה מלהשתתף במכרז לצורך קבלת התקציב. לאחרונה התקיים דיון בוועדה האחראית למימון העמותות. הוועדה דנה בשאלה אם להמשיך להעניק לעמותה זו את הפטור או לחייב אותה להשתתף במכרז, ורק אם תזכה היא תקבל מימון ממשלתי. בהצבעה שהתקיימה בוועדה, שני שלישים ממשותתפי הדיון הצביעו בעד ביטול הפטור ושליש מהם התנגדו לכך. החלטה זו עוררה דאגה בקרב מנהלי בתי ספר רבים.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** שעל פיו פעלה הוועדה בהליך קבלת ההחלטה על ביטול הפטור. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. באחד מבתי הספר התברר כי מספר תלמידי שכבת י"ב פרצו לתיבת הדואר האלקטרוני של מורה על מנת להשיג במרמה את בחינת המתכונת. בדיון שהתנהל בצוות ההנהלה והמורים בהשתתפות 30 אנשי חינוך מצוות ביה"ס ולאחר שהתקיימה הצבעה, הוחלט על הגשת תלונה במשטרה. נציגי התלמידים הופיעו בפני צוות המורים וטענו כי יש לפעול במהרה למציאת האשמים מאחר ומדובר בקומץ תלמידים שביצעו את העבירה ואילו כרגע נופל החשד על כלל התלמידים, גם על אלה שלא היו קשורים למעשה. הדבר פוגע מאוד בזכויותיהם וביחסי האמון ההדדיים השוררים בין המורים לתלמידים בבית הספר.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** המשתקף באופן קבלת ההחלטה על הגשת התלונה. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. במדינה דמוקרטית במזרח אירופה התקבלה החלטה ע"י הממשלה המכהנת לאסור על מיעוטים לאומיים במדינה לשבות ולהפגין למשך חמש שנים. מטרת ההחלטה הייתה לחזק את יציבות הכלכלה במדינה ואת ביטחון התושבים. ראש הממשלה אמר בנאום בתקשורת: החלטה זו מקובלת על רוב הציבור אשר הצביע עבור הממשלה.

נציגי קבוצות המיעוטים התלבטו כיצד להגיב על ההחלטה. הם התכנסו לישיבת חירום של כל הארגונים ונציגי המפלגות המייצגים את המיעוטים במדינה, וקיימו הצבעה האם להפגין או לשבות במחאה על ההחלטה. בהצבעה התקבלה החלטה להפגין ולהשבית את המשק ברוב של 85 נציגים מתוך 100 הנציגים שהשתתפו בכינוס.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** הבא לידי ביטוי בהחלטת הממשלה. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

עקרון הגבלת השלטון

- ☒ השלטון מחזיק באמצעים : כלכליים, אנושיים, מקורות מידע, מנגנוני אכיפה, המעניקים לו **עוצמה** רבה (חובה לציין 2 דוגמאות)
- ☒ קיימת סכנה בניצול לרעה של כוחו של השלטון לשם בפגיעה בזכויות האדם והאזרח או בזכויות קבוצה/מיעוט
- ☒ הפרדת הרשויות ואמצעים מוסדיים/ פורמאליים ולא מוסדיים/ בלתי פורמאליים נועדו למניעת עריצות השלטון

מקורות הכוח והעוצמה של השלטון הם השליטה על משאבים רבים כמו:

1. **משאבים כלכליים** – קרקעות, אוצרות טבע, מפעלים חיוניים, תקציב המדינה.
2. **משאבים אנושיים** – כוח אדם רב במנגנון משרדי הממשלה, במינהל הציבורי (כלכלנים, משפטנים, אנשי מינהל, אנשי צבא, מומחים בתחומי חינוך, בריאות וכ"ו)
3. **מקורות מידע** – מידע בתחומי פנים חוץ וביטחון, מידע דמוגרפי נרחב על האזרחים.
4. **מנגנוני אכיפה** – משטרה וצבא. יש לדאוג שהרשות המבצעת ומוסדות הביטחון לא ישתמשו בכוח זה בעריצות ושרירותיות. (שוטרים/חיילים אלימים כלפי אזרחים)

מטרת עקרון הגבלת השלטון :

- למנוע עריצות ושרירותיות מצד השלטון כלפי האזרחים. (עריצות=דיכוי, שרירותיות= ללא התחשבות).
- למנוע פגיעה בזכויות אדם ואזרח ודיכוי קבוצות מיעוט.
- למנוע החלטת רוב המבטלת את הדמוקרטיה (דחיית מועד הבחירות בכמה שנים, ביטול הבחירות)
- שמירה על שלטון החוק.
- שיפור איכות השלטון.

כיצד מגבילים את השלטון?

כדי למנוע מצב שבו השלטון מפנה את עוצמתו כנגד האזרחים, פותחו מנגנונים ואמצעים אלה :

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

עקרון הפרדת רשויות (לשם תשאול בבחינה יחשב כעקרון)

- ☒ פיצול הכוח השלטוני לשלוש רשויות : מחוקקת, מבצעת ושופטת
- ☒ במטרה להגביל את השלטון/למנוע את ריכוז הכוח בידי גורם שלטוני אחד/ לקדם הגנה על זכויות האדם.
- ☒ לכל רשות סמכויות ייחודיות בתחומה **אך לא מוחלטות** / יש **עירוב סמכויות**, ומתקיימים בין הרשויות יחסי איזון, ריסון, ובקרה/ **איזונים ובלמים** בין הרשויות

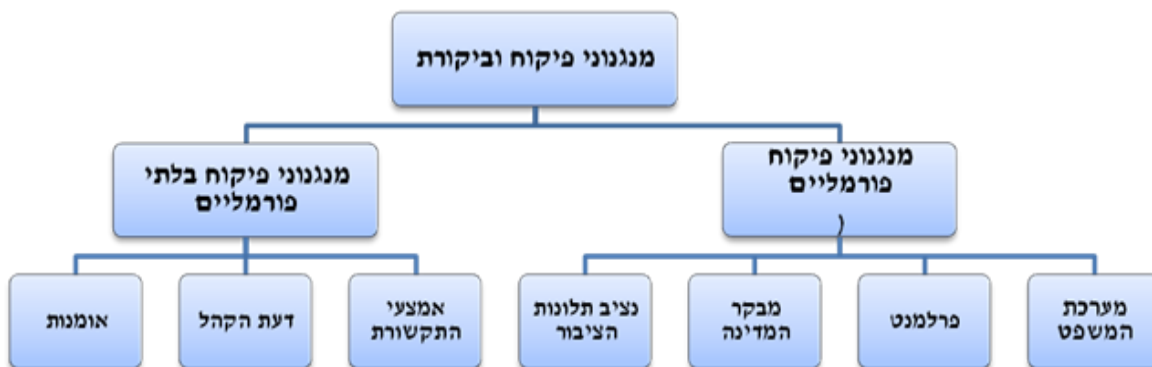
כל אחת מרשויות השלטון עוסקת בתפקידה העיקרי, אולם בסמכותה לבצע תפקידים המשותפים לתחום של הרשויות האחרות. קשרי הגומלין והאיזון בין הרשויות מאפשרים פיקוח וביקורת הדדיים המגבירים את יעילותן ו**בולמים** את כוחן, כך מובטחות חירויות האזרח. הפרדת רשויות מוחלטת תפגע ביעילות פעולתן של הרשויות.

עקרון הפרדת רשויות מתממש בממשל פרלמנטארי (הקיים בישראל) באופן זה :

- האזרחים מצביעים לפרלמנט **בלבד** - רשות אחת שתפקידה המרכזי הוא חקיקת חוקים.
- **הרשות מחוקקת** (הפרלמנט, בישראל כנסת) מפקחת ומגבילה את הרשות המבצעת (הממשלה) שכן הממשלה נבחרת מתוך הפרלמנט וזקוקה ל**רוב ולאמון** הפרלמנט כדי לפעול. הממשלה בישראל מוגבלת על ידי הכנסת **שמחוקקת את החוקים**, המחייבים את הממשלה לפעול על פיהם. בנוסף, הכנסת יכולה **להפיל את הממשלה בהצבעת אי אמון**, לכנסת יש מגוון **כלים לריסון כוחה** של הממשלה : הצבעת אי אמון, חוק התקציב, שאילתות, וועדות הכנסת ועוד.
- הרשות המחוקקת מגבילה גם את הרשות השופטת שכן הרשות השופטת פועלת על פי החוקים וחוקי היסוד הנחקקים בכנסת.
- **הרשות השופטת** מגבילה, מאזנת ומרסנת את הרשות המחוקקת על ידי פרשנות לחוקים, במקרה של לקונה (חוסר בחוק) יוצרת תקדים המכונה חקיקה שיפוטית ואף יכולה לפסול חוקים הסותרים חוקי יסוד ופוגעים בזכויות אדם. אולם, הרשות המחוקקת (הכנסת) יכולה להגיב לפרשנות בית המשפט באמצעות שינוי החוק. השינוי יחייב את השופטים בפסיקתם בבית המשפט. כך נוצרים איזונים ובלמים ביניהן.
- הרשות השופטת מגבילה גם את הרשות המבצעת (הממשלה) על ידי פסילת הוראות (באמצעות צווים)
- בהליכים שונים כמו **הליך החקיקה יש עירוב סמכויות** בין הרשות המחוקקת לרשות המבצעת שכן לממשלה סמכות לחקיקת משנה (צווים, תקנות) ובית המשפט היוצר חקיקה שיפוטית/תקדימים.

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

עקרון הגבלת השלטון - מנגנוני פיקוח וביקורת

מנגנוני פיקוח וביקורת מוסדיים / פורמאליים

- ☒ ביקורת שמקיימים גופים ומוסדות שלטוניים: מבקר המדינה, נציב תלונות הציבור, מערכת המשפט, הפרלמנט/בית הנבחרים.
- ☒ שהוסמכו לשם כך בחוק
- ☒ פועלים באמצעות פרסום דוחות/הנחיות/חוקים/מסמכים רשמיים אחרים המציגים את פעולות השלטון
- ☒ פועלים לשם הגבלת השלטון / פיקוח על השלטון ועל חוקיות פעולותיו

25

מנגנוני פיקוח וביקורת חוץ-מוסדיים/בלתי פורמאליים

- ☒ ביקורת שמתקיימת ביוזמתם של גופים/ארגונים/אזרחים על ידי: הפגנות/שביתות/עצרות/ עצומות/יצירות אומנות (קולנוע, טלוויזיה, תיאטרון, ספרות, אמנות פלסטית), הופעה וכתובה באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות
- ☒ ללא הסמכה חוקית/ בהתנדבות
- ☒ לשם הגבלת השלטון/ ופיקוח עליו ועל חוקיות פעולותיו
- ☒ באמצעות לחץ על קובעי מדיניות/ הבעת ביקורת פוליטית וחברתית על השלטון/ קיום דיון ציבורי

השוואה בין סוגי מנגנוני הפיקוח

מנגנון פיקוח לא מוסדי/בלתי פורמלי	מנגנון פיקוח מוסדי/פורמלי	תבחין
גופים, ארגונים, אזרחים	גופים ומוסדות שלטוניים: מבקר המדינה, נציב תלונות הציבור, מערכת המשפט, הפרלמנט	ע"י מי מבוצעת?
ללא הסמכה חוקית/בהתנדבות	מתוקף חוק	מתוקף מה?
לשם הגבלת השלטון, פיקוח על חוקיות פעולותיו	לשם הגבלת השלטון, פיקוח על חוקיות פעולותיו	לשם מה?
תקשורת, אומנות, ארגונים חוץ ממשלתיים, קבוצות אינטרס, הפגנות, מחאות...	דוחות, הנחיות, חוקים, מסמכים	כיצד מתבצעת?

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

אשכול מעורבות אזרחים ופיקוח על רשויות השלטון

שאלה 12 בבחינת הבגרות – חובה

פיקוח וביקורת על רשויות השלטון

מבקר המדינה – תפקידים ודרכי פעולה

- ☒ פועל מתוקף **חוק יסוד: מבקר המדינה** וחוק מבקר המדינה/ מנגנון פיקוח פורמאלי שנבחר ע"י הכנסת ופועל בשמה.
- ☒ בודק את גופי הרשות המבצעת (גופים ממשלתיים) ואת הגופים הנתמכים ע"י המדינה (הביקורת נעשית לאחר מעשה)
- ☒ בודק את חוקיות הפעולות/ טוהר המידות/ הניהול התקיף/היעילות והחיסכון בגופים הנבדקים.
- ☒ ממצאי מבקר המדינה מתפרסמים בדו"ח המוגש ליו"ר הכנסת ומפורסם בכלי התקשורת (לדו"ח שלו אין סמכויות אכיפה, אך הפרסום מרתיע את השלטון ולעיתים מביא לחקירה משטרתית)
- ☒ פועל בשמה של הכנסת: הכנסת בוחרת בו אחת ל 7 שנים, מטילה עליו נושאים לבדיקה ומקבלת ממנו דיווח על ממצאי הביקורת על מנת לדון בהם

נציב תלונות הציבור – אומבודסמן (אחד מתפקידיו של מבקר המדינה)

- ☒ הנציב מטפל בתלונות של אזרחים/ כל אדם רשאי להגיש תלונה על רשויות השלטון/חברות ממשלתיות/מפעלים ומוסדות של המדינה
- ☒ בודק אם הדבר נעשה בניגוד לחוק/ללא סמכות/כללי מנהל תקין/מחדל/גרימת עוול/שירות לקוי/שרירותי
- ☒ בעל סמכויות נרחבות בהגנה על עובדי ציבור שחשפו שחיתויות (צווי הגנה/פיצויים מוגדלים/שינוי תפקיד/ ביטול פיטורין)
- ☒ מורה לגוף כיצד לתקן את הליקויים/מגיש לכנסת דו"ח שנתי על פעולותיו

וועדות חקירה

בנסיבות שונות עלול להתרחש מעשה או מחדל הגורם לביקורת ציבורית, הציבור יכול לדרוש לממש את זכותו לקבל מידע ולהגיע לחקר האמת על ידי חקירה יסודית ומעמיקה שתפחית את חומרת משבר האמון שנוצר, לשם כך ניתן להקים **שני סוגי ועדות:**

1. ועדת חקירה פרלמנטרית
2. ועדת חקירה ממלכתית

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

ועדת חקירה פרלמנטרית

- לפי החוק הכנסת מוסמכת להקים ועדת חקירה
- **הכנסת קובעת את** הסמכויות/ תפקידי הוועדה
- הוועדה חוקרת נושאים בעלי **חשיבות לאומית** מיוחדת/ נושאים **חברתיים** או נושאים **הקשורים לפעולת הממשלה** (אמצעי פיקוח עליה)
- הוועדה תורכב מחברי כנסת **מהקואליציה ומהאופוזיציה** או שאחת הוועדות תשמש גם ועדת חקירה
- הוועדה **רשאית לזמן רק עובדי מדינה** (לא רשאית לזמן אנשים פרטיים)
- **אין לה סמכויות משפטיות**. כוחה בעצם הדיון הפוליטי והציבורי בנושא מסוים, וזוהי גם תרומתה מבחינת פיקוח וביקורת.

ועדת חקירה פרלמנטרית
מתן אשראי לטייקונים - פישמן

דוגמאות לוועדות: תאונות הדרכים, הנשירה ממערכת החינוך, אלימות בני נוער, עמלות הבנקים, קליטתם בישראל של יוצאי אתיופיה, רצח נשים בידי בני זוגן, ועוד.

ועדת חקירה ממלכתית

- מוקמת ע"י **הממשלה מכוח חוק** לברור **סוגיה בעלת חשיבות ציבורית מיוחדת**
- **הממשלה** מחליטה על הקמתה, קובעת את נושא החקירה (מרגע ההחלטה אין יותר לממשלה נגיעה בעניין)
- **נשיא בית המשפט העליון** ממנה את חברי הוועדה (לפחות 3 חברים ובראשה שופט עליון/מחוזי כדי שתהיה עצמאית ותזכה לאמון הציבור)
- הוועדה עוסקת בחקירת העובדות, הסקת מסקנות ובמתן המלצות, יש לה סמכויות נרחבות של חקירה, כפיה ודרישת מסמכים.
- **רשאית לזמן כל אדם במדינה**.

ועדת אגרנט

27

- הוועדה מגישה דו"ח מסקנות לממשלה – **הממשלה לא מחויבת לאמץ את ממצאיה והמלצותיה**, אבל בשל דעת הקהל הממשלה תתייחס לדו"ח ברצינות, ותיישם חלק מהמסקנות.

דוגמאות לוועדות: ועדת אגרנט- המוכנות למלחמת יום הכיפורים, ועדת שמגר – רצח רבין, ועדת אור – התנגשות כוחות הביטחון עם ערבים ישראלים בה נהרגו 13 אזרחים, ועדת מצא- טיפול הרשויות במפוני גוש קטיף ועוד.

טבלת השוואה בין סוגי הוועדות

תבחין	ועדת חקירה פרלמנטרית	ועדת חקירה ממלכתית
ע"י מי מוקמת?	הכנסת	הממשלה
מה בודקת?	עבודת הממשלה בנושאים חברתיים, ונושאים בעלי חשיבות לאומית	עניין/סוגיה בעלי חשיבות ציבורית מיוחדת/עליונה
מי חבר בה?	חברי כנסת מהקואליציה ומהאופוזיציה	אנשי ציבור, מומחים, אנשי משפט
מי עומד בראשה?	חבר כנסת	נשיא בית המשפט העליון הממנה את חבריה
את מי רשאית לזמן?	רק עובדי מדינה או גוף ציבורי. שר או ראש הגוף בו עובד אדם שזומן לחקירה, יכול להחליפו במתן עדות	כל אדם אשר רלוונטי לנושא ולבקש מסמכים, כולל סודיים. חובה להופיע בפניה
מה מעמדה?	אין לה סמכויות משפטיות כוחה בדיון הציבורי בנושא	הממשלה לא מחויבת לבצע המלצותיה, אולם בשל דעת הקהל תיישם חלק ממסקנותיה

כתבה וערכה: עפרה אזרור אבנרי

היועץ המשפטי לממשלה (היועמ"ש)

- ⓧ נחשב לאחד התפקידים החשובים ביותר בישראל – היועץ צריך להיות בעל כישורים דומים לשופט בבית המשפט העליון.
הוא מתמנה לתפקיד על ידי הממשלה, אך זהו אינו תפקיד פוליטי.
היועץ צריך לפעול באופן עצמאי ובלתי תלוי בממשלה, למרות שהממשלה היא זו שמינתה אותו. אחראי לשמירה על עקרון שלטון החוק ועל האינטרס הציבורי.

תפקידי היועץ המשפטי לממשלה הם:

- ⓧ 1. **ראש התביעה הכללית**
- אחראי על העמדה לדין של כל עבריו, גם של נציגי שלטון- (ח"כ, שר, ראש ממשלה, נשיא, שופט...) במקרים אלה הוא חייב לאשר את כתב האישום בעצמו.
- ⓧ 2. **מתן ייעוץ משפטי לממשלה ולרשויות השלטון**
- מעניק ייעוץ משפטי לממשלה ולכל גוף הכפוף לה, בנוגע לכל פעולה שהיא מבצעת או נמנעת מלבצע, הוא הפרשן המוסמך של החוק כלפי גופי המדינה.
- מעניק ייעוץ ליוזמות חקיקה ממשלתיות – מייץ לממשלה בהכנת הצעות החוק, בודק הצעות חוק פרטיות המוגשות ע"י ח"כים, מוודא שהן תואמות לעקרונות היסוד כדי למנוע פגיעה בזכויות אדם.
למרות שהדבר לא קבוע בחוק, הרי שחוות דעת של היועץ נחשבת כמחייבת.

- ⓧ 3. **ייצוג המדינה בהליכים משפטיים שאינם פליליים**
- מופקד על ייצוג הממשלה כאשר היא או השרים נדרשים להשיב בבתי המשפט על עתירות לבג"ץ. לדוגמה, עתירה לבג"ץ נגד החלטת ממשלה (עסקת שליט), היועץ המשפטי מגן בבג"ץ על החלטת הממשלה.
היועץ יכול לסרב לייצג את המדינה בבג"ץ כשהממשלה מסרבת לקבל את המלצותיו בנוגע לפעולות הפוגעות בעקרון שלטון החוק/בעקרונות היסוד/בזכויות אדם
- מופקד על ייצוג הממשלה **בתביעות אזרחיות** שבהן המדינה תובעת או נתבעת.
- התייצבות בהליכים משפטיים שהמדינה אינה צד בהם, אך יש אינטרס או השלכות ציבוריות.

- ⓧ מבחינת פיקוח וביקורת, היועץ אמור להתריע על כל החלטה או פעולה שנוגדת את החוק או את כללי המנהל התקין.

דוגמה: "פרשת קו 300" - בשנת 1984 חטפו ארבעה מחבלים אוטובוס קו 300 מתל אביב לאשקלון. סיירת מטכ"ל פרצה לאוטובוס בתחומי רצועת עזה, הרגה שני מחבלים ושני מחבלים נוספים נלקחו בחיים. ראש השב"כ נתן הוראה לאנשיו להרוג את שני המחבלים, וכך הם עשו.

העיתון "חדשות" פרסם ימים אחדים לאחר מכן תמונה של אחד המחבלים מורד מהאוטובוס בריא ושלם. המדינה סגרה את העיתון בטענה שעבר על חוקי הצנזורה.

שנתיים לאחר מכן פנו שלושה אנשי שב"כ אל היועץ המשפטי לממשלה, יצחק זמיר, וסיפרו לו שראש השב"כ אחראי להרג של שני המחבלים, ושאנשי השב"כ עשו יד אחת כדי לשקר לוועדת החקירה.

היועץ המשפטי לממשלה פנה אל ראש הממשלה, שמעון פרס, ראש הממשלה בזמן התקרית יצחק שמיר, ושר הביטחון, יצחק רבין, והודיע להם כי בכוונתו להורות על פתיחת חקירה פלילית נגד אנשי השב"כ. פרס ושמיר שכנעו את הממשלה לפטר את יצחק זמיר, והממשלה עשתה זאת פה אחד.

זו הייתה הפעם היחידה בתולדות המדינה שהיועץ המשפטי לממשלה פוטר.

במקרה זה היה שילוב של פיקוח וביקורת מצד גורם לא מוסדי (עיתון "חדשות") וגורם מוסדי (היועץ המשפטי לממשלה), למרות שהעיתון נסגר זמנית, ולמרות שהיועץ המשפטי לממשלה פוטר, רשויות השלטון השונות הבינו ומבינות שכוחן מוגבל.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הגישות ביחס לסמכויות היועץ המשפטי

מהן הגישות ביחס לסמכויות היועץ המשפטי - כמייצג הממשלה בפני בית המשפט וכיועץ לה?

המורכבות ביחס לסמכויותיו כעורך דינה של הממשלה: מעלה את השאלה- האם כשהיועץ משפטי מייצג לממשלה ומייצג אותה בעתירה שהגישו אזרחים עליו לפעול לטובת הממשלה הנבחרת או שעליו לפעול באופן בלתי תלוי בממשלה? האם בנושאים אלה היועץ משפטי פועל כעורך דין, המעניק שירות ללקוח, או שגם בעניינים אלה עליו לפעול כגורם בעל סמכויות אכיפה נגד הממשלה.

ההתלבטות הזו מובילה לשתי שאלות מעשיות:

1. האם חוות דעתו של היועץ משפטי היא בגדר **המלצה** משפטית, כמו של עורך דין פרטי ללקוחו, או שהממשלה **חייבת** לפעול לפיה?

2. כאשר היועץ משפטי מייצג את הממשלה בבג"ץ, האם עליו לייצג את **עמדת הממשלה**, כמו עורך דין המייצג את עמדת לקוחו, או שעליו להציג בשם הממשלה את **עמדתו כיועץ המשפטי**?

גישת היועץ המשפטי לממשלה כמפקח על הממשלה:

הגישה המקובלת כיום בישראל רואה ביועץ משפטי שמיצג אותה על פי עמדותיו. תפקידו לאכוף על הממשלה את המשפט - על פי תפיסתו. גישה זו אינה תופסת את היועץ משפטי כעורך דין המשרת את לקוחו, אלא כיועץ, המונע מהממשלה לקבל החלטות שהוא לא יוכל להגן עליהן בבית המשפט. לכן חוות דעתו של היועץ משפטי **מחייבת את הממשלה** לציית לה, גם כאשר שרי הממשלה מתנגדים לכך, בדומה ליחס אל פסק דין של הרשות השופטת.

על פי הגישה הזו, כאשר היועץ משפטי משיב בשם הממשלה לעתירה שמוגשת נגדה לבג"ץ, ויש מחלוקת משפטית בינו לבין הממשלה, **עליו להציג בפני בג"ץ את עמדתו ולא את עמדת הממשלה**. זה לא ראוי שממשלה תציג בפני בית משפט עמדה משפטית המנוגדת לעמדת יועצה המשפטי. למשל, באמצעות עורך דין אחר.

גישת היועץ המשפטי לממשלה כעורך דין כמעניק שירות משפטי לממשלה:

מנגד קיימת עמדה לפיה היועץ משפטי **אמור לייצג לממשלה ולייצג את הממשלה על פי עמדותיה**. היועץ משפטי צריך לתפקד כמו עורך דין של אדם או חברה פרטיים: עליו להעניק ייעוץ משפטי, אך הייעוץ אינו מחייב את הלקוח. עליו לייצג בבית משפט כמיטב יכולתו את עמדת הלקוח, גם אם היא סותרת את עמדתו שלו. על פי התפיסה הזו, **את תפקיד שומר שלטון החוק ממלא בית המשפט ולא היועץ משפטי**, ולכן רק בית משפט מוסמך לצוות על הממשלה לשנות את דרכיה.

התומכים בגישה זו טוענים:

- יועץ משפטי שכופה עמדה על ממשלה נבחרת פוגע בעקרון **שלטון העם**, פוגע בזכות **להליך הוגן** ופוגע ביכולתה של הממשלה לתפקד ביעילות. שהרי לעבריינים מגיעה הזכות שעורך דין ייצג את עמדתו כפי שהיא, ולא ייתכן שלממשלה - ולציבור שבחר בה - לא תתאפשר הזכות הזו.
- אין בעולם המערבי מקבילה ליועץ משפטי שרשאי לכפות את עמדתו על ראש הרשות המבצעת.

החוק בישראל אינו נוקט עמדה ביחס לשאלות הללו, אך אמירות שנאמרו בדרך אגב בפסקי דין של בית המשפט העליון הובילו את היועצים המשפטיים לממשלה לקבוע, **משנות ה-90 ואילך, כי עמדתם מחייבת את הממשלה, וכי בעת מחלוקת ביניהם, הפרקליטות צריכה להציג בבג"ץ את עמדת היועץ המשפטי לממשלה ולא את עמדת הממשלה**. למרות זאת רשאת הממשלה להחליט כיצד עליה לפעול במקרה מסוים, לפי שיקול דעתה.

קיים ויכוח בשאלה: היכן עובר האיזון הנכון בין רצון הממשלה לבין עמדת היועץ משפטי בעניינים שאינם פליליים, אך קיימת הסכמה כי היועץ המשפטי לממשלה מהווה גורם קריטי לקיומו ושמירתו של שלטון החוק במדינה.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

כפל התפקידים של היועץ המשפטי

האם יש לפצל בין התפקידים אותם ממלא היועץ:

מהלך השנים הועלו הצעות לפצל את תפקיד היועץ בין שני אנשים: האחד יעמוד בראש התביעה הפלילית והשני יעמוד בראש מערך הייעוץ והייצוג של הממשלה בהליכים שאינם פליליים.

נימוקים בעד הצעת הפיצול:

- יש ניגוד עניינים בין תובע כללי, שצריך לפעול באופן עצמאי ועשוי להורות על פתיחה בחקירה או העמדה לדין גם של שר, לבין יועץ משפטי, שצריך לשרת את מטרותיה של הממשלה הנבחרת.

- ריכוז סמכויות רבות בידי פקיד ציבור אחד נוגד את התפיסה הדמוקרטית של פיזור הכוח בין גורמים שונים.

- תפקידים אלה תובעניים מאוד, דורשים מומחיות שונה, ואדם אחד אינו מסוגל למלא את כולם כראוי.

ההצעה לא התקבלה, כאשר נימוקי המתנגדים:

- ההצעה תפגע בעוצמה המרוכזת בידי היועץ המשפטי לממשלה.

- לצורך השמירה על שלטון החוק, חיוני שהמילה האחרונה בעניינים משפטיים תישמר ליועץ המשפטי ביחס לממשלה ואין להמתין לבית המשפט שיתן צווים לממשלה.

- החיבור בין תפקידו של היועץ כיועץ משפטי יגרום לשרי הממשלה לחשוש לפעול בניגוד לעמדת היועץ המשפטי בנושאים שבהם הוא מעניק להם ייעוץ משפטי.

תקשורת

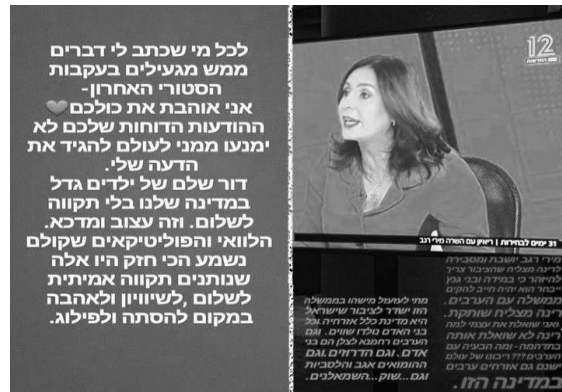
30

כלי התקשורת השונים: המודפסים (עיתון), המשודרים (רדיו, טלוויזיה) והרשתיים (באינטרנט) מפרסמים מיוזמתם תחקירים, כתבות, מידע ומאמרי דעה ופרשנות. וגם ביקורת על רשויות השלטון, חושפים שחיתויות וחוסר יעילות. שום חוק לא הסמיך את התקשורת לבקר את השלטון, אבל היא מסייעת בכך לציבור לגבש את עמדתו כלפי פעולות השלטון וליישמן בבחירות, בהפגנות ובמהלכי פיקוח וביקורת נוספים.

הביקורת באינטרנט וברשתות החברתיות התפתחה מאוד לאחרונה והפכה לגורם רב עוצמה בהשפעה על דעת הקהל. פייסבוק, טוויטר ורשתות דומות הן כלי נגיש לכל אזרח וכל אחד מכל מקום יכול לפרסם מידע או להביע דעה מבלי שזרועות השלטון יוכלו למנוע זאת.

גם הפוליטיקאים עושים שימוש באמצעי התקשורת בכדי להשפיע על דעת הקהל, כדי לזכות בתמיכת האזרחים ולהיבחר שוב.

לדוגמה פוסט של רותם סלע באינסטגרם נגד דברי שרת התרבות תגובת ראש הממשלה באינסטגרם

כתבה וערכה: עפרה אזרור אבנרי

מעורבות פוליטית של האזרחים

ארגונים חוץ ממשלתיים (המגזר השלישי/החברה האזרחית)

- קבוצות/עמותות/ארגונים
- הפועלים מיוזמתם/ בהתנדבות/שלא מכוח חוק
- להפעלת לחץ על השלטון/לפקח על פעולותיו/למנוע שחיתות שלטונית/להגנה על זכויות האדם והאזרח/לגיוס דעת קהל/למימוש מדיניות בתחומים שונים.
- לדוגמה: "האגודה לזכויות האזרח בישראל", "לתת", "יד שרה"

קבוצות אינטרס/לחץ

- ארגון של אנשים בעלי מטרה משותפת שפועלים יחדיו כדי להשפיע "מבחוץ" על מדיניות ציבורית. אינן מבקשות להתמודד בבחירות ולכהן בפרלמנט ובממשלה, אלא להשפיע על מקבלי ההחלטות ברשויות השלטון ועל מדיניותן.

- קבוצות אינטרס יכולות לפעול לקידום **עניין מסוים** – למשל חיילי מילואים, אימהות חד הוריות. או לקדם **אינטרס ציבורי** כגון איכות הסביבה (אדם טבע ודין), או לקדם **אידיאולוגיה פוליטית** למשל "שלום עכשיו", "אם תרצו".

דרכי הפעולה של קבוצות האינטרס מגוונות:

- **שדלנות (לוביסטים)** - לוחצים על נבחרי הציבור, להצביע/לפעול להשגת האינטרסים שהם מייצגים ע"י קידום חקיקה/מדיניות.

- **שיתוף פעולה** – שיתוף פעולה בין הקבוצה לשלטון באמצעות **הסכמים** למשל, הסתדרות העובדים שמייצגת את השכירים חותמת על הסכמי שכר עם הממשלה.

- **הפעלת סנקציות** – שיש להן השלכות רחבות על הציבור. למשל עובדי חברת חשמל יכולים למנוע אספקת חשמל בניסיון לשפר את תנאי עבודתם.

הכוח של קבוצות האינטרס אינו שווה. יש קבוצות אינטרס חזקות השייכות לעולם העסקי ויש לעומתן קבוצות בעלות השפעה פחותה – למשל ארגון עובדי חברת חשמל לעומת ארגון "קו לעובד" שמייצגים את הזכויות של העובדים הזרים בישראל.

רשות

דרך נוספת של האזרחים להביע ביקורת על השלטון היא באמצעות שימוש באומנות -

האומנות פופולרית בקרב הציבור וכוללת קולנוע, תיאטרון, ספרות, מוסיקה, ציור, פיסול וכדומה. האזרחים לפעמים משתמשים באומנות כדי למתוח ביקורת על השלטון. הכישור של האומנים מאפשר להם להעביר את הביקורת שלהם בצורה שמשפיעה על הציבור.

למשל שירי מחאה נגד השלטון, קריקטורות בעיתונים, תערוכות וכדומה.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. באחת ממדינות אירופה החליטה הממשלה לשחרר מבתי הכלא אסירים שנגזרו עליהם עונשים של עד חמש שנות מאסר באשמת שחיתות. לדברי דובר הממשלה המהלך נועד להקל על הצפיפות בכלא. החלטת הממשלה עוררה מחאה נרחבת ואזרחים רבים יצאו להפגין נגד החלטה זו. המפגינים דרשו לבטל את ההחלטה בטענה שהממשלה מנצלת לרעה את סמכויותיה. לדבריהם, על הממשלה לפעול למניעת שחיתות ולא לשחרר פושעים מן הכלא.

- ציין והצג **עיקרון דמוקרטי** שהתממש בפעילות של האזרחים.
הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. בשנה האחרונה נחשפו בכמה גני ילדים פרטיים מקרי התעללות של מטפלות וגננות בפעוטות שבגן. בעקבות מקרים אלו החלה מחאה של קבוצות הורים ברשתות החברתיות ובכלי התקשורת. כמו כן הפגינו הורים רבים מול בית ראש הממשלה ומול משרדי הממשלה. המפגינים נשאו שלטי מחאה וקראו לממשלה לפעול לשינוי המצב. הם דרשו שיהיה פיקוח על תנאי הקבלה וההסמכה של מי שמבקש לעסוק בתחום, והחמרה בענישה במקרים של התעללות.

- ציין והצג את **סוג מנגנון הפיקוח והביקורת** שבא לידי ביטוי בפעולה שנקטו ההורים בתגובה על מקרי ההתעללות. הסבר כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. בחודשים האחרונים נאלץ משרד הבריאות להתמודד עם התפרצות מחלת הקורונה בישראל. בשל החמרת התחלואה הוחלט על איסור התכנסות של יותר מעשרים אנשים במקום אחד ועל החובה לעטות מסכות במרחב הציבורי. בעקבות החלטת משרד הבריאות, נאלצו בעלי אולמות אירועים לסגור אותם לפרק זמן מסוים. בעלי האולמות ועובדיהם הגישו עתירה לבג"ץ בדרישה שהממשלה תדאג לפצות אותם על הנזק הכלכלי שנגרם להם בשל החלטות משרד הבריאות.

- ציין והצג את **סוג מנגנון הפיקוח והביקורת** שבו השתמשו בעלי האולמות ועובדיהם בעתירתם. הסבר כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. בשנים האחרונות ים המלח הולך ומתייבש, ותהליך זה גורם לסביבה נזקים נוספים. קבוצת פעילים למען השמירה על איכות הסביבה ארגנה תערוכה שבה מוצגות יצירות העוסקות בהתייבשות של אזור ים המלח. הם טענו כי באמצעות התערוכה הם מוחים על כך שהממשלה אינה פועלת למניעת ההתייבשות של ים המלח, ועל הפגיעה של תהליך זה באיכות הסביבה.

- ציין והצג את **סוג מנגנון הפיקוח והביקורת** בו עשו שימוש קבוצת פעילי איכות הסביבה. הסבר כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

5. באחת המדינות הועלתה לדיון בפרלמנט הצעה לפיה כל שר יחויב לחשוף לפני חברי הפרלמנט את יומן הפגישות שהוא מקיים עם אנשי עסקים, ויציג לפני חברי הפרלמנט הצהרת הון בנוגע לנכסיו האישיים, המטרה של יוזמי ההצעה היא לקדם את רעיון השקיפות למען מנהל ציבורי תקין.
- ציין והצג את **סוג מנגנון הפיקוח והביקורת** שיוזמי ההצעה מבקשים לקדם.
הסבר כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

6. עיריות רבות מנהלות דפי מידע ברשתות החברתיות באינטרנט. בדפים אלה מתפרסם מידע עדכני על הפעילות של העירייה ושל ראש העיר למען התושבים. תושבים רבים מגיבים על המתפרסם ומביעים את דעתם בנוגע לפעילות העירייה, וכך מבטיחים את ההתנהלות התקינה של העירייה בפעולותיה למען תושבי העיר. בדף הרשת החברתית של אחת מן העיריות, פרסם תושב קללות וגידופים המכוונים לראש העיר. בתגובה, נחקרו הדברים שכתב התושב ונחסמה האפשרות שלו להגיב בדף זה. לדברי דובר העירייה, תגובות פוגעניות כלפי ראש העיר פוגעות באחת מזכויותיו, והעירייה לא תאפשר לתגובות כאלה להופיע בדף האינטרנט שהיא מנהלת.

- ציין והצג את **העקרון הדמוקרטי** שבא לידי ביטוי באפשרות של התושבים להגיב על דברי העירייה. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

- ציין והצג את **הזכות** של ראש העיר שנפגעה לדברי דובר העירייה. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

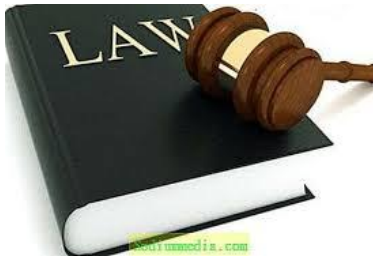
תרגול שאלת ידע מורכב באשכול

1. הצג את המושג וועדת חקירה פרלמנטרית.
הסבר כיצד עקרון הפלורליזם מתממש בפעולתה של ועדה זו (קיצ' עה)
הסבר כיצד עקרון הפלורליזם בא לידי ביטוי בהרכבה של ועדת החקירה הפרלמנטרית (קיצ' ע"ז)
2. הצג את המושג בג"ץ (חורף ע"ו)
הסבר כיצד חריות הפרט נשמרות באמצעות צו של בג"ץ
3. הצג את התפקיד של נציב תלונות הציבור. (קיצ' ע"ו)
הסבר כיצד קיומו של גוף זה מחזק תרבות פוליטית דמוקרטית
4. הצג שני תפקידים של היועץ המשפטי לממשלה. (חורף ע"ז)
הסבר כיצד עקרון הגבלת השלטון בא לידי ביטוי באחד מתפקידיו של היועץ המשפטי לממשלה.
5. הצג את המושג ארגונים חוץ ממשלתיים (המגזר השלישי) (חורף ע"ח)
הסבר כיצד עקרון הפלורליזם בא לידי ביטוי בקיום של ארגונים אלה.
6. הצג את מושג מבקר המדינה. (קיצ' ע"ח)
הסבר כיצד הפעילות של מבקר המדינה מממשת את עקרון הפרדת הרשויות.
7. הצג את תפקידו של נציב תלונות הציבור. (חורף ע"ט)
הסבר כיצד עקרון הגבלת השלטון בא לידי ביטוי בתפקיד זה.
8. הצג את עקרון הגבלת השלטון. (קיצ' ע"ט)
הסבר כיצד אחד מתפקידיו היועץ המשפטי לממשלה מחזק עקרון זה.
9. - הצג את המושג ארגונים חוץ ממשלתיים (המגזר השלישי) (חורף תש"פ)
- הצג את עקרון הפלורליזם.
- הסבר כיצד עקרון הפלורליזם מתממש באמצעות ארגונים חוץ ממשלתיים.
10. - הצג את המושג נציב תלונות הציבור (קיצ' תש"פ)
- הצג את המושג תרבות פוליטית דמוקרטית
- הסבר כיצד תרבות פוליטית דמוקרטית מתממשת בתפקיד נציב תלונות הציבור.

שאלות שמורים חיברו

7. הצג את אחת הדרכים להגבלת השלטון : אומנות או הפגנה.
הסבר כיצד הדרך שהצגת עשויה להשפיע על קביעת מדיניות על ידי הממשלה.
8. הצג שתי פעולות שונות שיכול לנקוט אזרח אשר מבטאות מעורבות פוליטית-אזרחית.
הסבר כיצד אחת מפעולות אלו מממשת את עיקרון שלטון העם.
9. הצג מהי ועדת חקירה ממלכתית.
הסבר כיצד ועדת חקירה ממלכתית משפיעה על עיקרון הפרדת הרשויות בישראל
10. הצג את תפקידו של בית המשפט העליון כבג"ץ
הסבר כיצד מסייע בג"ץ למנוע את עריצות הרוב
11. הצג את המושג מעורבות אזרחית
הסבר כיצד סוג זכויות פוליטיות מסייע בקיומה של מעורבות אזרחית בחברה דמוקרטית
12. הצג את המושג חברה אזרחית
הסבר כיצד עקרון הסובלנות מסייע בטיפוחה של חברה אזרחית

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

עקרון שלטון החוק

חוק

- ☒ הוראה מחייבת הקובעת את גבולות המותר והאסור לאזרחים ולרשויות השלטון
- ☒ (חוק = תקנה, צו, פקודה, הוראת שעה, תקנון, הנחיות, כללים מחייבים) משקף את הנורמות המקובלות בחברה / את ההסכמה הרחבה (קונצנזוס) בחברה
- ☒ מקור החוק הוא העם (באמצעות נציגיו הנבחרים)

עקרון שלטון החוק

- ☒ חובת הציות לחוק חלה על כולם – על האזרחים ועל רשויות השלטון/קיימת מערכת חוקים אחת שהאזרחים ורשויות השלטון חייבים לציית לה
- ☒ החוק מבהיר לאזרחים ולשלטון את המותר והאסור. לאזרח מותר הכל, כל עוד החוק לא אסר זאת. על השלטון הכל אסור, כל עוד החוק לא הסמיך אותו לפעול
- ☒ החוקים נחקקים על ידי הרשות המחוקקת, שמבטאת את ריבונות העם
- ☒ החוק חייב להיות שוויוני בתוכנו ובאכיפתו, כללי, פומבי ובהיר

סוגי הפרות חוק ועבריינות

* הבחנה בין סוגי הפרות החוק מחייבת לבחון מי ביצע את העברה ומה המניע לביצועה.

עבריינות פלילית רגילה

- ☒ **אדם/אזרח המפר את החוק** (הפרת חוק נעשית ע"י אדם שפועל בדרך אקטיבית פעילה/לרוב אלימה)
- ☒ נעשית מתוך **אינטרס אישי**
- ☒ העבריין לא מוכן לשאת בתוצאות מעשיו
- ☒ פוגעת הן בסדר הציבורי והן בביטחונו האישי של האזרח, לכן חובת המדינה להילחם בהפרות החוק ע"י חינוך, אכיפה וענישה.
- דוגמה: גניבה, שוד, הריגה, רצח, אונס, תקיפה.

עבריינות שלטונית אישית/שחיתות שלטונית

- ☒ **הפרת חוק הנעשית ע"י אדם הנושא במשרה ציבורית, נבחר (ח"כ, שר, ראש עיר) או ממונה** (מנהל בית חולים, מנכ"ל חברה ממשלתית)
- ☒ תוך ניצול/הפעלת **סמכות שלטונית**
- ☒ פועל מתוך **מניע אינטרס אישי/פרטי**
- ☒ אינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו

דוגמה: שוחד, קבלת טובות הנאה, הפרת אמונים, מינויים פוליטיים אסורים, קבלת החלטות מוטות לטובת בעלי הון, קבלת תרומות אסורות לתועלת עצמית

עבריינות שלטונית ציבורית

- ☒ **הפרת חוק הנעשית ע"י אדם הנושא במשרה ציבורית, נבחר או ממונה**
- ☒ תוך ניצול/הפעלת סמכות שלטונית
- ☒ **המניע** להפרת החוק הוא **טובת ציבור מסוים**, או אפילו **טובת הכלל** באופן שהיא נתפסת על ידי מפר החוק.
- ☒ אינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו
- לדוגמה: - רופא רושם למטופליו מרשמים לתרופה יקרה בכמות שאינם נזקקים לה בכדי שיקבלו אותה מהביטוח שלהם. את התרופות שנותרו לאחר הטיפול נתן למטופלים שאינם מבוטחים.
- פקיד במוסד רווחה סייע לאנשים חולים בכך ששיקר בהזנת הנתונים שלהם למערכת המוסד וכך קיבלו החולים קצבה גבוהה ממה שהגיע להם על פי התקנות.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

השוואה בין סוגי הפרות החוק/העבריינות

תבחין	עבריינות פלילית רגילה	עבריינות שלטונית אישית/שחיתות שלטונית	עבריינות שלטונית ציבורית
המבצע	אדם שפועל בדרך אקטיבית-פעילה, לרוב אלימה.	נושא משרה ציבורית (נבחר או ממונה) תוך ניצול סמכות שלטונית	נושא משרה ציבורית (נבחר או ממונה) תוך ניצול סמכות שלטונית
המניע	אינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו.	אינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו	אינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו
	אינטרס אישי	אינטרס אישי	להיטיב עם ציבור מסוים או טובת הכלל מנקודת מבטו של מפר החוק.

פקודה בלתי חוקית בעליל

- ☒ הוראה אשר ניתנת על ידי מפקד מוסמך או רשות מוסמכת
- ☒ ההוראה סותרת ערכי מוסר ומצפון אנושי בסיסיים / "דגל שחור" מתנוסת מעליה / "אי חוקיות הדוקרת את העין ומקוממת את הלב" / אי החוקיות ואי המוסריות גלויה ומובהקת
- ☒ חובה שלא לציית לפקודה זו אפילו במסגרת צבאית
- ☒ ציות יגרום להעמדה לדין של נותן הפקודה והמבצע

השוואה בין פקודה בלתי חוקית ופקודה בלתי חוקית בעליל

תבחין	פקודה בלתי חוקית	פקודה בלתי חוקית בעליל
מי נותן את הפקודה?	בעל סמכות במערכת הצבאית או המשטרתית	בעל סמכות במערכת הצבאית או המשטרתית
תוכנה של הפקודה	לבצע מעשה שאינו מעוגן בחוק	לבצע מעשה שאינו מעוגן בחוק מעשה בלתי מוסרי בברור מעשה של פגיעה בחפים מפשע, פגיעה במי שאינו מאיים, בצורה קיצונית, בהעדר סיבה מוצדקת.
התנהגות מקבל הפקודה	חייב לציית	אסור לציית / חובה לסרב
התנהגות לאחר ביצוע הפקודה או העמדה לדין	מקבל הפקודה יכול להתלונן על נותן הפקודה ניתן להעמיד לדין את נותן הפקודה. ניתן להעמיד לדין את הפקוד אם לא ביצע את הפקודה	נותן הפקודה יועמד לדין מבצע הפקודה יועמד לדין ויואשם בעבירה פלילית
דוגמה	פקודה להיכנס לבית ולערוך חיפוש ללא צו חיפוש, האזנות סתר ללא אישור	להרוג חף מפשע

דוגמה לפקודה בלתי חוקית בעליל שניתנה בכפר קאסם 1956 – צה"ל הטיל עוצר על תושבי הכפרים ערביים באזור המשולש הקרובים לגבול הירדני. תושבים שיצאו בבוקר לעבוד מחוץ לכפר לא היו מודעים לעוצר, חזרו לכפר לאחר יום העבודה ובכך הפרו את העוצר. בצה"ל ניתנה ההוראה לירות בכל מי שמפר את העוצר. התוצאה 47 נשים, גברים וילדים חפים מפשע נורו ע"י החיילים ונהרגו.

פקודת הירי במקרה זה היא פקודה בלתי חוקית בעליל – לא מוסרית ונוגדת כל הגיון אנושי.

← דוגמה נוספת : הירי בנעלין

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. רשות הטבע והגנים היא גוף רשמי של המדינה, היא ממונה על שמירת הטבע והסביבה ועל ניהול שמורות הטבע והגנים הלאומיים. בכניסה לכל שמורה מוצבים שלטים שבהם נהלים וכללים שמטרתם למנוע פגיעה בחי, בצומח ובנוף, וכל המבקרים והמטיילים נדרשים לפעול על פיהם. הרשות מעסיקה פקחים שתפקידם לאכוף כללים אלה. למרות זאת, עדיין יש מקרים רבים של פגיעה בטבע, ולכן הודיעה הרשות כי מעתה יותקנו מצלמות בכלי הרכב של הפקחים. המצלמות יופעלו אוטומטית עם כניסת הפקח לרכב ויצלמו אירועים של פגיעה בטבע. בתגובה על הודעת הרשות, הביעו הפקחים התנגדות להפעלה אוטומטית של המצלמות בכלי הרכב שלהם, משום שלטענתם, מצלמות אלה יצלמו לא רק אירועים של פגיעה בטבע אלא גם את הפקחים עצמם בכל זמן שהותם במכונית, והם אינם מעוניינים בכך.

- ציין והצג את **העקרון הדמוקרטי** שבא לידי ביטוי בדרישה של רשות הטבע והגנים הלאומיים מכל המבקרים והמטיילים. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

- ציין והצג את **הזכות** שעליה התבססו הפקחים בהתנגדותם להפעלה אוטומטית של המצלמות בכלי הרכב שלהם. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. משרד הבריאות גיבש תכנית הבראה למערכת הבריאות שמטרתה לשפר את השירותים הרפואיים בבתי החולים הציבוריים. לשם כך העבירה המדינה לבתי החולים הציבוריים סכומי כסף גדולים. הכספים הועברו לבתי החולים בתנאי שיתאפשר לכל חולה לקבל אצל רופאים מומחים טיפול במימון ממשלתי, בלי קשר למצב הכלכלי של החולה.

התברר שבית חולים ציבורי אחד לא עמד בתנאים שהוצבו, ומנהל בית החולים אף נהג שלא כדין וגבה מן המטופלים סכום כסף גדול על שירות רפואי שהם היו אמורים לקבל חינם. לטענתו, הוא עשה זאת כדי שיוכל להעסיק רופאים מומחים בעלי שם. בכך לדעתו תשתפר תדמית בית החולים.

- ציין והצג את **סוג העבריינות** שביצע מנהל בית החולים. הסבר כיצד סוג עבריינות זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. בית ספר מסוים אוסר על התלמידים לצאת משטח בית הספר במהלך שעות הלימודים, ואף לא בזמני ההפסקות. אחד התלמידים יצא משטח בית הספר בלי אישור ונקרא לבירור אצל המנהלת. בבירור טען התלמיד שאיסור זה פוגע באחת מזכויותיו, ואין להעניש אותו על המעשה. בתשובה לדברי התלמיד אמרה המנהלת שהאיסור ידוע לכל התלמידים, הוא נקבע בתקנון בית הספר בהתאם לנוהלי משרד החינוך, ואף אושר על ידי המפקח על בית הספר. לכן התלמיד ייענש על הפרת האיסור.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** הבא לידי ביטוי בתשובת המנהלת. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. המשטרה החליטה להגיש כתב אישום נגד בכיר בחטיבה הקונסולארית במשרד החוץ. כתב האישום מבוסס על חשדות לפיהם ניצל הבכיר את סמכויותיו הרבות ובמשך תקופה ארוכה הנפיק דרכונים בתמורה לקבלת שוחד וטובות הנאה אחרות.

- ציין והצג את **סוג העבריינות** שביצע הבכיר. הסבר כיצד סוג עבריינות זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

5. מדינת ישראל מחייבת את יצרני הסיגריות להצמיד תווית אזהרה למוצרים שהם משווקים. באזהרה עליהם לכלול פירוט של הנזקים העלולים להיגרם למעשן ולמי שנמצא בסביבתו. המדינה מעוניינת לצמצם את העישון, ולהביא לידיעת כל אדם מהו הסיכון הכרוך בעישון כדי שיוכל להחליט על פי שיקול דעתו אם לעשן או לא. יצרני הסיגריות שלא יפעלו על פי הכללים המחייבים ייענשו, ויוטלו עליהם קנסות כבדים.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** שיצרני הסיגריות מחויבים לפעול על פיו. הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

6. חייל צה"ל צולם כשהוא יורה מטווח קצר כדור גומי לעבר פלסטיני כפות ומכוסה עיניים, שנעצר עקב מעורבותו בהפגנה אלימה. שופטת ביהמ"ש העליון, שדנה בעתירת הפלסטיני שנורה, אמרה שראוי היה שהחייל היורה היה נמנע מביצוע הפקודה של מפקדו, כאשר ביצע פקודה זו התנכר לערכי המוסר עליהם מושתת צה"ל.

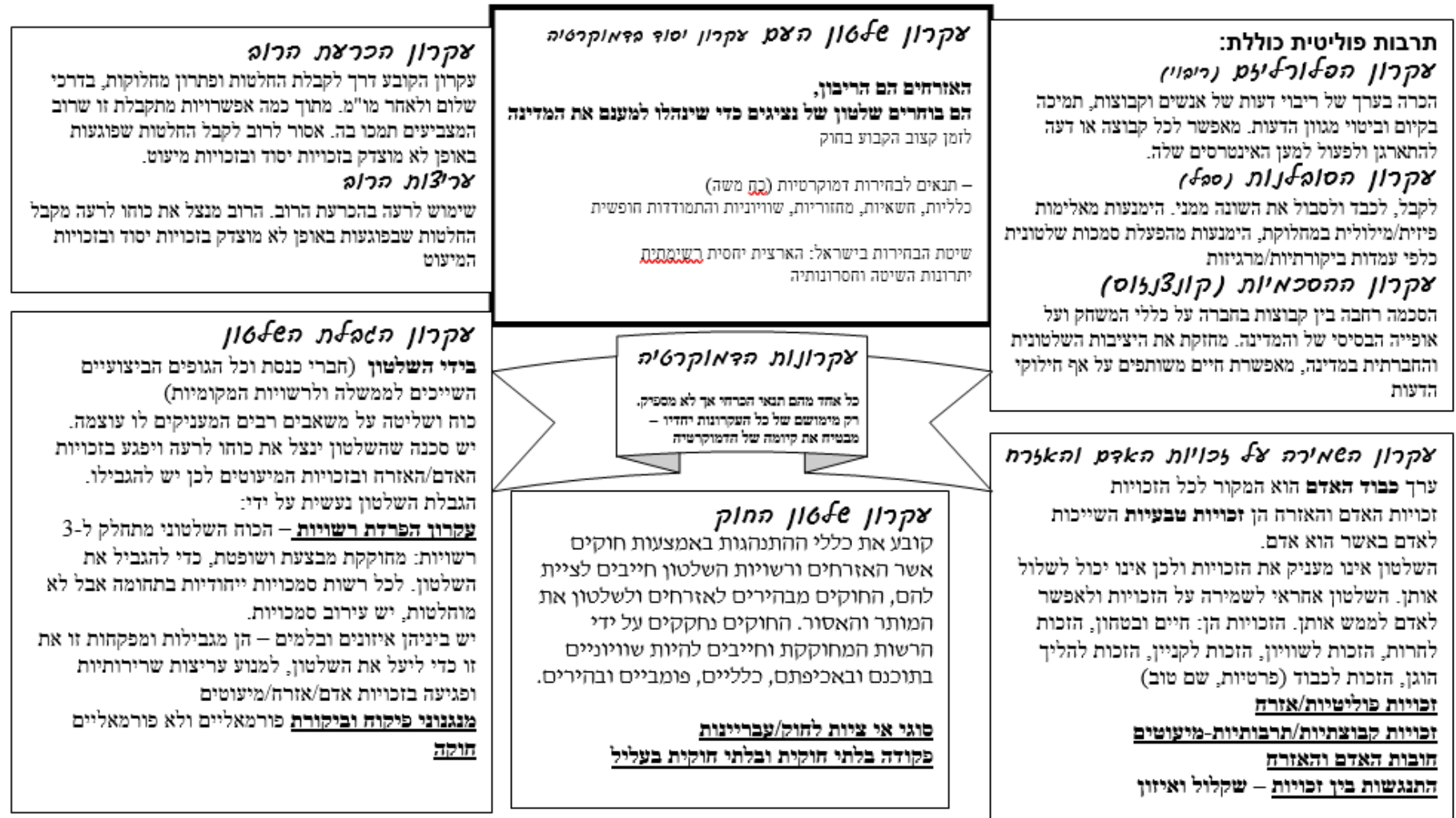
- ציין והצג את **סוג הפקודה** שאותה מילא החייל לדברי השופטת. הסבר כיצד סוג פקודה זו בא לידי ביטוי בקטע.

7. במהלך נסיעה ברחובות חיפה זיהו שוטרים רכב פרטי שנסע באופן חשוד. לאחר שעצרו השוטרים את הרכב הפרטי ראו שיושבים בו 11 ילדים מלבד הנהג, כאשר שבעה מהם בתא המטען. הנהג הסביר כי ההסעה לקייטנה לא הגיעה והוא מיהר להגיע למחוז חפצו וכן רצה לחסוך בעלויות של נסיעות כפולה ולכן הסיע את כל הילדים בבת אחת. השוטרים עצרו את הרכב והודיעו לנהג שהוא יואשם ויוזמן למשפט.

- ציין והצג את **סוג העבריינות** שבאה לידי ביטוי במעשיו של הנהג. הסבר כיצד סוג עבריינות זה בא לידי ביטוי בקטע

8. במהלך אימון מסע אלונקות שנערך לחיילים מחטיבת הצנחנים פרש במחאה אחד החיילים והמריד את חבריו שלא לשתף פעולה עם פקודות מפקדיו. החיילים הפסיקו את האימון וסרבו להישמע לפקודות המפקדים. החייל שהוביל את המחאה טען שהמפקדים לא אפשרו להם לישון בלילה שקדם למסע. לטענתו, פקודות אלה מנוגדות לפקודות מטכ"ל. הקצין, מפקד המחלקה הודיע כי אין לו ברירה אלא להדיח את החיילים שסירבו לפקודה, משום שחובתם למלא הוראות ובאפשרותם להתלונן אחר כך.

- ציין והצג את **העיקרון הדמוקרטי** בו פגעו החיילים. הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

עקרון השוויון – כל בני האדם שווים בערכם ובזכויותיהם, על המדינה לשמור על זכותו של האדם לשוויון פוליטי, בפני החוק וחברתי כלכלי בהתאם לגישתה של המדינה (סוציאל דמוקרטית או ליברלית)

עקרון החירות – בני האדם נולדו חופשיים ובעלי זכויות, על המדינה הדמוקרטית לפעול בדרך שתשמור על זכותו של כל אדם לחירות זכרו – כל אחד מעקרונות הדמוקרטיה הוא תנאי הכרחי אך לא מספיק. רק מימושם של כל העקרונות יחדיו – מבטיח את קיומה של הדמוקרטיה

זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה מפני איזמים על שיטת המשטר ועל אופי

המדינה (במקרה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית)

דמוקרטיה מתגוננת

- ☒ הגנה על המשטר הדמוקרטי, עקרונותיו ואופי המדינה (כללי משחק, ערכים דמוקרטים ואופי המדינה)
- ☒ מפני אדם או קבוצה שפועלים בזירה הציבורית תוך ניצול הכלים הדמוקרטיים על מנת לפגוע/ לחסל את המשטר הדמוקרטי או באופי המדינה
- ☒ במקרים בהם האיום ממשי המדינה מתגוננת על ידי שלילת הזכות להיבחר/ להתארגן ולפעול מבחינה פוליטית/ הגבלת חופש הביטוי/ צנזורה/ הוצאה מחוץ לחוק של גורמים אנטי דמוקרטיים

דמוקרטיה מתגוננת בישראל

- ☒ במדינת ישראל נעשה שימוש ברעיון הדמוקרטיה המתגוננת
- ☒ על פי חוק יסוד: הכנסת וחוק המפלגות, מפלגה לא יכולה להשתתף בבחירות לכנסת אם יש במטרותיה:
 1. שלילת קיומה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית
 2. הסתה לגזענות
 3. תמיכה במאבק מזוין של מדינת אויב או ארגון טרור נגד מדינת ישראל

ביטחון ודמוקרטיה

זכות המדינה הדמוקרטית להגן על עצמה ועל ביטחון אזרחיה, לכן השלטון מפעיל אמצעים שונים הכוללים:

חקיקת חירום/תקנות לשעת חירום - תקש"ח (אחד מתפקידי הממשלה)

- ☒ הממשלה מוסמכת להתקין תקנה לשעת חירום לטובת הגנת המדינה, ביטחון הצבור וקיום אספקה ושירותים חיוניים (חקיקה מהירה בלי אישור הכנסת) (אמורות לעסוק רק בנושאי ביטחון אבל כיום הן עוסקות גם בנושאים אחרים)
- ☒ ייחודן בכך שאף שהן חקיקת משנה, הן יכולות לגבור על הוראות חוק (למעט חוקים חסינים כמו חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ח"י: חופש העיסוק וח"י: הכנסת)
- ☒ לפי החוק בישראל ניתן להתקין רק כאשר מוכרז מצב חירום במדינה (ע"י הכנסת). בפועל, מאז הקמת המדינה מוכרז בה על-ידי הכנסת מצב חירום (ההכרזה מחודשת אחת לשנה).

דוגמאות: הטלת סגר בזמן הקורונה, החובה לעטות מסכה, הכנסת אזרחים לבידוד במלונית. איסור שביתת עובדים (צווי ריתוק למורים), הארכת שעות העבודה, ביטול חופשות, גביית מיסים מוגברת, גיוס כלי רכב, חיוב כלי שיט לשוט ליעדים/להעביר סחורה, תכנית לייצוב כלכלי/להורדת אינפלציה, איזון מאזן התשלומים, השתלטות על הטלוויזיה/האפלט מסך ושידור נאום לאומה

מעצר מנהלי

- ☒ שר הביטחון מוסמך להורות על מעצר מניעתי/לפני ביצוע עבירה, ללא הליך פלילי רגיל כנגד העצור/ גם בלי שהוא מואשם בביצוע עבירה כלשהי/על סמך חשדות בלבד, ללא ראיות
- ☒ מטרתו למנוע פגיעה בביטחון הציבור/ בטחון המדינה/ זכות לחיים וביטחון של אזרחי המדינה/ הסדר הציבורי
- ☒ חלות עליו הגבלות בחוק/ תקף לתקופה של 6 חודשים/בסמכות שר הביטחון להורות עליו/ נתון לביקורת בג"ץ/ כל שלושה חודשים יש צורך להחלטת בתי המשפט כדי להמשיך את המעצר

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הרקע ההיסטורי להקמת המדינה

החלטה 181 של האו"ם – תכנית החלוקה

- ☒ החלטת עצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 (29.11.47)
- ☒ החלטה להקים בתוך החלק שנותר מן המנדט בארץ ישראל המערבית, מדינה יהודית ומדינה ערבית, בירושלים משטר בינלאומי. (התקבלה ברוב של 33 מדינות נגד 13 ו-10 נמנעו)
- ☒ ההנהגה היהודית קבלה את התוכנית. ההנהגה הערבית דחתה אותה והערבים החלו בפעולות איבה/מלחמה (השלב הראשון של **מלחמת העצמאות**)

עיקרי תכנית החלוקה

- ♦ ארץ ישראל המערבית תחולק ל**שתי מדינות** עצמאיות, יהודית וערבית. שטח המדינה **היהודית** כ-55% משטח הארץ, ויכלול את הנגב, שפלת החוף, הגליל המזרחי, עמק יזרעאל, הגליל התחתון כולל הכנרת.
- שטח המדינה **הערבית** כ-45% משטח הארץ, ותכלול את הגליל המערבי, חלק מהגליל התחתון ועמק יזרעאל, את הערים נצרת, שפרעם ועכו, את אזור יהודה ושומרון ורצועת החוף מרפיח עד אשדוד.
- ירושלים תהיה אזור בינלאומי הכפוף למועצת הנאמנים של האו"ם.
- ♦ ההחלטה קבעה שיש לסיים את המנדט הבריטי בארץ ישראל. הנהגת הישוב היהודי והנהגת הישוב הערבי אמורים לקבל בהדרגה את השלטון לידיהם עד להקמת מוסדות השלטון הקבועים.
- ♦ ההחלטה הורתה למדינות לקיים בחירות דמוקרטיות לאספה מכוננת, הגדירה את בעלי זכות הבחירה וקבעה כי האספה המכוננת הנבחרת של כל מדינה תכונן חוקה.
- ♦ שתי המדינות והאזור הבינלאומי (ירושלים) יקיימו **איחוד כלכלי** שיבטיח שיתוף פעולה כלכלי הדוק, לצורך כך תוקם מועצה כלכלית משותפת.

מלחמת העצמאות

החלה למחרת החלטת העצרת הכללית של האו"ם, ב-29 בנובמבר 1947, הערבים פעלו למנוע את הגשמת ההחלטה ולהגיע לשליטה ערבית או פלסטינית ריבונית על כל רחבי הארץ. **כל עוד פעל בארץ ישראל השלטון הבריטי התחוללה המלחמה בסגנון טרור וגרילה נגד כל יעד יהודי אפשרי.**

מסוף ינואר 1948 יחידות מתנדבים מטעם הליגה הערבית (צבא ההצלה) חברו לסייע לערבים המקומיים, ובהמשך הצטרפו אליהם גם מתנדבים מן האחים המוסלמים. ב-14 במאי 1948, יומו האחרון של המנדט הבריטי, הכריזה הנהגת היישוב על הקמת המדינה. למחרת **פלשו לארץ ישראל צבאות סדירים של מדינות ערב**, חברות הליגה הערבית. הלחימה בפועל נגד הצבאות הערביים הסדירים הסתיימה כבר בינואר 1949, אך המלחמה תמה רשמית ב-20 ביולי 1949, עם חתימת הסכם שביתת הנשק האחרון, עם סוריה. ישראל ועבר הירדן (ממלכת ירדן של ימינו) ניצחו במלחמה ואילו ערביי ארץ ישראל, כמו גם 'צבא ההצלה', הובסו.

צבאות מדינות ערב שפלשו לארץ ישראל, או נטלו חלק בלחימה, ספגו ברובם מכה קשה, במיוחד הצבא המצרי. **ארץ ישראל המערבית נחלקה בין: ממלכת עבר הירדן, שכבשה את יהודה ושומרון; מצרים, שכבשה את רצועת עזה; ומדינת ישראל, שהרחיבה גבולותיה בתוך ארץ ישראל מעבר לגבולות שנקבעו למדינה היהודית בהחלטת האו"ם מ-1947.**

ירושלים, שנועדה להיות בשליטה בינלאומית, חולקה בין ישראל לירדן: הרובע היהודי, כחלק מן העיר העתיקה של ירושלים שנכבשה במלחמה על ידי הלגיון הירדני, נותר בשליטת ממלכת ירדן עד מלחמת ששת הימים; כן נותרה ממלכת ירדן שליטה על שכונות ערביות במזרח העיר, ועל העיר בית לחם, שאף היא נועדה להיות תחת שלטון בינלאומי. בהסכמי שביתת הנשק שסיימו את המלחמה הכירו המדינות הערביות השכנות דה פקטו בגבולות החדשים של ישראל.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הכרזת העצמאות ישראל הממשלה הזמנית

עיתון רשמי : מס' 1 תל-אביב ה' באייר תש"ח 14.5.1948

הכרזה על הקמת מדינת ישראל

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.

לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגנים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקדמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

42

השוואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השנייה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלום נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להימנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.

זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא **מדינת ישראל**.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקדמת המזרח התיכון כולו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך בטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

דוד בן-גוריון

דניאל אוסטר, מרדכי בנטוב, יצחק בן-צבי, אליהו ברלין, פריץ ברנשטיין, הרב וולף גולד, מאיר גרבובסקי, יצחק גרינבוים, ד"ר אברהם גרנובסקי, אליהו דובקין, מאיר וילנר-קובנר, זרח ורהפטיג, הרצל ורדי, רחל כהן, הרב קלמן כהנא, סעדיה כובאשי, הרב יצחק מאיר לוי, מאיר דוד לוינשטיין, צבי לוריא, גולדה מאירסון, נחום ניר, צבי סגל, הרב יהודה ליב הכהן פישמן, דוד צבי פנקס, אהרן ציזלינג משה קולודני, אליעזר קפלן, אברהם קצנלסון, פליכסרוזנבליט, דוד רמז, ברל רפטור, מרדכי שטנר, בן-ציון שטרנברג, בכור שיטרית, משה שפירא, משה שרתוק.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הכרזת העצמאות

הכרזת העצמאות

- ☒ מסמך ההכרזה על מדינת ישראל שנחתם על ידי דוד בן גוריון וחברי מועצת העם (=נציגי הישוב היהודי בארץ ישראל)
- ☒ הוכרזה בה' באייר תש"ח / 14 במאי 1948, בתל אביב, בעיצומה של מלחמת העצמאות
- ☒ כוללת שלושה חלקים: חלק היסטורי (לגיטימציה), חלק מעשי/ביצועי/אופרטיבי, חלק הצהרתי (אופי המדינה/ עקרונות, פניה לגורמים שונים)

נהוג לחלק את המגילה/ההכרזה לשלושה חלקים וחתימות

א. החלק הראשון – **חלק היסטורי**: כולל את ההצדקות/הסיבות/הלגיטימציה (הצדקה=זכות) של העם היהודי להקמת המדינה כמדינת לאום יהודית בארץ ישראל

ההצדקות/מקורות הלגיטימציה להקמת המדינה

הצדקות היסטוריות זכות היסטורית	ההצדקות הבינלאומיות (משפטיות) זכות משפטית	הצדקה טבעית/ אוניברסאלית זכות להגדרה עצמית
הגדרה: הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הקשורות לאירועים היסטוריים בעברו של העם היהודי.	הגדרה: הצדקה הנובעת מהחלטות רשמיות של מדינות וגופים בינלאומיים. הכרה בינלאומית בזכותו של העם היהודי למדינה בארץ ישראל.	הגדרה: הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הנובעת מהזכות הטבעית והאוניברסאלית של כל עם להגדרה עצמית.
(חובה לזכור 3 דוגמאות)	(חובה לזכור 2 דוגמאות)	(חובה לזכור את הדוגמה)
דוגמאות מההכרזה: * בה קם העם היהודי התעצב ויצר נכסי תרבות ובראשם התנ"ך * במהלך הגלות העם המשיך בתקווה ובמאמץ לשוב לארץ ישראל * נעשה מאמץ לשיבה לארץ בדורות האחרונים שהביא להקמת ישוב גדול ומבוסס * השואה הוכיחה את ההכרח בפתרון בעיית האנטישמיות על ידי מדינה יהודית * השתתפות היישוב היהודי במלחמת העולם השנייה הקנתה לו את הזכות להימנות על העמים באו"ם	דוגמאות מההכרזה: - הצהרת בלפור 1917 – בריטניה כמעצמה בינלאומית מכירה בזכות העם היהודי למדינה בארץ ישראל - כתב המנדט 1922 – חבר הלאומים ארגון בינלאומי שהסכים עם בריטניה בעניין הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל - החלטת האו"ם על החלוקה (החלטה 181) – האו"ם ארגון בינלאומי שקיבל ב-29.11.47 החלטה על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל	דוגמה מההכרזה: "זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית". התייחסות מפורשת ללגיטימציה הטבעית להקמת המדינה

ב. החלק השני - החלק המעשי/אופרטיבי (החלק השני - "לפיקך נתכנסנו..... אשר תיקרא בשם ישראל)

ההכרזה אינה רק הצהרה חגיגית, היא כוללת גם הוראות מעשיות, המהוות שלב ראשון בהקמת המדינה :

1. הקמתה/הולדתה של המדינה ("אנו מכריזים בזאת על...).
2. קביעת שם המדינה ("היא מדינת ישראל").
3. קובעים את מוסדות השלטון הזמניים (מנהלת ומועצת עם זמניים = כנסת וממשלה זמניים).
4. קביעת מועד/לוח זמנים בו יבחרו המוסדות השלטוניים (עד אוקטובר 1948).
5. כינון חוקה.

ג. החלק השלישי - החלק ההצהרתי ("מדינת ישראל תהא פתוחה..... מגילת האומות המאוחדות)

בחלק זה נקבע אופייה העתידי של מדינת ישראל כמדינה יהודית וכמדינה דמוקרטית
חלק זה מהווה את ה"אני מאמין" של המדינה והוא כולל את העקרונות על פיהם אמורה המדינה להתנהל

מאפיינים יהודיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה

בהכרזה בא לידי ביטוי האופי היהודי של המדינה בביטויים הבאים (חובה לזכור 2 דוגמאות ולהסביר כיצד הם מבטאים מדינה יהודית) :

- ☒ שם המדינה : מדינת ישראל - ישראל הוא שמו של יעקב אחד מאבות העם היהודי
- ☒ בהכרזה על המדינה כמדינה יהודית
- ☒ ההכרזה קובעת כי מדינת ישראל תפתח את שעריה לכל יהודי
- ☒ הכרזת העצמאות קוראת לעם יהודי להתלכד סביב המדינה
- ☒ הכרזת העצמאות קובעת כי מדינת ישראל תושתת על יסודות החרות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל

45

מאפיינים דמוקרטיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה

בהכרזה בא לידי ביטוי האופי הדמוקרטי של המדינה בביטויים הבאים : (המילה דמוקרטיה לא מוזכרת בהכרזה) (חובה לזכור 3 דוגמאות ולהסביר כיצד הם מבטאים מדינה דמוקרטית)

- ☒ הכרזה על הקמת מוסדות נבחרים/קיום בחירות/ כינון חוקה – בחירות מבטאות את ריבונות העם, מימוש עקרון שלטון העם. בחירות וחוקה הם אמצעים להגבלת השלטון שהינו אחד מעקרונות הדמוקרטיה
 - ☒ הבטחה לשוויון זכויות חברתי ומדיני לכל אזרחיה ללא הבדל דת גזע ומין – שוויון הוא ערך עקרון וזכות בדמוקרטיה.
 - בהבטחה לחרות דת מצפון לשון חינוך תרבות – זכויות קבוצתיות/תרבותיות המוענקות למיעוטים במדינה דמוקרטית כדי שישמרו על ייחודן.
 - ☒ בהבטחה להיות נאמנים לעקרונותיה של מגילת האו"ם
 - ☒ בקריאה לערבים תושבי המדינה שקמה להשתתף בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה – ערך/עקרון השוויון
 - ☒ בהבטחה להעניק לערבים אזרחי ישראל נציגות מתאימה בכל מוסדות המדינה – מימוש זכויות אזרח
 - ☒ שמירה על המקומות הקדושים לכל הדתות – ביטוי לפלורליזם וסובלנות שהינם ערכים/עקרונות דמוקרטיים
 - ☒ פיתוח הארץ לטובת כל תושביה – מימוש ערך/עקרון השוויון
- כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

בן גוריון מסיים את ההכרזה בפניה לארבעה גורמים

- ☒ **לאו"ם** - לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו, לקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים. הגשמה של תכנית החלוקה/הקמת האחדות הכלכלית בארץ ישראל
 - ☒ **לערבים תושבי מדינת ישראל** - לשמור על השלום, לקחת חלק בהקמת המדינה, על יסוד אזרחות מלאה ושווה במדינה וייצוג מתאים בכל מוסדותיה
 - ☒ **למדינות (ערב) שכנות** - מושטים יד לשלום ושכנות טובה, לשיתוף פעולה במאמץ לקדם את המזרח התיכון כולו.
 - ☒ **לעם היהודי בתפוצות** - להתלכד סביב הישוב היהודי ולסייע במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל. (קריאה לעלות לישראל ולסייע בהקמת המדינה)
- ולבסוף חתימות:** אישור ההכרזה ע"י 37 חברי מועצת העם (שהפכו בגלל ההכרזה להיות מועצת המדינה הזמנית)

- מעמדם של המיעוטים במדינת ישראל על פי הכרזת העצמאות (יש לזכור 3)

- הבטחת אזרחות מלאה ושווה.
- נציגות מתאימה בכל מוסדות השלטון.
- הבטחה כללית בדבר שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור ללא הבדל דת גזע ומין.
- הבטחה לחופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות.

- הקשר בין מדינת ישראל ויהודי התפוצות בהכרזה (יש לזכור 3)

- המדינה מוגדרת כמדינה יהודית, מדינה של העם היהודי.
- המדינה תהיה פתוחה לעלייה יהודית ולקניון גלויות ותפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי.
- קריאה ליהודי התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה לארץ ובבניין המדינה.
- בקשה מהעם היהודי לעמוד לצד מדינת ישראל במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

תרגול

1. שגרירים שמשרד החוץ ממנה מייצגים את מדינת ישראל במדינות העולם השונות. בשנה האחרונה החליט משרד החוץ למנות ערבי ישראלי לתפקיד שגריר ישראל באחת ממדינות אירופה. דובר משרד החוץ אמר כי המנוי של ערבי אזרחי ישראל לתפקיד שגריר ישראל מסמל את השתלבותם של אזרחי ישראל הערבים בתפקידים שונים במוסדות השלטון של מדינת ישראל.

- ציין והצג את **הפנייה בהכרזת העצמאות** הבאה לידי ביטוי בדבריו של דובר משרד החוץ. הסבר כיצד פנייה זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. ממשלת ישראל החליטה לפעול כדי למנוע את ההתייבשות של ים המלח, שהוא אתר טבע ותיירות ייחודי בעולם. אחת התוכניות שיזמה הממשלה להשגת יעד זה גובשה יחד עם מדינת ירדן, מפני שהגבול בינה לבין מדינת ישראל עובר לאורך ים המלח. לפי התוכנית יועברו מים, באמצעות צינור, מים סוף לים המלח. חברי כנסת הפועלים למען הגנת הסביבה דורשים שהממשלה תביא את התוכנית לדיון בוועדה של הכנסת, כדי שבועדה יוצגו חלופות לתוכנית המוצעת. לטענתם של חברי הכנסת יישום התוכנית עלול לגרום לפגיעה באופיו של ים המלח ובאוצרות הטבע שבו.

- ציין והצג את **הפניה בהכרזת העצמאות** שממשלת ישראל מממשת בפעולותיה בנוגע לים המלח. הסבר כיצד פניה זו באה לידי ביטוי בקטע.

- ציין והצג את **סוג מנגנון הפיקוח והביקורת** שבא לידי ביטוי בדרישה לקיום הדיון בוועדה. הסבר כיצד סוג המנגנון הזה בא לידי ביטוי בקטע.

3. היסטוריון בכיר כתב בספרו כי עוד מימי אובדן הריבונות היהודית בארץ ישראל בעקבות המרד הגדול ומרד בר כוכבא ערגו היהודים לחידוש הריבונות היהודית בארץ ישראל, והיא שעמדה בראש כיסופיהם ותפילותיהם. גם התנועה הציונית חתרה מראשית ימיה להקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.

ואף הדגיש כי שאיפה זו זכתה להכרה בהצהרת בלפור, שבה נאמר: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בפלשתינה, ותעשה את מיטב מאמציה להקל השגת מטרה זו". המטרה הוגשמה בשנת 1948, עם הכרזת העצמאות של מדינת ישראל.

- ציין והצג **הצדקה** להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הבאה לידי ביטוי בדברי ההיסטוריון. הסבר כיצד הצדקה זו באה לידי ביטוי בקטע.

4. זוג ישראלים פנו לבית המשפט בטענה שהם אינם מוכנים להינשא בנישואים יהודיים על פי ההלכה ברבנות, וברצונם להינשא בנישואים אזרחיים. לדבריהם אינם מאמינים, ונישואים דתיים פוגעים בתפיסתם החילונית ובמצפונם. הם גם טענו שהחיוב בנישואין מנוגדים למחויבות של המדינה בהכרזת העצמאות.

בית המשפט דחה את עתירתם ופסק שהבקשה מנוגדת לחוקי מדינת ישראל.

- ציין והצג על **איזה חלק** בהכרזת העצמאות התבסס זוג הישראלים. הסבר כיצד חלק זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. אישה עתרה לבג"ץ נגד ראש העירייה של העיר בה היא מתגוררת. האישה ביקשה להשתתף באספה הבוחרת את הרב הראשי לעיר, וראש העירייה סרב לצרפה כיוון שהיא אישה.

בג"ץ קיבל את העתירה והצביע על כך שערך השוויון הוא אחד מיסודות המשפט הישראלי, המתבסס על הכרזת העצמאות. בפסיקתם ציינו שופטי בג"ץ: "על הצורך להבטיח שוויון אנו למדים ממקורות שונים הראשון בהם הוא הכרזת העצמאות".

- ציין והצג על **איזה חלק בהכרזת העצמאות**, ביסס בג"ץ את החלטתו. הסבר כיצד חלק זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הכרזת העצמאות

החלק השלישי - החלק ההצהרתי

אופייה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית

ביטויים למדינה דמוקרטית

המילה דמוקרטיה לא מוזכרת בהכרזה

- * הקמת מוסדות שלטון נבחרים (בחירות= שלטון העם)
- * כינון חוקה (הגבלת שלטון)
- * קיום שוויון זכויות חברתי מדיני בלי הבדל דת גזע ומין. (שוויון עקרון זכות בדמוקרטיה)
- * הבטחה לחופש דת מצפון (זכויות אדם) לשון חינוך ותרבות (זכויות מיעוטים)
- * הבטחה להעניק לערבים אזרחות מלאה ושווה ונציגות מותאימה במוסדות המדינה
- * שמירה על המקומות הקדושים לכל הדתות

ביטויים למדינה יהודית

- * הכרזה על המדינה כמדינה יהודית (מדינה עבור כל היהודים)
- * שם המדינה ישראל – שמו של יעקב אחד מאבות העם
- * פתיחת שערי המדינה לכל יהודי
- * קריאה לעם היהודי להתלכד סביב המדינה בעליה ובבניית המדינה
- * המדינה תתבסס על חירות צדק ושלוש במורשת נביאי ישראל

החלק השני - החלק המעשי

הוראות מעשיות להקמת המדינה

1. הכרזה על הקמת מדינה יהודית בא"י
2. קיום בחירות למוסדות
3. כינון חוקה
4. הקמת רשויות שלטון:
 - א. מועצת העם- גוף מחוקק
 - ב. מנהלת העם – ממשלה
5. קביעת שם המדינה ישראל ותאריך הלידה שלה: ה' בא"ר תש"ח, 14.5.1948

החלק הראשון - החלק ההיסטורי

הצדקות למה מגיע לעם היהודי מדינה בארץ ישראל

הצדקה היסטורית

הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הקשורות לאירועים היסטוריים בעברו של העם היהודי.
* **התנ"ך** מוכיח שהעם היהודי נוצר בא"י

* **גירוש- היהודים** גורשו מא"י לכן זכותם לחזור אליה ולהקים בה את מדינתם

* **מאמץ לשיבה לארץ** של יהודים לאורך כל השנים ובדורות האחרונים

הצדקה בינלאומית/ משפטית

הצדקה הנובעת מהחלטות רשמיות של מדינות וגופים בינלאומיים. הכרה בינלאומית בזכותו של העם היהודי למדינה בארץ ישראל.
* **בריטניה** כמעצמה **בהצהרת בלפור** – מכירה בזכות העם היהודי למדינה

* **חבר הלאומים** ארגון בינלאומי בכתב **המנדט** מכיר בזכות העם היהודי למדינה בא"י

* **האו"ם** ארגון בינלאומי בכתב **החלוקה** (כ"ט בנובמבר 1947) מכיר בזכות העם היהודי למדינה

הצדקה טבעית אוניברסאלית

הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הנובעת מהזכות הטבעית והאוניברסאלית של כל עם להגדרה עצמית.

גם לעם היהודי כמו כל העמים זכות להגדרה עצמית במדינה ריבונית

מעמד המיעוטים בהכרזה

- * הבטחה לאזרחות מלאה ושווה.
- * ייצוג מתאים במוסדות
- * קיום שוויון זכויות חברתי מדיני בלי הבדל דת גזע ומין
- * הבטחה לחופש דת מצפון לשון חינוך ותרבות

הקשר של מדינת ישראל ויהודי התפוצות

- * המדינה מוגדרת כמדינה יהודית של העם היהודי.
- * פתיחת שערי המדינה לכל יהודי
- * קריאה ליהודי התפוצות להתלכד סביב המדינה בעליה ולסייע בבניית המדינה

פניות לגורמים

לאו"ם – לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו, לקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים
לערביי ישראל – לשמור על השלום, לעזור בהקמת המדינה. והבטחה לאזרחות מלאה ושווה וייצוג מתאים במוסדותיה
למדינות ערב השכנות – שלום ושכנות טובה, שיתוף פעולה וקידום המזרח התיכון.
ליהודי התפוצות – להתלכד סביב הישוב לעלות לישראל ולסייע בהקמת המדינה

הרעיון הלאומי

לאומיות ומדינת לאום

לאורך ההיסטוריה בני אדם התלכדו לקבוצות וחיו יחד. הם יצרו שפה, מסורת, אורח חיים ותרבות **משותפת** שיוצרים **תודעה** של שייכות. קבוצה כזו מכונה -

קבוצה אתנית

☒ קבוצה שלה יסודות משותפים אתניים תרבותיים כמו: מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה,

ולעיתים גם דת (ראשי תיבות השד מת)

☒ קבוצה זו אינה בהכרח בעלת דרישות להגדרה עצמית/לריבונות

דוגמאות: הדרוזים והצ'רקסים בישראל

חלק מהקבוצות האתניות פיתחו שאיפות לאומיות דומות שאותן רצו להגשים באמצעות **הגדרה עצמית** במדינה – זוהי תביעה פוליטית להכרה בשונות ולפעולה שתגדיר את הייחודיות הקבוצתית ורצון לתחום גבולות בין הקבוצה לסביבתה.

לאום

☒ קבוצה שלה יסודות משותפים (אתניים תרבותיים וגם/או יסודות פוליטיים)

☒ לקבוצה זו מדינה ריבונית או אוטונומיה בתוך מדינה ריבונית, או שהיא שואפת לאחד משני אלו.

דוגמאות: הלאום היהודי, הצרפתי, האנגלי..

השוואה בין קבוצה אתנית לבין לאום

תבחין	קבוצה אתנית	לאום: עם/אומה
מהו מקור ההתגבשות	קבוצה שלה יסודות משותפים אתניים תרבותיים כמו: מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה. ולעיתים גם דת.	קבוצה שלה יסודות משותפים אתניים תרבותיים כמו: מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה. ולעיתים גם דת. וגם יסודות פוליטיים: רצון משותף לחיות באותה מדינה/ מסגרת פוליטית ולקדם יחד ערכים ונורמות משותפים.
שאיפה לריבונות	לא שואפת להגדרה עצמית/ לריבונות	שואפת להגדרה עצמית במסגרת מדינה ריבונית.

לאומיות

- ☒ השאיפה המשותפת לבני לאום לשלטון עצמי במסגרת של מדינה ריבונית/ לניהול עצמי בתוך מדינה/ למימוש הזכות להגדרה עצמית.
**תחושת השייכות ורגש ההזדהות עם בני הלאום השואף למדינה

סוגי לאומיות

לאומיות אתנית-תרבותית

- ☒ **השאיפה המשותפת לבני לאום לשלטון עצמי במדינה ריבונית/ לניהול עצמי בתוך מדינה/ למימוש הזכות להגדרה עצמית**
☒ מבוססת על **יסודות אתניים-תרבותיים**: מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, ולפעמים גם דת
☒ אין חפיפה בין ההשתייכות הלאומית להשתייכות למדינה כאזרח/ לאום קודם למדינה **לדוגמה**: ערביי ישראל לא שייכים ללאום היהודי אולם הם אזרחי המדינה, ואילו יהודי התפוצות שייכים ללאום היהודי אולם אינם אזרחי המדינה.
הזהות הלאומית של היהודים מבוססת על יסודות משותפים אתניים תרבותיים כמו: היסטוריה של העם היהודי, השפה העברית, הדת היהודית. בני הלאום שאפו להקים מדינה ריבונית שהתממשה בהקמת מדינת ישראל

לאומיות אזרחית

- ☒ **השאיפה המשותפת לבני לאום לשלטון עצמי במסגרת של מדינה ריבונית/ לניהול עצמי בתוך מדינה/ למימוש הזכות להגדרה עצמית**
☒ מבוססת על **יסודות פוליטיים**: הרצון משותף לחיות באותה מדינה, תוך קבלת אותו משטר, אותם חוקים, ערכים, אידיאולוגיה דמוקרטית. המדינה היא הדבק ומלכדת את אותו לאום
☒ יש חפיפה בין ההשתייכות הלאומית להשתייכות למדינה כאזרח/המדינה יוצרת/קודמת ללאום
לדוגמה: כל אזרחי ארה"ב שייכים לאומה האמריקאית - ורק הם. זהותם הלאומית של האמריקאים מבוססת על היותם אזרחי אותה המדינה, על נכונותם לחיות יחד במדינה, תוך קבלת אותו משטר ואותם חוקים.

השוואה בין סוגי לאומיות

תבחין	לאומיות אתנית-תרבותית	לאומיות אזרחית
על מה מבוססת הזהות הלאומית?	הזהות הלאומית מבוססת על יסודות כמו: היסטוריה, שפה, מוצא, תרבות, דת.	הזהות הלאומית מבוססת על הרצון משותף לחיות באותה מדינה, תוך קבלת אותו משטר, אותם חוקים, ערכים, אידיאולוגיה דמוקרטית. המדינה היא הדבק המלכדת את אותו לאום
הקשר בין ההשתייכות הלאומית לאזרחות	אין חפיפה בין ההשתייכות הלאומית לבין ההשתייכות למדינה כאזרח	יש חפיפה בין ההשתייכות הלאומית לבין ההשתייכות למדינה כאזרח
מה קודם הלאום או המדינה	הלאום קודם למדינה	המדינה יוצרת/קודמת ללאום
נקודת הדמיון	השאיפה המשותפת לבני לאום לשלטון עצמי במסגרת של מדינה ריבונית/ לניהול עצמי בתוך מדינה/ הגדרה עצמית/הרצון להקים מדינה	

כתבה וערכה: עפרה אזרור אבנרי

תרגול

1. במהלך עבודות הרחבה של אחד מכבישי הארץ נחשפו חורבות של ישוב עתיק. בחפירות שערכו ארכיאולוגים שהוזעקו למקום התגלו שרידי בית כנסת קדום, אבני בניין שעליהן חרוטות מנורות וכתובות בכתב עברי עתיק. כדי שלא לפגוע בממצאים דרשו הארכיאולוגים להטות את מסלולו של הכביש. לדבריהם, הממצאים שהתגלו הם שרידים מן העבר היהודי בארץ ישראל. לכן יש להקים במקום גן לאומי ובו יוכלו אזרחי המדינה להתבונן בממצאים וללמוד על העבר.

בתגובה לדרישה זו הודיע משרד התחבורה כי התנאים הפיזיים במקום אינם מאפשרים כל שינוי בתוכניות. התכנון המקורי של הכביש הכרחי לשמירה על שלום הנוסעים ועל זרימה יעילה של התחבורה, וכל שינוי עלול להקשות על הנוסעים ואף לסכן אותם. לכן הוחלט שהממצאים הארכיאולוגיים יועברו למוזאון מתאים והכביש ייסלל כמתוכנן.

- ציין והצג את **סוג הלאומיות** שעליו התבססה הדרישה של הארכיאולוגים. הסבר כיצד סוג לאומיות זו בא לידי ביטוי בקטע.

- ציין והצג את **הזכות** שמשרד התחבורה ביקש לממש בתכנון הכביש. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. בקנדה הוחלט להחליף את דגל המדינה לדגל שיבטא את הריבונות של המדינה ואת האופי המיוחד שלה. בטקס שהונף בו הדגל החדש לראשונה בבית הנבחרים הקנדי, דיבר יושב ראש בית הנבחרים על המשמעות הסמלית של הדגל. לדבריו, הדגל החדש מסמל את הזהות המשותפת של כל אזרחי קנדה, משום שהוא מייצג את כל אזרחי המדינה, ללא הבדל מוצא, שפה או אמונה.

- ציין והצג את **סוג הלאומיות** שבא לידי ביטוי בדברי היושב ראש. הסבר כיצד סוג לאומיות זו בא לידי ביטוי בקטע.

51

3. הספרייה הלאומית של ישראל היא גוף ציבורי שתפקידיו מוגדרים בחוק. התפקיד המרכזי של הספרייה הוא איסוף ושימור של מסמכים הקשורים למורשת העם היהודי ולמנהגיו לאורך הדורות. הדבר נועד בעיקר לחיזוק הקשר בין העם היהודי למדינת ישראל. כך, למשל, רכשה הספרייה בכספי המדינה כתבי יד יהודיים עתיקים שהתגלו באפגניסטן, ובהם כתבי יד של רבנים ומסמכים החושפים לראשונה אורח חיים של היהודים באפגניסטן בתקופות קודמות. כל מי שמעוניין רשאי לעיין ללא תשלום במסמכים אלה הנמצאים בספרייה. כמו כן אפשר לעיין בהם ובמסמכים אחרים, גם כאלה העוסקים במוסדות המדינה, באמצעות פניה לאתר האינטרנט של הספרייה הנגיש לכל.

- ציין והצג את **סוג הלאומיות** שבא לידי ביטוי בתפקידה המרכזי של הספרייה הלאומית. הסבר כיצד סוג זה של לאומיות בא לידי ביטוי בקטע.

4. ישראלים יהודים צאצאי מגורשי ספרד, אשר ירצו לקבל אזרחות ספרדית, יצטרכו להוכיח כי שם משפחתם של המבקשים שייך למשפחה שגורשה מספרד ב-1492. מבקשי האזרחות יצטרכו גם להפגין ידע בשפה הספרדית. כמו-כן, יצטרכו גם להוכיח היכרות עם החוקה הספרדית, ולהפגין נאמנות למלך ספרד ע"י שבועת נאמנות למלך.

- ציין והצג את **סוג הלאומיות** הבאה לידי ביטוי בהליך קבלת האזרחות לצאצאי מגורשי ספרד. הסבר כיצד סוג לאומיות זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

מדינה יהודית

המאפיינים היהודיים של המדינה

א. היבט משפטי נורמטיבי :

בכל חוק יש לדעת את תוכן החוק, מטרתו וכיצד מבטא את אופייה היהודי של המדינה

חוק השבות חוק משנת 1950 הקובע שכל יהודי זכאי לעלות לארץ החוק מאפשר גם לבני/בנות זוגם של יהודים, ילדיהם של יהודים ובני/בנות זוגם, ונכדיהם של יהודים ובני/בנות זוגם לעלות לארץ (אם כי הם לא נרשמים כיהודים) חוק זה נובע מתפיסת היסוד של מדינת ישראל כמדינת הלאום של כל יהודי העולם ולכן מקובל לראות בו חוק מבחין ולא חוק מפלה. במדינות רבות בעולם קיימת מדיניות הגירה המבוססת על עקרון שבות של בני הלאום
חוק שעות עבודה ומנוחה החוק מגדיר את שעות העבודה וימי עבודה ומנוחה במשק . (חובה לתת לעובד יום מנוחה שבועי) ליהודים נקבעה השבת כיום השבתון השבועי. ללא יהודים- בשישי, שבת או ראשון לפי בחירתם
חוק יסודות המשפט (משפט העברי) החוק מתייחס למקרים בהם אין חקיקה ראשית (לקונה)/חקיקה שיפוטית אחרת לגבי המקרה הנדון/ניתן לפרשנות/החוק לא ברור. החוק מנחה את בתי המשפט לפסוק על פי "עקרונות החרות הצדק והיושר שבמורשת ישראל"/המשפט העברי
חוק חג המצות החוק אוסר על בעלי עסקים הצגת ומכירת חמץ ברשות הרבים באזורים יהודים במהלך חג הפסח החוק אינו אוסר אכילת חמץ
החוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם החוק קובע כללי ענישה ייחודיים (כולל עונש מוות) על פשעי הנאצים ועוזריהם למרות שנעשו לפני הקמת המדינה ומחוץ לגבולותיה ונגד מי שלא היו אזרחיה. הענישה מתייחסת לפשעים שנעשו נגד העם היהודי החוק מבטא את הזיקה של מדינת ישראל להיסטוריה של העם היהודי
חוק בתי דין רבניים החוק קובע שכל אזרחי ישראל מחויבים להתחתן ולהתגרש במסגרת בתי הדין של בני דתם/ נישואין וגירושין של יהודים בישראל יערכו על פי דין תורה (החל מ-2010 המדינה מאפשרת נישואין אזרחיים לאזרחים שהינם חסרי דת)
חוק יסוד : ישראל- מדינת הלאום של העם היהודי בהצגת החוק יש לציין כי החוק מעגן את אופייה היהודי של מדינת ישראל יש להציג 3 סעיפים שלמים של החוק לבחירתכם – מצורף נוסח החוק לדוגמה המדינה תהיה פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות ירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת ישראל. הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה ולצידו ישמש הלוח הלועזי כלוח רשמי ; השימוש בלוח העברי ובלוח הלועזי ייקבע בחוק.

כתבה וערכה : עפרה אזורר אבנרי

חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי

1. עקרונות יסוד
 - (א) ארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי, שבה קמה מדינת ישראל.
 - (ב) מדינת ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי, שבה הוא מממש את זכותו הטבעית, התרבותית, הדתית וההיסטורית להגדרה עצמית.
 - (ג) מימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת ישראל ייחודי לעם היהודי.
2. סמלי המדינה
 - (א) שם המדינה הוא "ישראל".
 - (ב) דגל המדינה הוא לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו, ומגן דוד תכול במרכזו.
 - (ג) סמל המדינה הוא מגן דוד שבעת הקנים, עלי זית בשני צדדיה, והמילה "ישראל" למרגלותיה.
 - (ד) המנון המדינה הוא "התקווה".
 - (ה) פרטים לעניין סמלי המדינה ייקבעו בחוק.
3. בירת המדינה
 - (א) ירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת ישראל.
4. שפה
 - (א) עברית היא שפת המדינה.
 - (ב) לשפה הערבית מעמד מיוחד במדינה; הסדרת השימוש בשפה הערבית במסדות ממלכתיים או בפניהם תהיה בחוק.
 - (ג) אין באמור בסעיף זה כדי לפגוע במעמד שניתן בפועל לשפה הערבית לפני תחילתו של חוק יסוד זה.
5. קיבוץ גלויות
 - (א) המדינה תהיה פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות.
6. הקשר עם העם היהודי
 - (א) המדינה תשקוד על הבטחת שלומם של בני העם היהודי ושל אזרחיה הנתונים בצרה ובשביה בשל יהדותם או בשל אזרחותם.
 - (ב) המדינה תפעל בתפוצות לשימור הזיקה בין המדינה ובין בני העם היהודי.
 - (ג) המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית, ההיסטורית והדתית של העם היהודי בקרב יהדות התפוצות.
7. התיישבות יהודית
 - (א) המדינה רואה בפיתוח התיישבות יהודית ערך לאומי, ותפעל על מנת לעודד ולקדם הקמה וביסוס שלה.
8. לוח רשמי
 - (א) הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה ולצדו ישמש הלוח הלועזי כלוח רשמי; השימוש בלוח העברי ובלוח הלועזי ייקבע בחוק.
9. יום העצמאות
 - (א) יום העצמאות הוא יום החג הלאומי הרשמי של המדינה.
 - (ב) יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום הזיכרון לשואה ולגבורה הם ימי זיכרון רשמיים של המדינה.
10. ימי מנוחה ושבתון
 - (א) שבת ומועדי ישראל הם ימי המנוחה הקבועים במדינה; למי שאינם יהודים זכות לקיים את ימי המנוחה בשבתם ובחגיהם; פרטים לעניין זה ייקבעו בחוק.
11. נוקשות
 - (א) אין לשנות חוק יסוד זה אלא בחוק יסוד שהתקבל ברוב של חברי הכנסת.

בנימין נתניהו
ראש הממשלה

יולי יואל
יושב ראש הכנסת

ראובן ריבלין
נשיא המדינה

ב. המרחב הציבורי:

מעמדה של השפה העברית כשפה הרשמית

- ☒ העברית היא שפת המדינה עפ"י חוק/ שפה רשמית
- ☒ החוקים, התקנות והפסיקה בעברית/ החקיקה והפסיקה בישראל מקנות עדיפות לעברית כשפה רשמית כביטוי לאופייה היהודי של המדינה

לוח השנה העברי

- ☒ לוח השנה העברי הוא לוח השנה הרשמי של מדינת ישראל ביטוי לאופייה היהודי של המדינה
- ☒ החגים היהודים הינם חגים רשמיים במדינת ישראל - ימי שבתון רשמיים במדינה (צומות, ימי זיכרון רשמיים)
- ☒ החוק מחייב שימוש בתאריך עברי בכל מסמך רשמי היוצא מטעם המדינה ומוסדותיה

כתבה וערכה: עפרה אזרור אבנרי

סמלי המדינה

יוצרים מכנה משותף מגבש לבני הלאום במדינה ומהווים ביטוי לעצמאות וריבונות המדינה, מייצגים אותה, ואת ערכי המורשת. ומהווים כלי להטמעת ערכים משותפים וחינוך הדורות הבאים

☒ סמלי המדינה הקבועים בחוק מבטאים את זהותה היהודית

☒ **דגל המדינה** מורכב ממגן דוד שהוא סמל יהודי מסורתי ומפסי תכלת ולבן שהם צבעי הטלית היהודית שהינה תשמיש קדושה בה מתעטף יהודי בזמן התפילה.
צבעי התכלת והלבן מופיעים במקרא בתיאור בגדיו של הכהן הגדול, וצבעי הציצית (פתיל תכלת).
(הדגל שהציע וולפסון נבחר כדגלה של התנועה הציונית עוד בראשית דרכה)

☒ **סמל המדינה** הינו המנורה בעלת 7 קנים שעמדה בבית המקדש בירושלים ומשני צדיה ענפי זית ומתחת השם ישראל.
הסמל מבטא את המורשת התרבותית, הדתית והלאומית של העם היהודי.

54

☒ **המנון המדינה**, "התקווה", מבטא את שאיפת העם היהודי לחזור לארצו ולחדש בה את חרותו המדינית.
ההמנון הוא שיר לאומי שנכתב ע"י נפתלי הרץ אימבר, מילותיו מבטאות את כיסופי העם לארץ ישראל ושאירתו לעצמאות יהודית בארץ.
משקף את היותה מדינת לאום אתנית תרבותית המבליטה יסודות משותפים: היסטוריה, שפה, דת, מוצא, תרבות.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

ג. בין הציבורי לפרטי

הסדר הסטטוס קוו

- ☒ הסדר שסייע להכרעה במחלוקות בסוגיות דת ומדינה. יסודו מיוחס למכתב הצהרת כוונות מ-1947 (שנשלח מהנהלת הסוכנות היהודית למפלגת אגודת ישראל)
- ☒ נועד למנוע העמקת מחלוקות בין דתיים לחילוניים ולאפשר חיים משותפים במדינה שעתידה לקום
- ☒ עוסק בהסדרת ארבע סוגיות מרכזיות של דת ומדינה: (ראשי תיבות: נשכ"ח)
 1. הגדרת השבת כיום המנוחה במדינת ישראל (ליהודים)
 2. מטבח כשר במוסדות ממלכתיים
 3. נישואין וגירושין (אישות) של יהודים יתנהלו בהתאם להלכה
 4. מתן אוטונומיה לזרם החינוך הדתי
- ☒ רובו נתקבע בחקיקה ואופן שימורו ויישומיו הראויים נתונים לאורך כל השנים בוויכוח ציבורי

מדינת ישראל - והעם היהודי בתפוצות

נתונים על יהדות העולם והתפוצות (מושג רקע)

- בעולם כ-13.5 מיליון יהודים
- הריכוז הגדול ביותר של יהודים מצוי בישראל - למעלה מ-40%, והריכוז הבא אחריו מצוי בצפון אמריקה (ארה"ב וקנדה) - גם הוא למעלה מ-40 אחוז
- הקבוצה הדתית הגדולה ביהדות ארה"ב היא הקבוצה הרפורמית, אחריה הקונסרבטיבית, ורק אחריה האורתודוקסית (מלבד רבים שמגדירים עצמם יהודים ללא השתייכות לאף זרם דתי), בניגוד למצב בישראל בו רוב מוחלט של הדתיים מגדירים עצמם אורתודוקסיים
- ריכוזים גדולים נוספים של יהודים מצויים בצרפת, בריטניה, רוסיה, ארגנטינה וגרמניה
- בשונה מישראל, בריכוזים הגדולים של יהודי העולם ישנם אחוזים גדולים של נישואי תערובת, וההמשכיות של הזהות היהודית היא נושא מרכזי בדיון הציבורי

האחריות והמחויבות ההדדית של מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות

המחויבות והאחריות של מדינת ישראל לתפוצות (עליה והגנה)

- ☒ חוק השבות וחוק האזרחות המאפשרים לכל יהודי לעלות לישראל ולקבל אזרחות בה
- ☒ מוסדות רשמיים של המדינה המטפלים בחיזוק זהותה היהודית של יהדות התפוצות ובעלייתה לישראל (למשל: ההסתדרות הציונית העולמית המעוגנת בחוק, קיומו של שר לענייני תפוצות ושר קליטה)
- ☒ התגייסות המדינה לטובת יהודים המצויים במצוקה ברחבי העולם
- ☒ החוק הפלילי של מדינת ישראל מאפשר ענישה של מי שפגע ביהודי על רקע יהדותו גם אם עשה זאת מחוץ לשטחה של המדינה וכלפי יהודי שאיננו אזרח המדינה
- ☒ פעולות שמטרתן לחזק את היהדות/הציונות/הקשר עם ישראל כמו: תגלית, מוסדות חינוך שמלמדים עברית ומורשת ישראל

יחס התפוצות למדינה

- ☒ זהות - רבים מיהודי העולם חשים קרבה והזדהות עם מדינת ישראל על אף היותם אזרחים לכל דבר במדינותיהם. במקרים מסוימים הדבר גורם לדילמות של "נאמנות כפולה".
- ☒ תמיכה פוליטית בישראל - על ידי ארגונים ושדולות המנסים להשפיע על ממשלותיהם לתמוך בישראל בהקשרים שונים (איפאק - שדולה פרו ישראלית בארה"ב)
- ☒ תמיכה כלכלית - לאורך השנים תומכת יהדות התפוצות בפעילויות שונות בישראל בסכומים גדולים (הבונדס, המגבית היהודית המאוחדת-UJA)
- ☒ הדור הצעיר בהרבה קהילות מזדהה פחות עם ישראל, לכן ונעשים מאמצים לחיזוק הזהות זו ע"י שליחי הסוכנות היהודית

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. אנשים רבים שגולשים ברשתות החברתיות (כגון פייסבוק) משתפים פוסטים (רשומות) שכתבו אחרים. אחת הדרכים להפיץ תוכן הוא לשתף פוסטים, לתמוך בדעת הכותב ולהביע הזדהות עם הדברים שנכתבו בהם.

שני גולשים שיתפו פוסט פוגעני שכתב אדם אחד נגד עיתון מקומי, ובתגובה על כך הגישו בעלי העיתון תביעה משפטית נגדם. השופטים קיבלו את התביעה ופסקו לטובת בעלי העיתון. בנימוק לפסק הדין כתבו השופטים שבחקיקה הקיימת אין מענה למקרים שבהם גולשים משתפים פוסטים פוגעניים שכתבו אנשים אחרים, ולכן הם התבססו בפסיקתם על מקורות יהודיים העוסקים באחריותו של מי שמשתף דברים שאמרו או כתבו אחרים.

- ציין והצג את **סוג הזכויות** של הגולשים באינטרנט המתממש באמצעות שיתוף פוסטים. הסבר כיצד סוג זכויות זה בא לידי ביטוי בקטע.

- ציין והצג את **החוק** שאפשר לבית המשפט להתבסס בפסיקותיו על מקורות יהודיים. הסבר כיצד חוק זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. ערוץ תקשורת גרמני פרסם תחקיר שעל פיו רשויות השלטון בגרמניה אינן עושות די כדי להביא למשפט שמונה פושעי מלחמה שהשתתפו ברצח המוני של יהודים בשואה. בעקבות פרסום התחקיר, ראשי ארגונים יהודיים הפועלים לאיתור פושעי מלחמה קראו לממשלת ישראל לפעול כדי להביא את שמונת פושעי המלחמה לישראל, ולשפוט אותם בהתאם לחוק הישראלי.

- ציין והצג את **החוק** שעליו התבססה הקריאה של ראשי הארגונים. הסבר כיצד חוק זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. שחקני כדורגל יהודים פנו להתאחדות לכדורגל בטענה שהם נאלצים לשחק כדורגל בשבת, וזאת בניגוד לחוק. לטענתם, כדי להיות שחקני כדורגל מקצועיים ולהתפרנס מעיסוק זה עליהם להשתתף במשחקים הנערכים בשבת, וכך נמנעת מהם הזכות שלא לעבוד ביום זה. ההתאחדות לכדורגל סירבה להיענות לבקשתם. השחקנים עתרו לבג"ץ בבקשה שיורה לאכוף את החוק. השופטים קיבלו את העתירה וקבעו כי אין לערוך משחקי כדורגל מקצועיים בשבת, אלא אם כן יחתום השר הממונה על העניין על היתר שיסדיר את המעמד החוקי של המשחקים.

א. ציין והצג את **החוק** שעליו התבססו השחקנים בפנייתם להתאחדות לכדורגל. הסבר כיצד חוק זה בא לידי ביטוי בקטע.

ב. ציין והצג את **סוג המנגנון לפיקוח ולביקורת** על השלטון שבו נעזרו השחקנים. הסבר כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. כמה בני משפחה באמריקה הלטינית ביקשו לעלות לישראל. בבקשתם לעלות לארץ הם טענו שהסבא שלהם יהודי, והציגו אישורים ומסמכים המוכיחים זאת. משרד הפנים קיבל את בקשתם ואפשר להם לעלות לארץ.

- ציין והצג את **החוק** שבני המשפחה התבססו עליו בבקשתם לעלות לארץ. הסבר כיצד חוק זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

עמדות שונות לגבי אופייה הרצוי של מדינת ישראל – אופי וזהות דתי, לאומי

עמדות ("חלומות") בנושא זהותה הדתית-תרבותית הרצויה של המדינה

מדינת הלכה	מדינה המשלבת חקיקה דתית-הלכתית בהיקף חלקי	מדינה מסורתית (מורשתית) - תרבותית	מדינה חילונית שיש בה הפרדה מלאה בין הדת למדינה
<p>- מקור הסמכות במדינה הוא ההלכה היהודית, ולא ציבור האזרחים.</p> <p>- חוקי המדינה ייקבעו על-פי דיני תורה.</p> <p>- בקרב המחזיקים בעמדה זו, ישנן תפיסות שונות באשר למידת האכיפה הרצויה בפועל מצד המדינה בביתו הפרטי / במרחב הביתי של האזרח.</p> <p>- המדינה לא תהיה דמוקרטית אך יתקיימו בה מאפיינים דתיים המתאימים לדמוקרטיה, כמו: "אחרי רבים להטות" (הכרעת רוב), "כל אדם נברא בצלם" (שוויון, כבוד), שלושת הכתרים (הפרדת רשויות), בחירת נבחר ציבור על ידי הקהילה (שלטון העם, ייצוגיות)</p>	<p>- מקור הסמכות במדינה הוא ציבור האזרחים.</p> <p>- למדינה ערך דתי, לכן עליה לשאוף לשלב מרכיבים הלכתיים בחקיקה ובמרחב הציבורי משיקולים דתיים.</p> <p>- בין שני היסודות, הדתי והדמוקרטי, עשוי להיווצר מתח, ולכן יש לחתור לפתרונות שונים ביניהם.</p> <p>- יהדותה של המדינה תתבטא בחיזוק/שימור האופי היהודי הדתי/הלכתי בעיקר במרחב הציבורי ובתחום המעמד האישי (שבת, כשרות, נישואין, גיור) ובשילוב המשפט העברי בחקיקה ובפסיקה.</p>	<p>- מקור הסמכות במדינה הוא ציבור האזרחים.</p> <p>- מדינת ישראל, כמדינת העם היהודי, צריכה לתת ביטוי למורשת/מסורת יהודית במובן התרבותי והלאומי במרחב הציבורי ללא מחויבות להלכה</p> <p>- יבוא לידי ביטוי בחקיקה/ ארגונים מטעם המדינה/תקציבים</p>	<p>- מקור הסמכות במדינה הוא ציבור האזרחים.</p> <p>- המדינה יהודית מבחינה לאומית, אך יש להפריד לחלוטין בין הדת והמורשת היהודית לבין המדינה/ המוסדות הפוליטיים, למעט סמלים.</p> <p>- אין זה מתפקידה של המדינה לחוקק חוקים בעלי אופי דתי, להעניק שירותים דתיים או להתערב בענייני דת, אך עליה לאפשר קיום פולחן דתי פרטי.</p>

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

העמדות ("חלומות") בנושא זהותה הלאומית הרצויה של המדינה

1. מדינת לאום יהודית אתנית-תרבותית דמוקרטית

- ישראל היא מדינתו של העם היהודי בארץ ובתפוצות.
- המדינה מזוהה ברמה הקולקטיבית עם לאום אתני-תרבותי יהודי ומבטאת את זכותו להגדרה עצמית לאומית.
- במדיניות ההגירה יש העדפה ללאום היהודי/י זכותו של כל יהודי לעלות למדינת ישראל.
- עברית היא שפתה הרשמית המרכזית של המדינה.
- מורשת ישראל היא מרכיב מרכזי בתרבותה של המדינה.
- חלק מהסמלים, המועדים הרשמיים, החוקים ומוסדות המדינה נותנים ביטוי ליסודות האתניים-תרבותיים היהודיים (מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, מורשת ודת).
- יש הבחנה ברורה בין מישור ההגדרה העצמית הלאומית / זהותה הלאומית של המדינה לבין מישור זכויות הפרט של האזרחים: לצד הגדרתה העצמית הלאומית היהודית, מדינת ישראל מחויבת לשוויון מלא בין כל אזרחיה ללא הבדלי השתייכות לאומית, אתנית או דתית.
- הריבונות על המדינה מסורה לכל אזרחיה ("הדמוס") באמצעות הבחירות לכנסת ושאר זכויות האזרח.
- אין חפיפה מלאה בין לאומיות לאזרחות.
- במדינה יהיו גם יסודות אזרחיים משותפים לכלל אזרחי המדינה.
- יש הכרה גם בזכויות קבוצתיות מסוימות לקבוצות האתניות השונות.

2. מדינת לאום יהודית אתנית – תרבותית לא דמוקרטית

- ישראל מזוהה ברמה הקולקטיבית עם לאום אתני-תרבותי יהודי ומבטאת את זכותו להגדרה עצמית לאומית.
- במדיניות ההגירה יש העדפה ללאום היהודי.
- הסמלים, המועדים הרשמיים, החוקים ומוסדות המדינה נותנים ביטוי ליסודות האתניים-תרבותיים היהודיים (מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, מורשת ודת).
- מדינת ישראל אינה מחויבת בהכרח לשוויון זכויות מלא בין כל אזרחיה ללא הבדלי השתייכות לאומית.
- בכל התנגשות או מתח בין היסוד היהודי ליסוד הדמוקרטי, הראשון בהכרח יגבר.
- גרסתה הקיצונית של עמדה זו מבקשת לשלול את אזרחותם של אזרחי ישראל הערבים ולכונן מדינה ליהודים בלבד.

3. מדינה דו-לאומית דמוקרטית

- מדינה המזוהה ברמה הקולקטיבית עם הלאום היהודי והלאום הערבי במידה שווה (בדומה למדינה דו לאומית, כמו בלגיה).
- יש לשנות את דגל המדינה, סמליה, המנונה ומרכיבים זהותיים נוספים כך שיתנו ביטוי מקביל ובעל משקל שווה גם לזהות ערבית.
- יש לבטל את ההכרה במוסדות הציוניים על ידי המדינה (הסוכנות היהודית, קק"ל).
- מדיניות ההגירה לישראל צריכה להתייחס בשוויוניות להגירת ערבים ויהודים כאחד (למשל, על-ידי ביטול חוק השבות או השוואתו לתביעת השיבה הפלסטינית/ פתיחת שערי הארץ להגירה ערבית המונית).
- קיימת גרסה של גישה זו ולפיה על המדינה להיות מזוהה עם כל קבוצה לאומית שתתקיים בקרבה – "מדינת כל לאומיה" או מדינה רב-תרבותית במישור הלאומי.
- אין חפיפה מלאה בין לאומיות לאזרחות.
- במדינה יהיו גם יסודות אזרחיים משותפים לכלל אזרחי המדינה.

4. מדינת לאום אזרחית דמוקרטית

- עמדה התומכת בביטול זהותה היהודית של המדינה ומבקשת למנוע זיקה של המדינה לקבוצה לאומית אתנית-תרבותית כלשהי.
- המדינה תגדיר את זהותה הלאומית על בסיס האזרחות הישראלית בלבד.
- תהיה חפיפה מלאה בין לאומיות לאזרחות והיסודות המשותפים לכלל אזרחי המדינה יהיו אזרחיים בלבד.
- הסמלים, המועדים, החוקים ומוסדות המדינה יבטאו רק יסודות המשותפים לכלל האזרחים במדינה.
- מדיניות ההגירה לא תיתן עדיפות לבני קבוצה לאומית כלשהי ויבטל חוק השבות.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. הרכבת הקלה הפועלת בירושלים היא אמצעי תחבורה המשמש בכל יום אלפי נוסעים ובהם נוסעים דוברי ערבית. ברכבת מופעלת מערכת כריזה בשפה העברית ובשפה הערבית ובאמצעותה מכריזים את שם התחנה והודעות שונות, כמו כן השילוט גם הוא בעברית ובערבית.

אחד הנוסעים כתב מכתב למערכת עיתון בעיר. במכתבו הוא הביע את שביעות רצונו מן העובדה שבירושלים יש מערכת כריזה ברכבת בשפה העברית וגם בשפה הערבית, ובכך מתממש הן ערך השוויון כלפי כלל התושבים והן מעמדה המיוחד של ירושלים כבירת המדינה היהודית.

- ציין והצג את העמדה (החלום) הרצויה בעינו של כותב המכתב בנוגע לזהות הלאומית של מדינת ישראל. הסבר כיצד עמדה זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. בעת האחרונה הוגשה לבית המשפט עתירה נגד הנהלות בתי החולים האוסרות על המבקרים להכניס לבתיהם אוכל שאינו כשר לפסח במהלך ימי החג. העותרים טענו כי אינם מקפידים על כשרות האוכל ולכן הם רשאים להכניס כרצונם כל מאכל שהם נוהגים לאכול.

בתשובה לעתירה הסביר דובר אחד מבתי"ח האלה, כי הכנסת חמץ לבית"ח עלולה ליצור בעיה הלכתית חמורה. הוא הוסיף כי הנהלת ביה"ח מבינה שאיסור זה פוגע בזכויותיהם של מקצת מן המאושפזים ומצטערת על כך. אך ביקש להזכיר שמדינת ישראל היא דמוקרטית וגם יהודית, ומכיוון שבית החולים הוא מוסד ציבורי, ראוי לשמור בו על ההלכה היהודית שעל פיה אסור לאכול חמץ בפסח.

א- ציין והצג את סוג הזכויות שבא לידי ביטוי בטענת העותרים. הסבר כיצד סוג זכויות זה בא לידי ביטוי בקטע.

ב- ציין והצג את העמדה (החלום) הרצויה בעינו של דובר ביה"ח, בנוגע לזהות הדתית – תרבותית של מדינת ישראל. הסבר כיצד עמדה זו באה לידי ביטוי בקטע.

3. בעיר מסוימת בישראל החליט ראש העיר לערוך בליל שבת מסיבת רחוב גדולה בטיילת שבמרכז העיר. העירייה קראה לבעלי הדוכנים שבטיילת לפתוח את עסקיהם בשבת כדי לעודד את התיירות, והתושבים הוזמנו לבוא ולחגוג באירוע.

קבוצה של תושבים פרסמה בפייסבוק רשומה (פוסט) ובה הם תמכו בהחלטת ראש העיר. לטענתם, מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית ולכן עליה לאפשר לכל אדם לממש את חירותו ללא מגבלה של חקיקה או פסיקה דתית.

- ציין והצג את אחת העמדות ("חלומות") בנוגע לזהותה הדתית תרבותית הרצויה של מדינת ישראל, שבאה לידי ביטוי בפרסום שפרסמו התושבים בפייסבוק. הסבר כיצד עמדה זו באה לידי ביטוי בקטע.

4. במדינת ישראל לכל עדה דתית יש בתי דין משלה, המתנהלים עפ"י דיני הדת הייחודית לה. לאחרונה החליט משרד המשפטים לפתוח בית דין שרעי (בית דין המתנהל עפ"י ההלכה המוסלמית) ביישוב סכנין בצפון הארץ, כדי שגם תושבים מוסלמים מהצפון ייהנו משירותי בתי הדין הדתיים באזור מגוריהם, כמו שאר אזרחי המדינה. בטקס חנוכת בית הדין אמר דובר משרד המשפטים כי הקמת בית הדין בסכנין מבטאת את המחויבות של מדינת ישראל היהודית לשרת בממלכתיות את כל אזרחי המדינה עפ"י צרכיהם הדתיים.

- ציין והצג את אחת העמדות ("חלומות") בנוגע לזהות הלאומית הרצויה של מדינת ישראל, שבאה לידי ביטוי בדברי דובר משרד המשפטים. הסבר כיצד עמדה זו באה לידי ביטוי בקטע.

5. שאלת עמדה:

במרבית הערים בישראל שרוב תושביהן הם יהודים, התחבורה הציבורית אינה פועלת בשבתות ובחגים יהודיים. סוגיה זו מעוררת ויכוח בציבור – יש התומכים בהפעלת תחבורה ציבורית בכל ימות השבוע ואף בשבתות ובחגים, ויש המתנגדים לכך.

הבע את עמדתך בעניין זה.

הצג שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק אחד לעמדתך ונימוק אחר לעמדה המנוגדת לשלך.

בכתיבתך הקפד על הרכיבים האלה:

א. טענה – הצג את עמדתך באופן ברור

ב. הנמקת עמדתך – הצג נימוק לעמדתך המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות

ג. הנמקת העמדה המנוגדת – הצג נימוק לעמדה המנוגדת לעמדתך, המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

משטר במדינת ישראל

יסודות חוקתיים

הוויכוח על חקיקת חוקה בישראל (מושג רקע)

- ☒ בהכרזת העצמאות נקבע שייערכו בחירות לאספה המכוננת שתנסח את חוקת המדינה לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948
- ☒ בפועל נבחרה האספה המכוננת ב-1949, ופרץ ויכוח (הנמשך עד היום) האם נכון לחוקק חוקה בישראל
- ☒ שיקולים עיקריים של התומכים : כך נקבע בהכרזת העצמאות, חוקה מסייעת לשמירה על זכויות האדם במדינה דמוקרטית, ברוב המוחלט של המדינות הדמוקרטיות יש חוקה
- ☒ שיקולים עיקריים של המתנגדים : המפלגות הדתיות מתנגדות לחוקה שאיננה ברוח תורת ישראל, חוקה צריכה להתקבל בקונצנזוס רחב שלא קיים בישראל, הנסיבות הביטחוניות בישראל מחייבות סמכויות חירום שעלולות להיפגע עם חקיקת חוקה ליברלית

60

חוקי היסוד

בהכרזת עצמאות ישנה **שאיפה לכונן חוקה**, הכנסת הראשונה לא הצליחה לכונן חוקה לכן קיבלה את "**פשרת הררי**"

- ☒ הצעה של ח"כ הררי שהתקבלה ב-1950 והיוותה פשרה בין תומכי ומתנגדי החוקה

- ☒ לפי ההצעה הכנסת תחוקק חוקי יסוד בשלבים כבסיס לחוקה. בסיום חקיקת חוקי היסוד הם יאוגדו לכלל חוקה

חוקי יסוד בישראל

- ☒ מהווים את פרקי החוקה העתידית לפי פשרת הררי
- ☒ שונים מחוק רגיל **בצורה** (נקרא : "חוק יסוד" ; שנת חקיקה לא מצוינת)
- בתוכן** (נושאים שבהם עוסקת חוקה)
- לחלק מחוקי היסוד יש **מעמד** : ע"י שריון/ פסקת הגבלה/ יציבות- לא ניתן לשינוי בתקנות שעת חירום)
- ☒ בישראל נחקקו 14 חוקי יסוד
- ☒ ישנה מחלוקת פרשנית האם יש לחוקי היסוד בישראל מעמד חוקתי לפני שנעשה הליך לאגדם לחוקה מאוחדת (בעבר סבר בית המשפט שאין להם מעמד חוקתי, בשנת 1995 שינה את פסיקתו והכריז שיש לחוקי היסוד מעמד של חוקה וזהו המצב המשפטי הנוהג בישראל)

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

השוני בין חוק יסוד לחוק רגיל (ראשי תיבות - מצ"ת)

צורה של חוק יסוד

- ☒ נקרא: "חוק יסוד":
- ☒ אין שנת חקיקה (לא מצוינת שנת החקיקה)
- ☒ מנוסח בתמציתיות

תוכן של חוק יסוד

- ☒ עוסקים בנושאים שבהם עוסקת חוקה:
- ☒ עקרונות היסוד של המדינה/ חזון/ מאפייני המדינה
- ☒ מבנה רשויות השלטון סמכויותיהן והיחסים ביניהן
- ☒ זכויות האדם

מעמד של חוק יסוד

- ☒ **שריון** - נדרש רוב של לפחות 61 ח"כים כדי לשנות את החוק או/ו את סעיפיו.
חל רק על חלק מחוקי היסוד, שבהם נכללה במפורש הוראת שריון
- ☒ **עליונות** - כל חוקי היסוד הם עליונים על פני חקיקה רגילה, כך שבמקרה של סתירה בין הוראה בחוק יסוד להוראה בחוק רגיל, ההוראה בחוק יסוד גוברת.
- לא ניתן לפגוע בזכויות המוגנות בהם, אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה ו**במידה** שאינה עולה על הנדרש (מתבטא ב**פסקת ההגבלה** בחוקים כבוד האדם וחירותו וחופש העיסוק).
- ☒ **יציבות** - אין בכוחן של תקנות שעת חירום לשנות את חוק היסוד

השוואה בין סוגי חוקים

תבחין	חוק יסוד	חוק רגיל
מעמד	אם משוריין נדרש רוב מוחלט של 61 ח"כים לשינוי	לרוב לא משוריין – ניתן לשינוי ברוב רגיל (חוק התקציב חוק רגיל בעל שריון)
תוכן	בעל תוכן של חוקה : עוסק באופי המדינה רשויות השלטון וזכויות אדם ומיעוט	מפרט את המותר והאסור והסנקציות בכל נושא ועניין
צורה	בעל כותרת חוק יסוד : לא מצוינת שנת החקיקה, מנוסח באופן כללי, לא מפורט	מצוינת שנת החקיקה משום שחוק חדש מבטל חוק ישן מנוסח באופן מפורט

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

חוקי היסוד שנחקקו בישראל

בישראל נחקקו עד היום 14 חוקי יסוד רובם עוסקים במוסדות השלטון, חלקם נותנים ביטוי לאופייה היהודי של המדינה ורק שניים עוסקים בזכויות האדם והאזרח.

1. חוק יסוד: הכנסת	4 סעיפים משוריינים
2. חוק יסוד: הממשלה	משוריין כולו
3. חוק יסוד: השפיטה	
4. חוק יסוד: נשיא המדינה	
5. חוק יסוד: מבקר המדינה	
6. חוק יסוד: הצבא	
7. חוק יסוד: משק המדינה	
8. חוק יסוד: ירושלים בירת ישראל	
9. חוק יסוד: מקרקעי ישראל	
10. חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו	שריון ע"י פסקת הגבלה
11. חוק יסוד: חופש העיסוק	משוריין במלואו, שריון ע"י פסקת הגבלה, פסקת התגברות
12. חוק יסוד: משאל עם	
13. חוק-יסוד: תקציב המדינה לשנים 2017 ו-2018 (הוראות מיוחדות) (הוראת שעה)	
14. חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי - משוריין	

חוקי יסוד שחובה ללמוד

* חוקי היסוד העוסקים בזכויות האדם

חוק יסוד כבוד האדם וחירותו

62

- ☒ מפרט את זכויות היסוד של האדם בישראל ובהן: (יש לזכור שניים):
הזכות לחיים ולשלמות הגוף, זכות הקניין, הזכות לכבוד ולפרטיות, חופש התנועה
- ☒ בחוק אין שריון (לא נדרש רוב מוחלט לשינויו)/ **יש פסקת הגבלה**: ניתן לחוקק חוק הסותר את הזכויות שבחוק היסוד רק בתנאי שהוא "הולם את ערכיה של מדינת ישראל ונועד לתכלית ראויה" ופגיעתו בזכות מידתית/ החוק מחזק את מעמדה של הכרזת העצמאות/ מעגן את ערכיה של מדינת כיהודית ודמוקרטית/ חסין מפני תקנות לשעת חירום

****חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי** (חוק הלאום) מוצג בפרק המאפיינים היהודיים של המדינה א. היבט משפטי נורמטיבי (ע"מ 53-52)

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. מעבר הגבול היבשתי המאפשר יציאה מישראל לחצי האי סיני נסגר בעקבות מגפת הקורונה. בגלל סגירת המעבר נמנעה מאזרחים ישראלים האפשרות לצאת מישראל לסיני במשך יותר משלושה חודשים.

בתגובה על כך, פנו כמה אזרחים במכתב לשר הפנים ובו הם דרשו לפתוח את מעבר הגבול לסיני. לטענתם, סגירת הגבול פוגעת בזכויות אדם יסודיות ולכן היא מנוגדת לאחד מחוקי היסוד של מדינת ישראל.

- ציין והצג את **חוק היסוד** שעליו התבססו האזרחים בפנייתם לשר. הסבר כיצד חוק יסוד זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. "חוק יסוד הכנסת" קובע שהבחירות לכנסת הן כלליות, ארציות ויחסיות. לאחרונה ביקש אחד מחברי הכנסת לשנות את שיטת הבחירות, אולם הוא לא הצליח להשיג את תמיכתם של 61 מחברי הכנסת בשינוי זה, כפי שמחייב "חוק יסוד: הכנסת".

- ציין והצג את **המאפיין הייחודי של חוק יסוד**, שמנע את שינוי שיטת הבחירות. הסבר כיצד מאפיין זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. ארגונים לשמירה על זכויות האדם עתרו לבג"ץ בטענה שהצפיפות בבתי הכלא בישראל גבוהה מדי, לדברי העותרים, בשל הצפיפות הגבוהה האסירים חיים בתנאי מחנק ודוחק בתאים, ובריאותם נפגעת. מצב זה הוא בניגוד לחובה להימנע מענישה אכזרית ובלתי אנושית, ויש בו משום השפלה ללא צורך של האסירים והפרה של זכויות היסוד שלהם. בית המשפט קיבל את העתירה וקבע שתנאי הכליאה של האסירים אינם כחוק משום שהם פוגעים בזכויות היסוד של הפרט. לכן על המדינה להגדיל במידה ניכרת את שטח המחיה המוקצה לכל אסיר.

- ציין והצג את **חוק היסוד** שעליו התבססה פסיקת בג"ץ. הסבר כיצד חוק יסוד זה בא לידי ביטוי בקטע.

חוק השבות - 1950

- ☒ חוק משנת 1950 הקובע שכל יהודי זכאי לעלות לארץ (התקבל בכנסת בהחלטה פה אחד)
- ☒ יהודי – מי שנולד לאם יהודייה, התגייר ואינו בן דת אחרת
- ☒ החוק מאפשר גם לבני/בנות זוגם של יהודים, ילדיהם של יהודים ובני/בנות זוגם, ונכדיהם של יהודים ובני/בנות זוגם לעלות לארץ (אם כי הם לא נרשמים כיהודים)
- ☒ חוק זה נובע מתפיסת היסוד של מדינת ישראל כמדינת הלאום של כל יהודי העולם ולכן מקובל לראות בו חוק מבחין ולא חוק מפלה
- ☒ במדינות רבות בעולם קיימת מדיניות הגירה המבוססת על עקרון שבות של בני הלאום

חוק השבות עורר שתי מחלוקות

מחלוקת ראשונה בנוגע לשאלה מיהו יהודי?	מחלוקת שנייה בנוגע להעדפת יהודים בחוק השבות
<p>החוק שנחקק בשנת 1950 לא הגדיר מיהו יהודי הזכאי לעלייה לארץ מתוקף חוק השבות.</p> <p>קיימות שתי גישות לסוגיית מיהו יהודי: האחת קובעת כי יהודי הוא כל מי שנולד לאם יהודייה או שהתגייר כהלכה. השנייה טוענת כי יהודי הוא מי קיבל חינוך יהודי, או מגדיר את עצמו כיהודי מבחינה תרבותית לאומית.</p> <p>לכן ב-1950 הכנסת נמנעה מלקבוע מפורשות מיהו יהודי בחוק השבות.</p> <p>מכיוון שלא הייתה הגדרה ברורה בחוק לגבי השאלה מיהו יהודי, היו פניות לבית המשפט שיפסוק בנושא זה:</p> <ul style="list-style-type: none"> • בג"צ רופאייזן - (1962), יהודי מומר ביקש הכרה כיהודי מכוח חוק השבות, בגלל שהוא חש כיהודי, וגם נולד עפ"י ההלכה כיהודי. עתירתו נדחתה משום שהתנצר – המיר את דתו מרצון. • בג"צ שליט - (1968), משרד הפנים סרב לרשום את ילדיו כבני לאום יהודי וכחסרי דת, משום שאינם אינה יהודייה וחסרת דת. בג"צ קיבל את עתירתם של בני הזוג שליט בנימוק שאין לתת פרשנות דתית למושג יהודי בסעיף הלאום בחוק. מי שהצהיר כי הוא יהודי ואינו בן דת אחרת יירשם כיהודי. <p>בעקבות בג"צ רופאייזן ובג"צ שליט הוכנס תיקון לחוק בשנת 1970 שקבע כי "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה, או שנתגייר ואינו בן דת אחרת"</p> <p>סוגיה נוספת: החוק אינו מגדיר מהו הגיור המאפשר הגדרה כיהודי לצורך החוק (גיור אורתודוקסי / רפורמי / קונסרבטיבי) והנושא נתון למחלוקת ציבורית רבת שנים</p>	<p>חוק השבות מעניק רק ליהודים זכות לעלות לישראל יחד עם בני זוגם, ילדיהם ונכדיהם ובני זוגם, גם אם אינם יהודים.</p> <p>נשאלת השאלה: האם מדינת ישראל רשאית לחוקק חוק המבחין בין יהודים ללא יהודים בעניין עליה והתאזרחות במדינה?</p> <p><u>התומכים בעמדה שחוק השבות הוא חוק מבחין מוצדק ולגיטימי טוענים:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - כל מדינת לאום זכאית לשמור על דומיננטיות של בני הלאום שלה במסגרת מימוש הזכות להגדרה עצמית - החוק נועד להגן על יהודים מרדיפות גירוש והשמדה מצד רוב לאומי במדינות אחרות כפי שסבלו בעבר. - החוק פועל בשם המשפט הבינ"ל המכיר בשליטתן של מדינות במדיניות ההגירה שלהן כמאפיין עיקרי של ריבונותן. (קיים בפינלנד, אירלנד, יוון, פולין, גרמניה..) - מדינת ישראל הוקמה כמדינתו של העם היהודי כפי שנקבע בהחלטת האו"ם ב-29.11.47 ובהכרזת העצמאות. - החוק מבטא מדיניות העדפה מתקנת כלפי היהודים שלא הייתה להם מדינה משלהם והמדינה היא תיקון עול היסטורי עבורם. <p><u>המתנגדים לחוק השבות רואים בו חוק מפלה בין יהודי לבין מי שאינו יהודי טוענים:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - חוק השבות פוגע בעקרון השוויון מעניק עדיפות ליהודים על פני מי שאינו יהודים, מאפשר ליהודים שלא חיו בישראל להיכנס אליה ומונע זאת מערבים פלסטינים שחיו בטרטוריה. - מפלה במדיניות ההתאזרחות - יהודי שעולה מכוח חוק השבות מקבל אוטומטית אזרחות ובני לאומים אחרים לא זוכים לכך. - החוק עלול לפגוע בכבודם של ערביי ישראל, כי המדינה משדרת להם שהם שייכים לקבוצה שהיא לא מעוניינת לעודד את גידולה ע"י הגירה מבחוץ - כשהושג רוב יהודי בישראל יש להפסיק את מדיניות ההעדפה המתקנת שאמורה להיות זמנית

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הרשות המחוקקת - הכנסת

פועלת מתוקף חוק יסוד: הכנסת, הקובע שהכנסת היא **בית הנבחרים של מדינת ישראל**, שמקום מושבה בירושלים ושהיא מונה **120** חברי כנסת. החוק מפרט את שיטת הבחירות, הזכות לבחור ולהיבחר, תקופת כהונת הכנסת, כהונת חברי הכנסת וחסינותם, עבודת הכנסת וועדותיה ועוד.

הכנסת נבחרת לתקופה של 4 שנים, חברי הכנסת לא נבחרים ישירות אלא ע"י רשימות המייצגות מפלגות. רשימות הנכנסות לכנסת מכונות סיעות.

סיעה (מושג רקע)

- ☒ נציגיה של מפלגה בכנסת נקראים חברי סיעה
- ☒ ייתכן ושתי רשימות/מפלגות או יותר יקיימו בכנסת סיעה אחת (כחול לבן)

הסיעות בכנסת מחולקות לשני סוגי סיעות:

קואליציה/יחדה

- ☒ (לרוב) סיעות הקואליציה מהוות יחד **רוב של חברי הכנסת** בפרלמנט ומהוות את **בסיס התמיכה של הממשלה בכנסת/בפרלמנט**

- ☒ מבוססת על **הסכמים קואליציוניים** בין הסיעות המרכיבות אותה

אופוזיציה/נגדה

- ☒ סיעות הכנסת/הפרלמנט **שאינן שותפות/תומכות בממשלה/שמבקרות את הממשלה/שמהוות אלטרנטיבה לשלטון המכהן**

- ☒ מספר החברים באופוזיציה **קטן** בדרך כלל ממספר חברי הקואליציה ו**ממחצית חברי הפרלמנט**, כלומר מורכבת מסיעות הכוללות מיעוט מבין חברי הכנסת (למעט במצבים של ממשלת מעבר)

- ☒ תפקידי האופוזיציה:

1. לבקר ולפקח על השלטון על ידי הצעות לסדר היום/שאילתות/הצבעות נגד חוק התקציב.
2. להציג חלופה/אלטרנטיבה לשלטון ע"י הצעת אי אמון/הצבעות נגד חוקים שיזמה הממשלה.
3. ליטול חלק בחקיקה ובוועדות הכנסת ע"י הצעות חוק פרטיות/זימון שרים לוועדות בנוגע למדיניותם.
4. לייצג אינטרסים שונים מאלה של הקואליציה כדי להגן על מיעוטים זאת בחקיקת חוקים, בוועדות הכנסת, מינוי בעלי תפקידים כמו הנשיא.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

עבודת הכנסת

עבודת הכנסת מתבצעת בשתי מסגרות:

1. מליאת הכנסת:

מליאת הכנסת

☒ הגוף המרכזי בו נעשית עבודת הכנסת ובו מתקבלות מרבית ההחלטות

☒ חברים בגוף זה כל 120 חברי הכנסת

☒ דיוני המליאה מתקיימים באולם

המליאה וההחלטות מתקבלות ברוב

קולות של חברי הכנסת הנוכחים בדיון

(למעט סוגיות בהן נדרש בחוק רוב

מיוחד)

☒ הנושאים העיקריים הנדונים במליאה:

הצעה לסדר יום, שאילתה, הצעת חוק

או הצעת אי אמון.

2. ועדות הכנסת

☒ חלק עיקרי מעבודת חברי הכנסת הוא השתתפות בדיוני ועדות הכנסת

(הייצוג בוועדות נקבע על פי היחס של ייצוג הסיעות בכנסת ולסיעות הקואליציה יש רוב בוועדות)

☒ הועדות (חלקן קבועות וחלקן מיוחדות) דנות בתחומים מוגדרים (למשל: כספים, כלכלה, חוץ ובטחון, חינוך, עבודה רווחה ובריאות, מעמד האישה)

☒ נושאי הדיונים (חובה לזכור שתי דוגמאות): דיון על פרטי הצעות חוק וניסוח שלהן, אישור חקיקת משנה, דיון עם אנשי מקצוע, וכל עניין אחר אשר נמסר לדיונה ע"י הכנסת

☒ תפקיד: ייעול העבודה הפרלמנטארית (בירור פרטים, היוועצות מומחים, שיתוף הציבור)

ועדת הכספים של הכנסת

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תפקידי הכנסת (ראשי תיבות-6 ממים : מחוקקת, מכוננת ממשלה, מכינה חוקה, מייצגת, מפקחת, ממנה בכירים)

1. חקיקה

תפקידה העיקרי של הכנסת הוא לחוקק חוקים- חקיקה ראשית בכל תחום ונושא הנוגעים להתנהלות המדינה. החקיקה היא ביוזמת הממשלה (הצעת חוק ממשלתית), חבר הכנסת או קבוצה של חברי הכנסת (הצעת חוק פרטית), או ועדות הכנסת. בהצעת חוק אפשר להציע חוק חדש, תיקון של חוק קיים או ביטול של חוק קיים.

בתהליך החקיקה משתתפות מליאת הכנסת וועדותיה והן מסתייעות ביועצים המשפטיים של הכנסת. מליאת הכנסת מאשרת את החוקים בהצבעת רוב המשתתפים, אלא אם כן נקבע בחוק אחרת.

סוגי הצעות חוק:

הצעת חוק פרטית

- ☐ הצעת חוק שיוזמים חברי כנסת
- ☐ צריכה לקבל את אישור נשיאות הכנסת (יו"ר הכנסת וסגניו)
- ☐ עוברת קריאה **טרומית במליאה** (הליך מקדים לשלוש קריאות שעובר כל חוק) [קריאה כוללת הסבר של יוזם החוק על הצעתו, דיון במליאה והצבעה]
- ☐ הצעת חוק פרטית של חבר כנסת שעברה את אישור נשיאות הכנסת עולה להצבעה במליאה
- ☐ אם ההצעה זוכה לרוב היא עוברת לטיפול ועדת הכנסת הרלוונטית הדנה בפרטי הצעת החוק ומעצבת את הנוסח שיעלה בקריאה הבאה או ממליצה לדחותה
- ☐ (הצעות חוק ממשלתיות פטורות מקריאה טרומית)

קריאה טרומית

- ☐ הצעת חוק פרטית של חבר כנסת שעברה את אישור נשיאות הכנסת עולה להצבעה במליאה
- ☐ אם ההצעה זוכה לרוב היא עוברת לטיפול ועדת הכנסת הרלוונטית הדנה בפרטי הצעת החוק ומעצבת את הנוסח שיעלה בקריאה הבאה או ממליצה לדחות
- ☐ (הצעות חוק ממשלתיות פטורות מקריאה טרומית)

הצעת חוק ממשלתית

- ☐ הצעת חוק שיוזמת הממשלה
- ☐ מאושרת בוועדת השרים לענייני חקיקה
- ☐ עוברת לקריאה ראשונה (ללא קריאה טרומית) ואינה טעונה אישור של נשיאות הכנסת

השוואה בין סוגי הצעות חוק

תבחין	הצעת חוק פרטית	הצעת חוק ממשלתית
מי יוזם ההצעה?	חבר/י כנסת	הממשלה
מי מאשר אותה?	נשיאות הכנסת	ועדת השרים לענייני חקיקה
לאיזו קריאה עוברת לאחר אישורה?	קריאה טרומית	קריאה ראשונה

כתבה וערכה : עפרה אזרור אבנרי

2. כינון ממשלה

הכנסת מאשרת את הרכב הממשלה, מקיימת את הממשלה באמצעות הצבעת אמון ואישור חוק תקציב המדינה. מוסמכת להצביע אי אמון בממשלה. (נדרש רוב של 61 חברי כנסת לפחות להפלת ממשלה)

3. ייצוג האזרחים

- הכנסת מייצגת השקפות עולם/עמדות/אינטרסים
- של קבוצות שונות באוכלוסייה/מפלגות
- הכנסת מייצגת את הריבון- כלל האזרחים

4. פיקוח וביקורת

הכנסת מהווה מנגנון פיקוח מוסדי/פורמלי, היא מוסד שלטוני שהוסמך בחוק לשם הגבלת השלטון / פיקוח על השלטון ועל חוקיות פעולותיו/ מבקרת את מדיניותה ופעולותיה של הרשות המבצעת ע"י אופוזיציה, וועדות, אישור תקציב וכלים פרלמנטריים.

* הצעת אי אמון : באמצעות הצבעה של הכנסת היא יכולה להביא להפלת הממשלה אם יש רוב של 61.

* תקציב : ללא תקציב מאושר הממשלה לא יכולה לכהן, אם הצעת התקציב לא הופכת לחוק תוך שלושה חודשים הכנסת מתפזרת.

* דרישת מידע : הכנסת מוסמכת לדרוש ולקבל מידע על פעולות הממשלה.

* הצעה לסדר היום : חבר כנסת רשאי להציע ליו"ר הכנסת לכלול בסדר היום דיון בעניין מסוים הנוגע למדיניות הממשלה או תפקודה.

* וועדות הכנסת : כל וועדה מוסמכת לזמן לוועדה שר כדי שישבי לנשאים הנוגעים לענייני משרדו/לפעמים וועדות הכנסת מוסמכות לאשר חקיקת משנה.

* ועדת חקירה פרלמנטארי : וועדות חקירה שהכנסת מקימה בנושא מוגדר, הוועדה מורכבת מחברי כנסת מהאופוזיציה ומהקואליציה בהתאם ליחסי הכוחות ביניהם.

* הופעת ראש הממשלה בכנסת : הכנסת יכולה לחייב את ראש הממשלה להופיע בפניה אם חתמו על הדרישה 40 חברי כנסת לפחות.

* אופוזיציה : כל המפלגות בכנסת שאינן חברות בממשלה, הן מתנגדות למדיניות הממשלה. האופוזיציה מפקחת על פעולות הממשלה באמצעות אי אמון/שאלות/הצעה לסדר היום ועוד.

* חקיקה : חלק מהחוקים שהכנסת מחוקקת מגבילים את הרשות המבצעת, שכן רשויות השלטון מחויבות לפעול עפ"י החוק.

* שאלות : שאלה שמפנה חבר כנסת לשר בנוגע לתחום משרדו (יכולה להיות בע"פ/בכתב)

5. מינוי בעלי תפקידים

הכנסת בוחרת, בבחירות חשאיות, את נשיא המדינה ואת מבקר המדינה לתקופת כהונה אחת של שבע שנים. כל כנסת בוחרת גם את נציגיה בוועדה לבחירת שופטים, בוועדה למינוי דיינים, בוועדה למינוי קאדים (דיינים מוסלמיים), וכן את נציגיה בגוף הבוחר של מועצת הרבנות הראשית.

6. אספה מכוונת/הכנת חוקה

על-פי הכרזת העצמאות, האספה המכוונת (שנהפכה לכנסת) הייתה אמורה לכוון חוקה. אולם מכיוון שהדבר לא הצליח, הוחלט שהכנסת תחוקק חוקי-יסוד, ולאחר שתושלם מלאכת חקיקתם, יהיו הם, בתוספת הקדמה מתאימה וכמה קביעות כלליות, חוקתה של מדינת ישראל. עד כה חוקקה הכנסת 14 חוקי-יסוד.

בהתאם לפסיקת בית המשפט מהווה גם רשות מכוונת לענייני חוקה

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. בפירות וירקות שגודלו בישראל ונמכרים בישראל נמצאו חומרי הדברה מסוכנים בריכוז גבוה. חומרי ההדברה עלולים לסכן את מי שצורך את הפירות והירקות האלה. בעקבות הממצאים האלה, דרשה הפנסת משר החקלאות, הממונה על הנושא, להשתתף בוועדת הבריאות של הכנסת כדי להסביר את הממצאים החמורים ולהציג תוכנית לצמצום השימוש בחומרי הדברה בחקלאות בישראל.

- ציין והצג את **תפקיד הכנסת** שבא לידי ביטוי בדרישת הכנסת. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. אחד מחברי הכנסת נשא נאום בו טען כי לפני שאנו דנים בהקמת בית משפט לענייני חוקה, עלינו לקבוע בישראל חוקה כתובה, שתקבע כיצד להכריע בנושאים שנויים במחלוקת. כל עוד אין בישראל חוקה כזו, עדיף שההכרעות בנושאים עקרוניים יתקבלו על ידי הכנסת, שהיא המוסד הריבוני העליון במדינה. הכנסת משקפת את העמדות השונות שרווחות בציבור, וכאשר מתעוררות שאלות עקרוניות, על נציגי הציבור להכריע בהן. רק כך נוכל להתמודד בצורה טובה עם המחלוקות בחברה ונשמור על יציבותה.

- ציין והצג את **התפקיד הכנסת** שבא לידי ביטוי בדברי חבר הכנסת. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. בעקבות עלייה במספר הנפגעים בתאונות הדרכים נערך דיון בעניין זה במליאת הכנסת. כמה חברי כנסת טענו שהממשלה אינה פועלת במידה מספקת לפתרון הבעיה ודרשו שהממשלה תקבע כי הפחתת מספר תאונות הדרכים היא יעד לאומי. לדבריהם, על הממשלה להבטיח תחזוקה נאותה של הכבישים ולהטיל על שר התחבורה את האחריות למימוש יעד זה.

- ציין והצג את **תפקיד הכנסת** שבא לידי ביטוי בדרישה של חברי הכנסת. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

4. ראשי ממשלה בישראל הציגו בשנים האחרונות את המדיניות החדשה של ממשלתם בנאומים שנשא מחוץ למשכן הכנסת. הם עשו זאת מפני שחברי הכנסת נוהגים לקטוע בקריאות ביניים נאומים במליאה, הזוכים לסיקור תקשורתי. אחד מחברי הכנסת טען שהתנהגות זו של ראשי הממשלה אינה ראויה במדינה דמוקרטית, משום שקריאות הביניים של חברי הכנסת הן ביטוי לחוסר שביעות הרצון של הציבור מתפקוד הממשלה. לדבריו, הימנעות של ראשי הממשלה מלנאום בפני הכנסת אינה מאפשרת לכנסת למלא את תפקידה כראוי.

- ציין והצג **תפקיד אחד** של הכנסת, שבשמו טען חבר הכנסת. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

הרשות המבצעת – הממשלה

- ☒ הממשלה היא הרשות המבצעת של המדינה והיא אחראית על קביעת מדיניות ויישומה בכל תחומי החיים במדינה
- ☒ בתחום החקיקה הממשלה יוזמת הצעות חוק ממשלתיות, עוסקת בחקיקת משנה של צווים ותקנות, קובעת תקנות לשעת חירום
- ☒ לממשלה "סמכות שיורית" לפעול בכל תחום, אלא אם החוק מונע זאת ממנה או מטיל את הסמכות על גורם אחר
- ☒ הממשלה מכהנת מכוח אמון הכנסת

הממשלה פועלת מתוקף
חוק יסוד: הממשלה,
הממשלה מורכבת מראש הממשלה
ומשרים.

70

רשות -

תהליך כינון הממשלה (מושגי רקע)

- ☒ כאשר צריך להרכיב ממשלה מטיל הנשיא את המשימה על אחד הח"כים (בדרך כלל ראש הסיעה הגדולה/ המועמד שיש לו הכי הרבה ממליצים מקרב הסיעות)
- ☒ במידה ולא הצליח תוך 28 יום הוא רשאי להאריך תקופה זו ב-14 יום או להטיל את המשימה על ח"כ אחר
- ☒ עם השלמת הרכבת הממשלה, ראש הממשלה המיועד מציג את שרי ממשלתו ואת קווי היסוד של הממשלה בפני הכנסת ומקבל את אמונה

קואליציה צרה-רחבה (מושגי רקע)

- ☒ קואליציה צרה – קואליציה המבוססת על רוב קטן של חברי הכנסת
- ☒ קואליציה רחבה – קואליציה המבוססת על רוב גדול יחסית של חברי הכנסת

ממשלת אחדות לאומית (מושגי רקע)

- ☒ ממשלה המבוססת על שיתוף פעולה בין המפלגות הגדולות היוצרות קואליציה רחבה
- ☒ מטרתה להבטיח יציבות פוליטית, לפתור מצב של תיקו פוליטי או לחזק את הלגיטימציה של הממשלה בזמני חירום ומשבר

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

תפקידי הממשלה

1. קביעת מדיניות ויישומה

- ☒ **קבלת החלטות, התווית קווי פעולה/ניהול ענייני המדינה**
- ☒ **בתחומים שונים של הממשלה** כמו: ענייני פנים וענייני חוץ, בתחומי כלכלה, חינוך, בריאות, ביטחון, דיור.. (חובה 2 דוגמאות)
- ☒ **מיישמת/מוציאה לפועל את ההחלטות** ע"י **קידום תוכניות**: רווחה, בריאות, קליטה וביטחון פנים וכן חותמת על הסכמי שלום/יציאה למלחמה.

2. סמכות שיורית של הממשלה

- ☒ **הממשלה מוסמכת לעשות בשם המדינה כל פעולה שאינה מוטלת בחוק על רשות אחרת** (זהו חריג לכלל שהרשות המבצעת מוסמכת לפעול רק בתחומים שהוסמכה לעסוק בהם)
- ☒ **אין לפגוע בזכויות אדם מכוח סמכות שיורית, ולעניין זה נחוצה לכך הסמכה מפורשת בחוק**
- לדוגמה**: שר המשטרה החליט על שיגור משלחת אנשי משטרה מישראל שיצטרפו לכוח פיקוח רב-לאומי להאיטי בעקבות החלטת מועצת הביטחון של האו"ם וביזמת ארה"ב, שחרור מחבלים

3. חקיקת משנה- קביעת תקנות

- ☒ **חקיקה הנעשית על ידי הרשות המבצעת / השרים / רשות מקומית** (באמצעות: צווים, תקנות, חוקי עזר עירוניים)
- ☒ **נועדה לאפשר ביצוע החוק וקידום מטרותיו** ע"י פירוט העקרונות שנקבעו בחקיקה ראשית (חוקי התעבורה הן תקנות משנה, שכן הכנסת לא מצביעה על כל תמרוך..)
- ☒ **אסור שחקיקת משנה תסתור חקיקה ראשית**
- ☒ **נתונה לפיקוח של ועדות הכנסת**

השוואה בין חקיקה ראשית לבין חקיקת משנה

חקיקת משנה	חקיקה ראשית	תבחין
הממשלה/שרים/רשויות מקומיות	הכנסת	מי מחוקק?
הכנסת מאצילה את הסמכות	גוף המייצג את העם הריבון	מכוח איזו סמכות?
תקנות צווים וחוקי עזר עירוניים	חוקים וחוקי יסוד	מה מחוקק?
מפרט חקיקה ראשית ונותן הנחיות לביצוע	נורמות וכללים	תוכן החוק
שלא יסתרו את החקיקה הראשית	תוכן דמוקרטי, חוקים ראויים	הגבלות על חקיקה

תקנה: הוראות לביצוע החוק. תקנות מפרשות ומפרטות נושאים שהחוק לא עסק בפרטים שלהם. חשוב לזכור – חקיקת משנה חייבת (לרוב) לקבל את אישור ועדת הכנסת העוסקת בתחום החקיקה (למשל, תקנה בנושא תחבורה (משך לוי נהג חדש) של שר התחבורה תהיה חייבת לקבל את אישור ועדת התחבורה של הכנסת), בכך מתקיימת הגבלת השלטון גם בחקיקת המשנה והתקנות.

צווים – הוראה הניתנת על ידי אדם או גוף מוסמך דוגמאות: שר הפנים יכול להוציא צו איסור יציאה מהארץ, עובדת סוציאלית יכולה להוציא ילד מהבית בצו, שר הביטחון יכול להוציא צו 8 לגיוס מילואים.

4. חקיקת חירום/חקיקת תקנות לשעת חירום (מופיע גם בדמוקרטיה מתגוננת)

- ☒ **הממשלה מוסמכת להתקין תקנה לשעת חירום לטובת הגנת המדינה, ביטחון הציבור וקיום אספקה ושירותים חיוניים**
- ☒ **ייחודן בכך שלמרות שהן חקיקת משנה, הן יכולות לגבור על הוראות חוק** (למעט חוקים חסינים כמו ח"י: כבוד האדם וחירותו, ח"י חופש העיסוק וח"י: הכנסת)
- ☒ **לפי החוק בישראל ניתן להתקין רק כאשר מוכרז מצב חירום במדינה** (ע"י הכנסת). בפועל, מאז הקמת המדינה מוכרז בה על-ידי הכנסת מצב חירום. (ההכרזה מחודשת אחת לשנה).

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

רשות - ועדות שרים (מושג רקע)

- ☒ הממשלה מסמיכה ועדות שרים קבועות או זמניות לדון בנושאים מסוימים ולקבל החלטות כדי לייעל את פעילותה
- ☒ אם שר לא הגיש ערר למליאת הממשלה תוך פרק זמן מסוים ייראו את החלטת הועדה כהחלטת הממשלה כולה
- ☒ בין ועדות השרים הקבועות ועדת השרים לענייני בטחון (הקבינט), ועדת השרים לענייני כלכלה, ועדת השרים לענייני חקיקה, ועדת השרים לענייני התיישבות, ועדת השרים לענייני סמלים וטקסים

אחריות ממשלתית משותפת לעומת אחריות מיניסטריאלית

אחריות ממשלתית משותפת/קולקטיבית

- ☒ הממשלה כולה-ראש הממשלה והשרים נושאת באחריות על כל החלטות/הפעולות שקיבלה וביצעה/ לכל מעשה של כל אחד מהשרים/ כל שר נושא באחריות על כל ההחלטות של הממשלה
- ☒ שר אינו יכול לצאת בפומבי כנגד החלטת רוב של הממשלה/ שר שאינו מקבל את החלטת הממשלה כולה – עליו להתפטר/ שר אינו יכול להצביע נגד הממשלה במליאת הכנסת/ ראש הממשלה רשאי לפטר שר שהצביע נגד הממשלה במליאה או ביקר אותה בפומבי
- ☒ האחריות היא כלפי הפרלמנט

אחריות מיניסטריאלית-

- ☒ אחריות של כל שר בממשלה
- ☒ האחריות היא כלפי הכנסת והממשלה ביחס לנושאים שבתחום משרדו ולפעולות סגל עובדיו, אף אם נעשו שלא בידיעתו/בניגוד לרצונו
- ☒ חובתו של שר לדווח בכנסת על פעולות משרדו, להשיב על שאילתות ועל הצעות לסדר היום הקשורות לתחום משרדו, וכן לתקן בעיות שבתחום משרדו
- ☒ האחריות המיניסטריאלית היא ציבורית בלבד ולא משפטית (לעומת אחריות אישית שמוטלת על השר ביחס למעשים או מחדלים שביצע בעצמו)

השוואה בין סוגי אחריות

תבחין	אחריות ממשלתית משותפת	אחריות מיניסטריאלית
אחריות של מי?	הממשלה כולה כגוף - ראש הממשלה והשרים	כל שר בממשלה
על מה?	על כל החלטות/פעולות שקיבלה וביצעה הממשלה גם אם התנגד להן	נושאים שבתחום משרדו ולפעולות סגל עובדיו גם אם נעשו שלא בידיעתו/בניגוד לרצונו
כלפי מי?	הכנסת (ממנה צמחה הממשלה) והציבור	כלפי הממשלה כלפי הכנסת לה חייב בדיווח, ע"י מענה על שאילתות, הצעות לסדר הקשורות למשרדו

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

תרגול

1. בחודשים האחרונים נאלץ משרד הבריאות להתמודד עם התפרצות מחלת הקורונה בישראל. בשל החמרת התחלואה, פרסם משרד הבריאות הנחיות שונות ובהן איסור התכנסות של יותר מעשרים אנשים במקום אחד וכן על החובה לעטות מסכות במרחב הציבורי. בעקבות החלטת משרד הבריאות, נאלצו בעלי אולמות אירועים לסגור אותם לפרק זמן מסוים. בעלי האולמות ועובדיהם הגישו עתירה לבג"ץ בדרישה שהממשלה תדאג לפצות אותם על הנזק הכלכלי שנגרם להם בשל החלטות משרד הבריאות.

- ציין והצג את **תפקיד הממשלה** שבא לידי ביטוי בפרסום ההנחיות של משרד הבריאות. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

- ציין והצג את **סוג מנגנון הפיקוח והביקורת** שבו השתמשו בעלי האולמות ועובדיהם בעתירתם. הסבר כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

2. על פי חוק שנקבע בכנסת, סטודנט שיציג לפני המוסד להשכלה גבוהה שבו הוא לומד אישור רשמי שיש לו לקות למידה יהיה זכאי להתאמות מיוחדות בלימודים. התאמות אלה יהיו לדוגמה: חונך מסייע, הקלטת הרצאות, אפשרות להיבחן בעל פה ועוד. כמו כן, כל מוסד להשכלה גבוהה יחויב להקים מרכז תמיכה כדי לסייע לסטודנטים לקויי למידה בלימודיהם. סטודנטים שאין להם לקויות למידה לא יהיו זכאים להתאמות אלה. ארגון חברתי בדק את הנושא וגילה שהחוק עדיין אינו מיושם, אף על פי שנקבע לפני זמן רב. לדברי יושב ראש הארגון, השרים הממונים על יישום החוק התרשלו, שכן הם עדיין לא קבעו את פרטי החוק שיאפשרו את הוצאתו לפועל. עקב כך בכמה מהמוסדות להשכלה גבוהה החוק אינו מיושם והסטודנטים הזכאים להתאמות אינם מממשים את זכותם.

א. ציין והצג את **המדיניות** שבאה לידי ביטוי בחוק שנקבע בכנסת. הסבר כיצד מדיניות זו באה לידי ביטוי בקטע.

ב. ציין והצג את **תפקיד הממשלה** שהשרים התרשלו בו. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

3. בכמה יישובים בארץ נמצא שתלמידים רבים נשרו מבתי הספר. בעקבות זאת הכין משרד החינוך תכנית שמטרתה לעודד את חזרתם של בני הנוער הנושרים לבתי הספר, ולצמצם את נשירתם של תלמידים נוספים ביישובים אלה. המשרד החליט להקצות לתוכנית זו כספים שימשו לאיתור בני הנוער שנשרו, ויסייעו להקמת מסגרות לימוד שבהן ישלימו הנערים את חומר הלימודים שהפסידו. באמצעות התוכנית מקווים במשרד החינוך שבני הנוער יחזרו ללימודים סדירים למען עתידם החברתי והמקצועי.

- ציין והצג את **תפקיד הממשלה** שבא לידי ביטוי בתוכנית של משרד החינוך. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

6. פקיד שעבד באחד ממשרדי הממשלה גנב כסף מקופת המשרד. כשהתגלה המעשה, דרש אחד מחברי הכנסת שהשר הממונה על משרד זה יסביר לכנסת כיצד התאפשר הדבר. הוא גם טען כי ראוי שהשר יתפטר מתפקידו בעקבות המקרה. - ציין והצג את **סוג האחריות** שחבר הכנסת דרש את מימושו. הסבר כיצד סוג אחריות זה בא לידי ביטוי בקטע.

7. בממשלה התנהל דיון בנושא כניסה קרקעית לרצועת עזה במהלך מבצע צבאי. במהלך הדיון התנגד אחד השרים למהלך בטענה שחיילים רבים עלולים להיפגע, וכי זהו מחיר כבד שאין צורך בו. בתום הדיון החליטה הממשלה ברוב דעות להיכנס קרקעית לעזה. אחד השרים שהתנגד למהלך התראיין בתקשורת והסביר בפומבי התנגדותו למהלך. בתגובה על מעשה השר פיטר אותו ראש הממשלה. - ציין והצג את **סוג האחריות** שבשמה פיטר ראש הממשלה את השר. הסבר כיצד סוג אחריות זה בא לידי ביטוי בקטע.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

הרשות השופטת

הרשות השופטת-בתי המשפט

- ☒ מערכת בתי משפט (שלום, מחוזי, עליון) מכריעה בסכסוכים בין האזרחים לבין עצמם ובינם לבין רשויות השלטון
- ☒ בודקת האם פעולותיהם של האזרחים ושל הרשויות נעשות בהתאם לחוק (היא המוסמכת לפרש את החוק)
- ☒ מפקחת על חוקיות הפעולות של הרשות המבצעת
- ☒ בהתאם לפסיקת בית המשפט בסמכותו לפקח על הרשות המחוקקת על ידי ביקורת שיפוטית בהתאם לחוקי היסוד.

אי תלותה ועצמאותה של הרשות השופטת בישראל

- ☒ הרשות השופטת עצמאית בהחלטותיה השיפוטיות
- ☒ במטרה להבטיח מימוש הזכות להליך הוגן, עקרון שלטון החוק ושמירה על אמון הציבור במערכת המשפט
- ☒ עקרון זה מובטח באמצעות מספר כללים/מנגנונים : (חובה לזכור שניים)

1. **מרות החוק** – השופטים כפופים אך ורק לחוק ולפסיקות בית המשפט העליון ופוסקים לפיהם. שופט לא מקבל הוראות מראש הממשלה או מהכנסת ולא משופט בכיר ממנו. כל שופט היושב בדין מפרש את החוק עפ"י יושרו ומצפונו.

2. **הרשות המחוקקת לא יכולה לבטל פסק דין שניתן ע"י בית המשפט**, היא יכולה לשנות חוק שישפיע על פסיקה עתידית.

3. **תנאי העסקת השופטים** : נועדו למנוע לחצים שעלולים להשפיע על שיקול דעתו המקצועי

- * **שכר השופטים** גבוה ונקבע ע"י ועדת הכספים של הכנסת.
- * **משך כהונת שופט** הוא עד גיל פרישה (70).
- * **מקום הכהונה** – לא מעבירים שופט ממקום כהונתו אלא בהסכמת נשיא ביהמ"ש העליון או עפ"י החלטת בית הדין המשמעתי
- * **אסור** לשופט לעבוד בעבודות אחרות/למלא תפקידים ציבוריים

4. **חסינות השופטים** – חסינות (הגנה) מפני אחריות אזרחית בגין הכרעות שיפוטיות ומפני חקירה פלילית (ללא אישור היועץ המשפטי לממשלה) הדחת שופט נעשית בגין עבירות חמורות ולא בגין תוכן פסקי הדין שלו.

5. **מינוי שופטים** – באמצעות וועדה בלתי תלויה בת 9 חברים (3 שופטי עליון, 2 עו"ד, 2 שרים, 2 ח"כים), יש בה רוב למרכיב המקצועי.

6. **סוב-יודיצה** – בכל עניין הנמצא בהליך של בירור משפטי בבית המשפט יש איסור פרסום ועיסוק בפומבי בנושא, למעט מידע עובדתי. (בעידן הרשתות החברתיות הופך לא רלוונטי)

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

בית משפט גבוה לצדק – בג"ץ

- ☒ בית משפט גבוה לצדק (אחד מתפקידיו של בית המשפט העליון)
- ☒ מאפשר לכל אדם/ארגון לעתור בקשר להחלטות של רשויות המדינה או גופים ציבוריים שלדעתו גורמות לו עוול או פוגעות בזכויותיו
- ☒ משמש ערכאה ראשונה ואחרונה בסוגיות בהן הוא מטפל (אין ערעור)
- ☒ פועל באמצעות צווים שמבטלים החלטות או פעולות של רשויות המדינה (יש לזכור שניים)

צו על תנאי - צו של בג"ץ המורה לרשות המשיבה בעתירה להופיע בפני בג"ץ ולהציג את עמדתה לגבי העתירה.

צו ביניים - צו של בג"ץ למשיבה בעתירה להקפיא את המצב הקיים עד לסיום הדיון בעתירה (ניתן במקרים בהם מדובר בצעדים בלתי הפיכים של הרשויות).

צו החלטי - צו הניתן בסיום הדיון בעתירה ומשמעו קבלת העתירה ע"י בג"ץ, ביטול החלטת הרשות והנחייה כיצד לפעול.

מתי האזרח יכול לפנות לבג"ץ?

כל אזרח רשאי לעתור לבג"ץ כנגד אחת מרשויות השלטון.

כאשר אין העניין בסמכותו של בית משפט או בית דין כלשהו לעסוק בנושא מסוים, או כאשר הממשלה חורגת מסמכותה.

לדוגמא בג"ץ אליס מילר – מיונים לקורס טיס היו סגורים בפני נשים. אליס מילר הגישה לבג"ץ עתירה נגד שר הביטחון בטענה שהמצב הקיים מפלה נשים ופוגע בזכותן לשוויון.

בג"ץ ייתן **סעד משפטי** לפונה אליו אם הוא סבור שהרשות השלטונית: פעלה שלא על פי חוק, חרגה מסמכותה, השתמשה בסמכותה שלא כראוי, פעלה שלא על פי הצדק, נהגה בשרירות, החליטה באופן לא סביר, הפלתה לרעה או לטובה שלא על פי חוק, פעלה שלא מתוך תום לב או הביאה בחשבון שיקולים זרים. במקרים כאלה ייתן בג"ץ סעד למען הצדק.

תפקידיו של בג"ץ

1. **מתן סעד למען הצדק** – מענה לצורך של עזרה לאזרחים מול רשויות השלטון
2. **הגנה על זכויות אדם ואזרח** וזכויות קבוצתיות/מיעוט
3. **שמירה** על עקרונות היסוד של מדינת ישראל, כמדינה יהודית ודמוקרטית
4. **פיקוח** והגבלה של מוסדות השלטון – בג"ץ מתפקד כמנגנון פיקוח פורמלי
5. **ביקורת שיפוטית** – בג"ץ יכול לפסול חוקים רגילים אם הם סותרים את חוקי היסוד של המדינה בהתאם לפסקת ההגבלה שמופיעה בחוקי היסוד.

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

מהי חשיבות בג"ץ?

פסיקות בג"ץ מעצבות במידה רבה את אופייה של המדינה, ובמהלך השנים הן הביאו לגיבושם של כללים בנושאי זכויות אדם ועקרונות הדמוקרטיה בישראל. בהיעדר חוקה הפך בג"ץ לבית משפט העיקרי השומר על זכויות האדם בישראל ועל זכויות מיעוטים. בג"ץ רואה עצמו כממונה העליון על שמירת עקרונות היסוד של מדינת ישראל, כגון: עקרון שלטון החוק ועקרון היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית.

ביקורת שיפוטית – אחד מתפקידי הרשות השופטת, ביקורת על חוקיות פעולות הכנסת והממשלה

- ☒ ביקורת של מערכת המשפט (בדרך כלל על ידי בג"ץ) על הרשות המחוקקת ועל הרשות המבצעת
- ☒ מתבטאת בישראל מאז המהפכה החוקתית במידה רבה ע"י פסילת חוקים הסותרים חוקי יסוד

אקטיביזם שיפוטי

- ☒ נטייה של בית המשפט העליון ליטול לעצמו תפקידים רבים יותר מאלה שמטיל עליו החוק במפורש, תוך מעורבות גוברת בשאלות ערכיות הנתונות בוויכוח פוליטי ובנושאים פוליטיים כמו מינוי והדחה של אישי ציבור.
- ☒ בא לידי ביטוי:

- **הרחבת "זכות העמידה"** בבג"ץ - גם כשלעותר אין נגיעה אישית לנושא העתירה. (ארגונים יכולים לעתור בשם אדם/אזרח)
- **ביטול עילת חוסר השפיטות** - הגדרת תחומים רבים כשפיטים (ניתנים לשיפוט) - דן גם בסוגיות הנמצאות בלב המחלוקת הפוליטית כמו: עניינים הנוגעים לפעילות מלחמתית של צה"ל, סדרי העדיפויות בתקציב המדינה, מחלוקות ערכיות בין המגזרים השונים בחברה הישראלית, מדיניות חברתית-כלכלית
- בפרשנות מרחיבה של חוק לאור דיון **בתכלית** החוק - האם היא ראויה
- **עילת חוסר הסבירות** - התערבות של ביהמ"ש בפעילות המינהל הציבורי (משרדי הממשלה ורשויות השלטון) משום שבישראל אין כמעט חוקים המסדירים את פעילותו, לכן ביהמ"ש פיתח **בחקיקה שיפוטית** את רוב הכללים המכתיבים את פעולת השלטון. לדוגמה: ביהמ"ש הופך את החלטת ראש הממשלה ושרים בענייני מינוי והדחה של שרים ומנכ"לים, סבירות מינוי רמטכ"ל שהתבטא בצורה לא ראויה בעיתון, מתערב בהחלטת היועמ"ש בנוגע להגשת כתב אישום, בוחן סבירות של החלטות מדיניות כלכליות של הממשלה.
- **ביטול חוקי הכנסת** – מאז המהפכה החוקתית ביהמ"ש קבע כי בסמכותו לבטל חוקים של הכנסת, אם הוא מוצא אותם עומדים בסתירה לחוקי היסוד. עד היום ביטל 20 חוקים

המהפכה החוקתית והוויכוח על סמכויות בג"ץ

- ☒ ב-1992 נחקקו שני חוקי היסוד הקשורים לזכויות אדם חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, חוק יסוד: חופש העיסוק
- ☒ בפס"ד בנק המזרחי (1995) קבע בית המשפט שהסמכות לקבוע האם חוק מסוים פוגע בזכויות אדם ולפיכך בטל עוברת לידיו, שכן הוא מחשיב את אותם חוקי היסוד כחוקה
- ☒ לאור זאת נפסלו מאז כ- 20 חוקים שנחקקו בכנסת
- ☒ סמכות זו של בית המשפט וההיקף הראוי של הפעלתה מצויים בוויכוח ציבורי

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

המיעוטים בישראל

א. מעמד המיעוטים במדינת ישראל

- בהכרזת העצמאות יש התחייבות להעניק זכויות שוות/ישראל מקנה לכל אזרחיה זכויות פרט מלאות ושוות/ שוויון חברתי מדיני לכל אזרחיה ללא הבדל דת גזע ומין
- בהכרזת העצמאות ישראל מבטיחה חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות
- בהכרזת העצמאות הובטח ייצוג מתאים במוסדות השלטון
- החוק אוסר אפליה בקבלה לעבודה על בסיס לאומי או דתי
- אוטונומיה דתית/השתתפות במימון מוסדות דתיים/ מעמד אישי של כל אזרחי ישראל בני כל הדתות מתנהל עפ"י הדין הדתי וע"י מוסדות דתיים/ הכרה בימי החג והמועד של כל הדתות/ ימי מנוחה אפשריים עבור בני אותן הדתות/ (חוק) שמירה על המקומות הקדושים
- קיום מערכות חינוך נפרדות במימון המדינה
- ישנו ביטוי תרבותי ודתי נרחב במרחב הציבורי (לעומת כמה ממדינות אירופה בהן קיימת הגבלה על לבישת כיסוי ראש מלא או בניית צריחי מסגדים)
- מעמד מיוחד של השפה הערבית

ב. היבט דמוגרפי- סוציולוגי: הכרת קבוצות המיעוט השונות

ערבים בישראל

- ☒ קבוצת המיעוט הגדולה במדינת ישראל הינה קבוצת המיעוט הערבי והיא מהווה 20% (בקירוב) מאזרחי המדינה
- ☒ מתוך האוכלוסייה המוסלמית 15% (בקירוב) הם בדואים
- ☒ רוב הערבים בישראל מזהים עצמם כחלק מהלאום הערבי וחלקם הגדול גם מזדהים כפלסטינים. לרבים מהם בני משפחה במדינות ערב.
- ☒ ניתן לזהות בקרב החברה הערבית בישראל מגמות של **השתלבות במדינה** ובחברה לצד תהליכי **בידול** והזדהות עם המאבק הפלסטיני נגד מדינת ישראל
- ☒ הערבים **פטורים מגיוס לצבא** על פי חוק (חלק מבני המיעוט הנוצרי מתנדבים בשירות אזרחי או צבאי, כך גם מיעוט קטן של המוסלמים, ורוב הבדואים) ישנה מחלוקת בתוך החברה הערבית בסוגיה זו.
- ☒ המוסלמים: המיעוט הדתי הגדול בישראל (18%) מאוכלוסיית המדינה. רוב כמעט מוחלט של מוסלמים בישראל הם ערבים.
- ☒ הנוצרים: מיעוט דתי קטן יחסית (פחות מ-2 אחוז מאזרחי המדינה)

נוצרים בישראל

- ☒ מיעוט דתי קטן יחסית (פחות מ-2 אחוז מאזרחי המדינה)
- ☒ רוב הנוצרים בישראל רשומים בסעיף הלאום כערבים. מאז 2014 ניתנה להם רשות להירשם כארמים ולא כערבים
- ☒ חלק מבני המיעוט הנוצרי מתנדבים בשירות צבאי או לאומי
- ☒ המיעוט הנוצרי בישראל ברמה כלכלית גבוהה יחסית

כתבה וערכה: עפרה אזרזר אבנרי

דרוזים בישראל

- ☒ מיעוט קטן יחסית (פחות מ-2 אחוז מאזרחי המדינה)
- ☒ בעלי דת **ייחודית וסודית**
- ☒ רובם מגדירים את עצמם **כקבוצה אתנית** נפרדת, ללא שאיפה לאומית-מדינית, ו**נאמנים למדינה** בתוכה הם חיים
- ☒ מאז ימי המנדט הבריטי כרתו הדרוזים ברית עם הישוב היהודי והשתלבו במערכות הביטחון והמדינה, ורבים מהם המשיכו בשירות קבע והגיעו לדרגות בכירות
- ☒ לעומת הדרוזים בגליל, קבוצת הדרוזים ברמת הגולן שנכנסו תחת השליטה הישראלית רק לאחר מלחמת ששת הימים (1967), נמנעים בדרך כלל מקבלת אזרחות ישראלית ומהשתתפות בבחירות

הבדווים

- קבוצת מיעוט ערבית מוסלמית המונה כ-200,000 נפש
- מרוכזים ברובם בנגב וחלק בגליל התחתון.
- בעלת אורח חיים מסורתי נוודי, בעלת ייחוד תרבותי, היסטורי, חברתי ופוליטי, המבדיל אותה מקבוצות אחרות.
- מקום המדינה המדיניות הממשלתית דגלה **בהעברתם גם בניגוד לרצונם להתיישבות קבע**, ע"י ריכוזם ביישובים ופינויים מאדמותיהם בתמורה לפיצוי.
- חלק מהאוכלוסייה הבדווית בנגב מתגורר ב-45 יישובים שהשלטון לא מכיר בהם ולכן לא מקבלים תקציבים ושירותים מסודרים כמו שירותי מים, חשמל, ביוב, בריאות ורווחה ולכן מצויים בעימות עם השלטון בנוגע להסדרי קרקעות הגורמים לתחושת קיפוח.

78

- המעבר ליישובי קבע והקרבה למגזר היהודי גרמו לשינויים בחברה הבדווית: שינוי במבנה התעסוקה ממרעה וחקלאות למסחר, בנייה, תעשייה ושירותים. התרופפות מבנה השבט והחמולה, שינוי במבנה המשפחה ובמעמד האישה.

בקרב הבדווים מתגברות מגמות דתיות פונדמנטליסטיות וחיזוק הזהות הדתית. אחד הביטויים להתנגשות ולמתח בין הרצון להיות חלק מהחברה הישראלית לבין הרצון לשמור על הזהות הערבית היא שאלת שירותים של צעירים בדווים בצה"ל בהתנדבות. יש הבוחרים לשרת בצה"ל ולהשתלב בחברה הישראלית ויש המתנגדים לשירות בצה"ל שהוא בעינם ביטוי מפורש להזדהות עם המדינה הנתפסת כמפלה אותם לרעה.

המיעוט הצ'רקסי

- בישראל יש קהילה קטנה של צ'רקסים כ-4,000 איש הנחשבת פלג של האסלאם הסוני. (במקור הם עם קווקזי, המתגורר בעיקר בצפון קווקז, ברוסיה, בטורקיה ובמזרח התיכון)
- גרים בעיקר בשני כפרים בגליל: כפר כמא בגליל התחתון וריחאניה בגליל העליון
- רובם דוברי עברית, ערבית וצ'רקסית.
- מגלים הזדהות מלאה עם מדינת ישראל, ומשרתים שירות חובה בצה"ל.

כתבה וערכה: עפרה אזרור אבנרי

ג/ד. ביטויי קבוצות המיעוט במרחב הציבורי והמוסדי

- ☒ לשפה הערבית מעמד מיוחד בישראל. חלק מפרסומי המדינה/שלטי הכוונה/תקנות שונות מחויבות להיכתב גם בערבית
- ☒ ימי המועד של המיעוטים מוכרים להם כימי חופשה
- ☒ בני העדות הלא יהודיות כפופים לשיפוט הדתי של בתי הדין על פי דתם בנושאי אישות
- ☒ למיעוטים השונים קיימות מערכות חינוך נפרדות המתנהלות בשפתם
- ☒ חוק החינוך הממלכתי קובע כמטרה לחנך כל אדם לכבוד למורשתו ולזהותו התרבותית.

השסע הלאומי ואתגר החיים המשותפים

שסע לאומי בישראל

- ☒ מתח / פיצול / חיכוך בין יהודים וערבים בישראל (בקווי 1967)
- ☒ נובע מסיבות היסטוריות/ דתיות/ חברתיות/ פוליטיות
- ☒ מתבטא בעוינות הדדית/ מתחים / אפליה במדינת ישראל כמדינה יהודית

דרכי התמודדות עם השסע הלאומי

- ☒ חינוך כל המגזרים לסובלנות ולקבלת האחר במדינה יהודית ודמוקרטית
- ☒ הקפדה על זכויות הפרט וזכויות קבוצתיות-תרבותיות מסוימות
- ☒ קידום ייצוג הולם בשירות המדינה ובחברות ממשלתיות
- ☒ מדיניות של העדפה מתקנת/הקצאת משאבים מיוחדים (הונהגה בישראל בכמה תחומים כלפי המיעוט הערבי)
- ☒ הנהגת שיטת בחירות יחסית המאפשרת ייצוג בכנסת לקבוצות השונות

תרגול שאלות עמדה

1.

משרד החינוך מאפשר לבתי ספר שרוצים להוסיף לתוכנית הלימודים שלהם לימודי העשרה לגבות מהורי התלמידים תשלום מיוחד בעבור זאת. לימודי העשרה הם לימודי רשות ולא חובה, ורק מי שמעוניין שילדיו ישתתפו בהם צריך לשלם.

יש התומכים בגביית תשלום מן ההורים בעבור לימודי העשרה ויש המתנגדים לכך.

הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק אחד לעמדתך ונימוק אחד (אחר) לעמדה המנוגדת לשלך.

בכתיבתך הקפד על הרכיבים האלה:

- א. טענה – הצג את עמדתך באופן ברור.
- ב. הנמקת עמדתך – הצג נימוק לעמדתך המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.
- ג. הנמקת העמדה המנוגדת – הצג נימוק לעמדה המנוגדת לעמדתך, המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.

2.

יש מדינות שבהן אפשר לרכוש נשק ללא הגבלה. בעקבות כמה מקרים של ירי, שוד וונדליזם באמצעות נשק באחת המדינות, דרשו האזרחים להגביל את מכירת הנשק במדינה ולקבוע כללים ברורים בנוגע להרשאות של רכישת נשק והחזקתו.

יש התומכים בדרישה זו ויש המתנגדים לה.

הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק אחד לעמדתך ונימוק אחד (אחר) לעמדה המנוגדת לשלך.

בכתיבתך הקפד על הרכיבים האלה:

- א. טענה – הצג את עמדתך באופן ברור.
- ב. הנמקת עמדתך – הצג נימוק לעמדתך המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.
- ג. הנמקת העמדה המנוגדת – הצג נימוק לעמדה המנוגדת לעמדתך, המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.

פורמט למענה על שאלות עמדה

א. טענה – אני תומכת/ + במה - יש להציג את הסוגייה בשלמותה (במה את/ה תומכת/ת)

או אני מתנגדת/ + למה - יש להציג את הסוגייה בשלמותה (למה את/ה מתנגדת/ת)

ב. הנמקת עמדתך – תמיכת/התנגדותי מבוססת על יש לציין מושג אזרחי להציגו ולקשרו לסוגיה

ג. הנמקת העמדה המנוגדת – המתנגדים/התומכים יתבססו על יש לציין מושג אזרחי להציגו ולקשרו לסוגיה

בחינת הבגרות

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תש"ף, 2020
מספר השאלון: 034281

מדינת ישראל
משרד החינוך

אזרחות

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון	—	(14x1)	—	14 נקודות
פרק שני	—	(9x3) + (13x1)	—	40 נקודות
פרק שלישי	—	(12x2)	—	24 נקודות
פרק רביעי	—	(11x2)	—	22 נקודות
סך הכול	—			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

/המשר מעבר לדף/

כתבה וערכה : עפרה אזרזר אבנרי

השאלות

פרק ראשון (14 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

1. בעת האחרונה פורסם כי אספן המחזיק בידיו חמישה מכתבים שכתבו ילדים יהודים בתקופת השואה מציע אותם למכירה פומבית. בעקבות הפרסום ביקשה הנהלת מוזאון "יד ושם" לקבל לידיה את המכתבים. לטענת הנהלת "יד ושם", המכתבים הם עדות לפרק חשוב בתולדות עם ישראל בשואה, ולכן מקומם ב"יד ושם", שהוא מוסד רשמי של מדינת ישראל המופקד על תיעוד חיי היהודים לפני השואה ובמהלכה. לטענתם, שימור המכתבים במוזאון יתרום להנצחת השואה ולהנחלת מורשת השואה לדורות הבאים. בעקבות זאת הסכים האספן למסור ל"יד ושם" העתקים של המכתבים, אך לא את המכתבים המקוריים. לטענתו, הוא שילם על המכתבים בכסף, ולכן הוא רשאי למכור אותם במכירה פומבית.
 - א. ציין והצג את סוג הלאומיות שבא לידי ביטוי בטענה של הנהלת "יד ושם".
הסבר כיצד סוג לאומיות זה בא לידי ביטוי בקטע.
 - ב. ציין והצג את הזכות שבאה לידי ביטוי בטענת האספן.
הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

2. בתקופה האחרונה מורגש ברשתות השיווק מחסור בחמאה. פרשנים לענייני כלכלה מסבירים שמשרד הכלכלה ומשרד החקלאות מעוניינים להגן על יצרני החמאה המקומיים מפני תחרות ולכן מגבילים את ייבוא החמאה ממדינות אחרות לישראל.

קבוצה של אזרחים הקימה את ארגון "האינטרס שלנו". אחת המטרות של הארגון היא להיאבק למען ייבוא חופשי וזול של מוצרים כמו חמאה מוחץ לארץ. ראשי הארגון ביקשו מציבור צרכני החמאה שיצטרפו למאבקם, ויכתבו לשרים מכתבים ובהם ידרשו לתת מענה למחסור בחמאה.

 - א. ציין והצג את תפקיד הממשלה שבא לידי ביטוי בדברי הפרשנים לענייני כלכלה.
הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.
 - ב. ציין והצג את סוג מנגנון הפיקוח והביקורת שבאמצעותו פעל הארגון "האינטרס שלנו" לפתרון בעיית המחסור בחמאה.
הסבר כיצד סוג מנגנון זה בא לידי ביטוי בקטע.

פרק שני (40 נקודות)

בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות:
 על שלוש מן השאלות 3-7 (לכל שאלה – 9 נקודות)
 ועל אחת מן השאלות 8-12 (לשאלה – 13 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-7 (בכל תשובה כתוב לפחות שניים-שלושה משפטים).

3. הצג את התוכן של כל אחת מן הפניות האלה ממגילת העצמאות:
 — הפנייה לערבים תושבי מדינת ישראל
 — הפנייה לאומות המאוחדות (או"ם)
4. הצג שניים מן התנאים ההכרחיים לקיום בחירות דמוקרטיות.
5. הצג חובה אחת של האדם כאדם וחובה אחת של האדם כאזרח.
6. הצג את עיקרי התוכן של אחד מחוקי היסוד שלפניך:
 — חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו
או
 — חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי (חוק הלאום).
7. הצג שני הבדלים בין הגישה הכלכלית-חברתית ה**ליברלית** (הנאו-ליברלית) ובין הגישה הכלכלית-חברתית ה**סוציאל-דמוקרטית**.

ענה על אחת מן השאלות 8-12, על פי אחד מן האשכולות שלמדת.

8. אשכול: העולם היהודי

- הצג שני מאפיינים של החברה החרדית בישראל.
- הצג את המושג **מדיניות הבחנה**.
- הסבר כיצד מדיניות ההבחנה מאפשרת מימוש של אחד המאפיינים של החברה החרדית.

9. אשכול: תקשורת ופוליטיקה בישראל

- הצג את המושג **גלובליזציה**.
- הצג שני מאפיינים של **תקשורת המונים**.
- הסבר כיצד תקשורת ההמונים מושפעת מתהליך הגלובליזציה.

10. אשכול: בחירות ומפלגות

- הצג את המושג **ממשלת אחדות לאומית**.
- הצג את עקרון **ההסכמיות**.
- הסבר כיצד עקרון ההסכמיות מתממש בקיומה של ממשלת אחדות לאומית.

11. אשכול: רשויות מקומיות

- הצג את **שיטת הבחירות** לשלטון המקומי.
- הצג את עקרון **הפלורליזם**.
- הסבר כיצד עקרון הפלורליזם מתממש בשיטת הבחירות לשלטון המקומי.

12. אשכול: מעורבות אזרחית ופיקוח על רשויות השלטון

- הצג את המושג **נציב תלונות הציבור**.
- הצג את המושג **תרבות פוליטית דמוקרטית**.
- הסבר כיצד תרבות פוליטית דמוקרטית מתממשת בתפקיד של נציב תלונות הציבור.

פרק שלישי (24 נקודות)

קרא את הקטע שלפניך, וענה על שתיים מן השאלות 13-15.

בעת האחרונה בחרו אנשים רבים לנסוע באוטובוסים בקווים שפועלים בשבת, בעקבות יחמה של גופים פרטיים או רשויות מקומיות מסוימות. הנסיעה בקווים האלה אפשרה לאלפים להגיע בנוחות ובקלות לביקור אצל סבתא וסבא, לארוחת שבת או לסרט בקולנוע, ולפי הביקוש הרב נראה שהמיזם יתרחב ויגדל בעתיד. ממיזם זה למדנו כולנו שיעור חשוב על הכוח של מאבק אזרחי עיקש שנמשך שנים רבות ונשא פרי.

אבל בצד הרווח יש גם הפסד: בעיניי, השבת הישראלית היא לאו דווקא שבת המבוססת רק על מצוות התורה, אלא השבת שנקבעה במרוצת הדורות כיום מנוחה ויש לה משמעות וערך בעיני כלל העם היהודי. רבים מאזרחי ישראל מכירים בייחודו של יום זה, אך לא בהכרח מתוך מחויבות דתית. השבת, שהיא המתנה החשובה ביותר שהעניקה היהדות לעולם, הפסידה.

בשנים האחרונות אטמו נבחרי הציבור את אוזניהם לקולות המחלוקת על צביון השבת ובכך אפשרו למשבר השבת לתפוח לממדי ענק. כל יוזמה ליישוב מחלוקת זו נתקלה בחומה בצורה. במקום שנבחרו ציבור דתיים וחילוניים, הנבדלים זה מזה בתפיסת עולמם, יישבו את חילוקי הדעות ביניהם, הם הפקירו את הזירה. התוצאה היא שעסקים רבים פתוחים בשבת, וביושבים רבים פועלת תחבורה ציבורית בשבת.

לדעתי, ההתעקשות של נבחרו ציבור, המייצגים מגזרים שונים ודעות שונות בחברה, לסרב להקשיב איש לדעות רעהו הובילה למציאות זו שבה לא נמצא פתרון מוסכם לסוגיות המסחר והתחבורה הציבורית בשבת, ובכך הפסידה השבת. לכן עד שלא נשכיל לייצר שיח חדש, של הקשבה לדעת האחר, תפסיד היהדות גם במערכה הבאה.

תוצאה נוספת של התעקשות זו נוגעת לנותני שירות שעובדים בשבת, כמו נהגים וקופאיות. רבים מהם הם בעלי משפחות המעדיפים שלא לעבוד בשבת. לא תמיד בעלי העסק נותנים להם יום חופש חלופי ולעיתים גם לא תוספת תשלום בעבור עבודתם בשבת, כנדרש בחוק.

אם כך, אולי הגיע הזמן לדון על צביון השבת במדינה ולהחליט אם ראוי להנהיג תחבורה ציבורית מוגבלת בשבת, שתיתן מענה גם לחילוניים וגם לדתיים.

(מעובד על פי: ח' ארצי סרור, "הסטטוס-קוו יצא מהתחנה". מתוך: ידיעות אחרונות, 25/11/2019)

ענה על שתיים מן השאלות 13-15 (לכל שאלה – 12 נקודות).

שים לב: בחלק הראשון של כל שאלה (הצגת מושג) ענה על **פי מה שלמדת**, ולא על פי הקטע.

בחלק השני של השאלה ענה על **פי הקטע**.

13. הצג את העמדה ("חלום"): **מדינה מסורתית (מורשתית)-תרבותית**.

הסבר כיצד באה לידי ביטוי בקטע **התמיכה** של כותבת המאמר בעמדה זו בנוגע לאופייה הרצוי של מדינת ישראל מן ההיבט הדתי.

14. הצג את עקרון **הסובלנות**.

הסבר את טענת כותבת המאמר בנוגע למימוש עקרון הסובלנות, כפי שהוא בא לידי ביטוי בקטע.

15. הצג את סוג הזכויות: **זכויות חברתיות-כלכליות**.

הסבר כיצד סוג זכויות זה בא לידי ביטוי בקטע.

פרק רביעי (22 נקודות)

בפרק זה עליך לענות על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 16-18, ועל אחת מן השאלות 19-20 (לכל שאלה – 11 נקודות).

ענה על אחת מן השאלות 16-18.

16. נוסע ישראלי שטס מתאילנד לישראל תבע את חברת התעופה. לטענתו הוא הגיע לנמל התעופה שלוש שעות לפני הטיסה המיועדת, כפי שדרשה ממנו חברת התעופה, אך נאלץ להמתין שמונה שעות משום שהטיסה נדחתה לשעה מאוחרת, וחברת התעופה לא הודיעה על כך מראש. השופט קיבל את טענת הנוסע, ופסק שחברת התעופה תשלם לו פיצוי כספי בשל עוגמת הנפש שנגרמה לו בגלל העיכוב בטיסה.

— ציין והצג את סוג המשפט שהתנהל בעניינו של הנוסע.
הסבר כיצד סוג משפט זה בא לידי ביטוי בקטע.

17. במערכת הבחירות האחרונה החליטו מועמדים לכנסת מכמה רשימות להתאחד כדי להתמודד בבחירות ברשימה אחת.

אחת המועמדות הסבירה כי איחוד הרשימות הוא מהלך הכרחי. לדבריה, איחוד הרשימות יבטיח שנציגי הרשימה החדשה יצליחו להיכנס לכנסת, ורק כך יביאו לידי ביטוי את רצון הבוחרים של כל אחת מן הרשימות שהתאחדו.

— ציין והצג את תפקיד הכנסת שמתממש באמצעות איחוד הרשימות.
הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בדברי המועמדת.

18. במהלך משחק כדורגל של נבחרת ישראל, התפרץ אחד האוהדים בריצה למגרש כדי להצטלם עם שחקן הנערץ עליו ולפרסם את התמונה. המשטרה עצרה את האוהד, והודיעה כי תמליץ להעמיד אותו לדין על שיבוש מהלך המשחק וסיכון חיי השחקנים.

— ציין והצג את סוג העבריינות שבא לידי ביטוי במעשה האוהד.
הסבר כיצד עבריינות זו באה לידי ביטוי בקטע.

ענה על אחת מן השאלות 19-20.

19. בעקבות התפרצות מגפה של נגיף הקורונה בעולם, החליט שר הבריאות לנקוט צעדים שימנעו את התפשטות המגפה בקרב הציבור בישראל. אחד הצעדים שנקט היה חתימה על צו המאפשר לשירותי הבריאות ולרופאים לכפות אשפוז בבידוד על כל מי שיאובחן כי נדבק בנגיף. כמו כן נקבעו הנחיות ולפיהן כל מי שחוזר לישראל ממדינות מסוימות יידרש לשהות בבידוד במשך שבועיים, ועליו להימנע מלהימצא במקומות ציבוריים. יש התומכים בצעדים שנקט שר הבריאות ויש המתנגדים להם. הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק אחד לעמדתך ונימוק אחד (אחר) לעמדה המנוגדת שלך. בכתבתך הקפד על הרכיבים האלה:
- א. טענה – הצג את עמדתך באופן ברור.
- ב. הנמקת עמדתך – הצג נימוק לעמדתך המבוסס על מושגים וידע מלימודי אזרחות.
- ג. הנמקת העמדה המנוגדת – הצג נימוק לעמדה המנוגדת לעמדתך, המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.

20. "צו איסור פרסום" אוסר על אמצעי התקשורת לפרסם את שמו של חשוד או פרטים על חקירתו לפני שהוגש נגדו כתב אישום. יש הטוענים שבמקרים שבהם החשודים הם נבחרי ציבור או בעלי תפקידים בכירים ברשויות השלטון אין להוציא צווי איסור פרסום. יש התומכים בטענה זו ויש המתנגדים לה. הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים המתבססים על מושגים מתחום האזרחות – נימוק אחד לעמדתך ונימוק אחד (אחר) לעמדה המנוגדת שלך. בכתבתך הקפד על הרכיבים האלה:
- א. טענה – הצג את עמדתך באופן ברור.
- ב. הנמקת עמדתך – הצג נימוק לעמדתך המבוסס על מושגים וידע מלימודי אזרחות.
- ג. הנמקת העמדה המנוגדת – הצג נימוק לעמדה המנוגדת לעמדתך, המבוסס על מושגים וידע מלימודי האזרחות.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך